

(volgens de oorspronkelijke weergave)

DERDE DEEL
DOOR
J. H. MERLE D'AUBIGNÉ

Ik noem bijkomstig de staat van de dingen van dit vergankelijk en ras voorbijsnellend leven.

Ik noem hoofdzaak het geestelijk bestuur, waarin de Voorzienigheid Gods heerlijk doorstraalt.

Uit het Frans vertaald, vermeerderd met enige aantekeningen van

J. J. le Roy, predikant te Oude Tonge.

Gedrukt bij W. Bruining

Te Rotterdam bij Van de Meer & Verbrugge,
1842

DERDE BOEK

DE AFLATEN EN DE THESEN

1517 - MEI 1518

Beweging.

Er had in die tijd een grote beweging onder het volk van Duitsland plaats. De Kerk had zich in de bedrijvigheid van de handel gewikkeld. Zij had op aarde een grote markt geopend. De menigte van de kopers, het geschreeuw en de potsen van de verkopers gaven daaraan het voorkomen van een kermis, maar een kermis welke door monniken werd gehouden. De koopwaar, welke zij aan de man hielpen en tot zeer verminderden prijs aanboden, was – zeiden zij – het heil van de zielen.

Stoet van de aflaatkramers.

De kooplieden doorreisden in een mooi rijtuig het land, van drie ruiters vergezeld, een grote stoet voerende en zware kosten makende. Men waande de een of andere priesterlijke Hoogheid in plechtstatige omgang, met zijn gevolg en zijn bedienden, en niet een gewone uitventer van zijn waren of een geld verzamelende monnik te zien. Zodra de optocht een stad naderde, begaf zich een afgezant naar de magistraat: "De genade Gods," dus sprak hij dan, "en van de heilige vader is voor uw poorten." Terstond was alles in de plaats in beweging. De geestelijkheid, de priesters, de nonnen, de raad, de schoolmeesters, de scholieren, de gilden met hun vaandels, mannen en vrouwen, jongen en ouden gingen de kooplieden van de paus tegemoet, houdende brandende waskaarsen in de hand en voortgaande op het geluid van de muziek en van al de klokken, "zodat men" -zoals een historieschrijver zegt: "God Zelf

niet luisterrijker zou hebben kunnen ontvangen." De begroetingen afgelegd zijnde, begaf zich heel de stoet naar de kerk. De genadebul van de paus werd vooruit gedragen, op een fluwelen kussen, of op een met goud geborduurd laken. Het opperhoofd van de aflaatkramers volgde daarop, houdende een groot, rood houten kruis in de hand; en de hele optocht ging aldus onder gezangen, gebeden en de rook van de reukwerken voort. De orgeltonen en een luid klinkende muziek ontvingen in de tempel de handeldrijvende monnik en al wat hem vergezelde. Het kruis, dat hij droeg, werd voor het altaar opgericht; men hing de pauselijke wapens eraan op, en gedurende al de tijd dat het daar geplaatst bleef kwamen de plaatselijke geestelijkheid, de biechtvaders, de ondercommissarissen elke dag na de vesper of vóór de lofzang het plechtstatig eer bewijzen, houdende kleine witte staven in de hand (1). Deze voorname handel verwekte een grote opschudding in Duitslands vreedzame steden.

(1) Voorschrift van de aartsbisschop van Maintz aan de ondercommissarissen van de aflaat, enz., art. 8.

Tetzel.

Eén persoon trok bij die plechtige verkopeningen bijzonder de aandacht van de aanschouwers. Het was degene die het grote rode kruis droeg en met de hoofdrol belast was. In het gewaad van de Dominicaners gekleed, deed hij een luide stem horen, en scheen nog in de kracht van zijn leven, ofschoon hij reeds zijn drie en zestigste jaar had bereikt. Deze man, zoon van een goudsmid te Leipzig, met name DIEZ, heette JOHAN DIEZEL of TETZEL. Hij had in zijn geboortestad gestudeerd, was in het jaar 1487 tot baccalaureus bevorderd, en had zich twee jaren daarna in de Dominicanenorde begeven. Menigvuldige eer had zich boven zijn hoofd verenigd. Hoewel baccalaureus in de godgeleerdheid, Dominicanenprior, apostolische commissaris, inquisiteur (2), had hij sinds het jaar 1502 niet opgehouden de bediening van aflaatventer uit te oefenen. Door de bekwaamheid welke hij als ondergeschikte verkregen had, was hij weldra tot hoofdcommissaris benoemd geworden. Hij had een maandelijks inkomen van tachtig gulden; al zijn kosten werden betaald; men onderhield voor hem een rijtuig en drie paarden; maar men kan licht denken dat zijn bijkomende winsten zijn gewoon inkomen ver overtroffen. In het jaar 1507 won hij te Freiburg in twee dagen tweeduizend gulden. Indien hij de broodwinning van kwakzalver uitoefende, hij bezat ook daarmee overeenkomstige zeden. Te Innsbruck van overspel en een schaamteloos gedrag overtuigd, had hij bijna zijn ondeugden met zijn leven geboet. Keizer MAXIMILIAAN had bevolen dat hij in een zak gebonden en in de rivier geworpen zou worden. De keurvorst FREDERIK VAN SAKSEN tussen beide gekomen zijnde verwierf voor hem genade (3). Maar de les, welke hij ontvangen had, had hem geen meerdere ingetogenheid gegeven. Hij voerde twee van zijn kinderen met zich: de pauselijke legaat MILTITZ verhaalt deze daadzaak in een van zijn brieven (4). Het zou moeilijk geweest zijn, in een van de kloosters van Duitsland een man te vinden geschikter dan hij voor de handel waarmee men hem belastte. Met de godgeleerdheid van een monnik, met de ijver en de geest van een inquisiteur verenigde hij de grootste onbeschaamdheid; en wat bovenal zijn werk gemakkelijk maakte, was de uitvinding van die wonderlijke verhalen, waardoor men de gemoederen van het volk wint. Elk middel was hem goed genoeg om de geldkist te vullen. Zijn stem verheffende en zich van een kwakzalvers welsprekendheid bedienende, bood hij een ieder zijn aflaten aan, en wist beter dan enig marskramer zijn waar te vertieren (5).

(2) Haereticae pravitatis inquisitor, (een kettermeester of geloofsonderzoeker.)

(3) SECKENDORF. WEISMANNI Biblioth. univ. XXIV, 163.

(4) L. Opp. (W.), XV, 862.

(5) "Circumferuntur venales indulgentiae in his regionibus a TEZELIO Dominicano impudentissimo sycophanta." ("De aflaten worden in deze streken door de Dominicaner TETZEL, een' alleronbeschaamdste bedrieger, te koop rondgedragen.") MELANCHT. Vita LUTH.

Tetzels rede.

Nadat het kruis opgericht was, en de pauselijke wapens eraan waren gehangen, beklom TETZEL de kansel, en begon op een stoute toon de waarde van de aflaten te verheffen, in tegenwoordigheid van de menigte, welke door de plechtigheid naar de heilige plaats gelokt was. Het volk hoorde hem, en opende grote ogen bij het vernemen van die ongehoorde wonderen, welke hij verhaalde. Een geschiedschrijver onder de Jezuieten zegt zelf, sprekende van de Dominicaner monniken met welke TETZEL zich verbonden had: "Enige van die predikers bleven niet in gebreke om, als naar gewoonte, de zaak welke zij behandelden te ver te drijven, en de waarde van de aflaten dermate te verhogen, dat zij aan het volk aanleiding gaven te geloven dat men van zijn behoud en de verlossing van de zielen uit het vagevuur verzekerd was, zodra men het geld had gegeven (6)." Indien zodanig de leerlingen waren, kan men denken wat de meester was. Horen wij één van die redevoeringen welke hij na de verheffing van het kruis hield:

(6) Hist. du Luthéranisme, par le P. MAINSBOURG, de la compagnie de JESUS, 1681, p. 21.

"De aflaten," zei hij, "zijn het kostbaarste en hoogste geschenk van God.

"Dit kruis (wijzende op het rode kruis) heeft zoveel kracht als het kruis van JEZUS CHRISTUS Zelf (7).

(7) Tafelgesprekken, blz. 1393.

"Komt en ik zal u gezegelde brieven geven, in welke zelfs al de zonden die u in het toekomstige zou begeren te doen u zullen vergeven worden.

"Ik zou mijn voorrechten niet willen ruilen met die van de heilige PETRUS in de hemel: want ik heb met mijn aflaten meer zielen behouden dan de Apostel met zijn redenen.

"Er is geen zonde zo groot dat de aflat daarvan niet zou kunnen kwijtschelden; ja zelfs wanneer iemand, wat voorzeker onmogelijk is, de heilige maagd MARIA, de moeder Gods, verkracht had, hij betaalt, betaalt slechts goed, en het zal hem vergeven worden (8).

(8) TETZEL verdedigt en houdt deze stelling staande in zijn antithesen, ten zelfde jaren in het licht gegeven. Th. 99, 100 en 101. "Subcommissariis insuper ac praedicatoribus veniarum imponere, ut si quis per impossibile Dei genitricem semper virginem violasset, quod eumdem indulgentiarum vigore absolvere possent, luce clarius est." (Positiones fratris J. TEZELII quibus defendit indulgentias contra LUTHERUM.)

"Zelfs is er geen boetvaardigheid nodig.

"Maar nog meer: de aflaten redden niet alleen de levenden, zij redden ook de doden.

"Priester! edelman! koopman! vrouw! jonge dochter! jongeling! hoort uw ouders en uw andere overleden vrienden, die u uit het binnenste van de afgrond toeroepen: "Wij lijden een verschrikkelijke pijn! Een kleine aalmoes zou ons verlossen; u kunt die geven, en wilt het niet doen!"

Een siddering beving de gemoederen bij het horen van die woorden, welke door de vreselijke stem van de geestelijke kwakzalver uitgesproken werden.

"Op hetzelfde ogenblik," vervolgde TETZEL, "dat het stuk geld op de bodem van de geldkist klinkt, vliegt de ziel uit het vagevuur, en vaart, daaruit verlost, ten hemel (9).

(9) These 56. (Ibid.)

"O onverstandige lieden, die de beesten bijna gelijk zijt en de genade niet begrijpt welke u zo rijkelijk wordt aangeboden!...Nu is allerwegen de hemel geopend! - Weigert u thans deze binnen te treden? Wanneer zult u er dan ingaan?... Nu kunt u zoveel zielen vrijkopen!...Ongevoelig en onopmerkzaam mens! met twaalf grossen kunt u uw vader uit het vagevuur verlossen, en u zijt ondankbaar genoeg om hem niet te redden. Ik zal in de dag des oordeels vrijgesproken worden; maar u, u zult zoveel te strenger gestraft worden, naardat u zo groot een zaligheid versmaad hebt. - Ik verklaar het u: wanneer u slechts één enkel kleed had, zou u verplicht zijn het af te leggen en te verkopen, ten einde die genade te verwerven....Onze Here God is geen God meer. Hij heeft de paus alle macht in handen gegeven."

Vervolgens nog van andere wapens trachtende gebruik te maken, voegde hij er bij: "Weet u waarom onze allerheiligste Heere zo groot een genade uitdeelt?...Het geldt hier de herbouw van de verwoeste kerk van de heilige PETRUS en PAULUS, van die voege dat zij in de hele wereld haar gelijke niet hebben. Die kerk bevat de lichamen van de heilige Apostelen PETRUS en PAULUS en van een menigte martelaren. Die heilige lichamen worden nu, helaas! door de tegenwoordige staat van het gebouw onophoudelijk vertrapt, overstroomd, verontreinigd, geschonden, aan regen en hagel blootgesteld en zo van de verrotting prijs gegeven....Ach! moet die heilige as nog langer in slijk en smaad blijven verkeren (10)?"

(10) Voorschrift van de aartsbisschop van Maintz, enz.

Deze schildering liet niet na op velen indruk te maken. Men brandde van verlangen om de arme LEO X te hulp te komen, wie de middelen ontbraken om de lichamen van de heilige PETRUS en PAULUS tegen de regen in veiligheid te stellen.

Toen voer de redenaar uit tegen de vitters en lasteraars, die zich tegen zijn bedrijf aankantten: "Ik verklaar hen in de ban gedaan!" riep hij uit.

Zich vervolgens tot de gehoorzame gemoederen wendend en een goddeloos gebruik van de Heilige Schrift makende, zei hij: "Zalig zijn de ogen die zien hetgeen u ziet: want ik zeg u dat vele profeten en koningen hebben begeerd te zien de dingen die u ziet, en hebben ze niet gezien, en te horen de dingen die u hoort, en hebben ze niet gehoord!" En eindelijk, wijzende op de ijzeren kist waarin men het geld ontving,

besloot hij gewoonlijk zijn zielroerende rede met dit driewerf herhaald geroep tot het volk: "Draag bij! draag bij! draag bij!" -"Hij schreeuwde deze woorden met zulk een vervaarlijk gebulk uit," schreef LUTHER, "dat men hem voor een woedende os zou gehouden hebben, die op de lieden aanviel en hen met zijn hoornen stootte (11)." Wanneer hij zijn rede geëindigd had, klom hij de kansel af, liep naar de geldkist, en wierp, voor het oog van al het volk, er een stuk geld in, wat hij zorg droeg van zeer hard te doen klinken (12).

(11) Oplossing van de 32ste these.

(12) TENTZEL, Reformationsgesch. -MYCONII Ref. Hist. - Voorschrift van de aartsbisschop van Maintz, enz. -Thesen van LUTHER.

Zodanig waren de redevoeringen welke het verbaasde Duitsland hoorde ten dage dat God LUTHER toeruste (13).

(13) En die redenen, ja die hele goddeloze handel, waren openlijk bekend; en deze handel werd op last van de aartsbisschop en in naam van de paus gedreven! Waar is nu de pauselijke onfeilbaarheid, die dit alles althans stilzwijgend goedkeurt? Moest niet elk die redelijk dacht zich met LUTHER verenigen, ja, met de eerste de beste, die de moed had zich tegen een zodanige goddeloze vermetelheid te stellen? -L.R.

Biecht.

De rede geëindigd zijnde, werd de aflaat beschouwd "zijn zetel als het ware, in deze plaats op een plechtige wijze gevestigd te hebben." Er werden biechtstoelen in gereedheid gebracht en met de pauselijke wapens versierd. De ondercommissarissen en de biechtvaders, die zij verkozen, werden geacht de Apostolische biechtvaders van Rome ten tijde van een groot jubelfeest voor te stellen; en op ieder' van hun biechtstoelen las men in grote letters hun namen, hun voornamen en hun titels (14).

(14) Voorschrift, enz., 5, 69.

Dan stroomde men in menigte naar die biechtvaders. Men kwam, niet met verslagen harten, maar met een geldstuk in de hand. Mannen, vrouwen, kinderen, armen, en zelfs dezulken die van aalmoezen leefden, ieder vond dan geld. De biechtvaders, na opnieuw aan ieder in het bijzonder de grootheid van de aflaat ontvouwd te hebben, richtten deze vraag tot de boetelingen: "Hoeveel geld kunt u volgens uw geweten ter verkrijging van een zo volkomen vergiffenis besteden?" Deze vraag, zegt het voorschrift van de aartsbisschop van Maintz aan de commissarissen, deze vraag moet in dit ogenblik gedaan worden, opdat de boetelingen zoveel te bereidwilliger zouden zijn om hun bijdragen te leveren.

Voor het overige werden er geen andere voorbereidingen gevorderd. In de pauselijke bul werd ten minste nog van de boetvaardigheid van hart en de belijdenis des monds gesproken; maar TETZEL en zijn metgezellen wachtten zich wel er melding van te maken: hun beurs zou ledig gebleven zijn. Het voorschrift van de aartsbisschop verbood zelfs van bekering of berouw te spreken. Er werd drieërlei hoge genade beloofd; het is genoeg de eerste aan te wijzen. "De eerste genade, welke wij u bekend maken," zeiden de commissarissen naar de letter van hun voorschrift, "is de volkomen vergeving van al uw zonden: en men kan niets groters noemen dan zulk een genade, overmits de mens, die in de zonde leeft, van de Goddelijke gunst

berooft is, en hij door die volkomen vergeving opnieuw Gods genade verwerft (15)...Maar wij verklaren dat er ter verkrijging van al die voortreffelijke genade niets anders nodig is dan een' aflaat te kopen (16). En wat hen aangaat die zielen uit het vagevuur willen verlossen en haar vergiffenis van al haar misdaden bezorgen, zij moeten slechts geld in de kist storten; maar het is niet nodig dat zij de droefheid des harten of de belijdenis desmonds bezitten (17). Dat zij zich slechts haasten om hun geld aan te brengen: want zij zullen aldus voor de zielen van de afgestorvenen en de opbouw van de St. Pieterskerk een aller-nuttigst werk verrichten." Nooit konden groter goederen tot lagere prijs worden aangeboden.

(15) "Die erste Gnade ist die vollkommene Vergebung aller Sünden, u. s. w." (Voorschrift, enz., 19.)

(16) "Nur de Beichtbrief zu kaufen." (Ibid., 36.)

(17) Auch ist nicht nöthig dass sie in de Herzen zerknirscht sind, und mit dem Mund gebeichtet haben." (Ibid., 38.)

Verkoop van de aflaten.

De biecht geëindigd zijnde (en dit had spoedig plaats), haastten zich de gelovigen om bij de aflaatventer te komen. Eén enkel persoon was met de verkoop belast. Hij hield zijn kantoor bij het kruis. Hij wierp zijnen navorsende blik op degenen die hem naderden. Hij gaf acht op hun voorkomen, op hun houding en hun kleding, en vroeg een som evenredig het aanzien van degenen die zich aanbod. De koningen, koninginnen, vorsten, aartsbisschoppen, bisschoppen, enz. moesten, volgens de verordening, voor een' gewone aflaat vijftwintig dukaten betalen; de abten, de graven, de vrijheren, enz. tien. De overige edellieden, degenen die in enig hoog bestuur geplaatst waren, en al degenen die een inkomen van vijfhonderd gulden hadden, betaalden er zes. Zij die tweehonderd gulden jaarlijks hadden, betaalden er één; nog anderen een' halve. Voor het overige, wanneer deze schatting niet naar de letter kon gevolgd worden, had de Apostolische commissaris volmacht op eigen gezag te handelen; en alles moest overeenkomstig de voorschriften van de "gezonde rede" en naar de milddadigheid des edelmoedigen gevers ingericht zijn (18). Voor bijzondere zonden had TETZEL een bijzondere belasting. De polygamie kostte zes dukaten; de kerkroof en de meineed negen dukaten; de doodslag acht dukaten; de toverij twee dukaten. SAMSON, die in Zwitserland dezelfde handel als TETZEL in Duitsland dreef, had een weinig verschillende belasting. Hij liet voor een' kindermoord vier Franse guldens, voor een' vadermoord, broedermoord, enz. een' dukaat betalen (19).

(18) "Nach de Sätzen van de gezunden Vernunft, nach ihrer Magnificenz und Freigebigkeit." (Voorschrift, enz., 26.)

(19) MULLER's Reliq., D. III, blz. 264.

De Apostolische commissarissen ontmoetten Soms moeilijkheden in hun vertier. Het gebeurde dikwijls, zo in de steden als dorpen, dat de mannen deze hele handel vijandig waren, en hun vrouwen verboden van enige bijdrage aan die kooplieden te leveren. Wat hadden hun vrome echtgenoten te doen? "Hebt u uw bruidsschat of andere goederen niet ter van u beschikking?" zeiden de aflaatventers tot haar. "In dit geval kunt u er voor zulk een heilig werk over beschikken tegen de wil van uw man (20)."

(20) "Wieder de Willen ihres Mannes." (Voorschrift, enz., 27.)

De hand welke de aflat gegeven had kon het geld niet ontvangen; dit was onder de strengste straffen verboden: men had gegronde redenen om te vrezen dat die hand niet eerlijk zou zijn. De boeteling moest met zijn eigen handen de prijs van zijn vergiffenis in de geldkist neerleggen (21). Men toonde een toornig gelaat aan degenen die stoutmoedig hun beurzen gesloten hielden (22).

(21) Ibid., 87, 90 en 91.

(22) L. Opp. (L.), XVII, 79.

Openlijke boete.

Indien onder degenen die elkaar bij de biechtstoelen verdrongen zich iemand bevond wiens misdaad openbaar geworden was, zonder dat de burgerlijke wetten hem hadden achterhaald, moest hij vooral openlijke boete doen. Men leidde hem eerst in een kapel of sacristie; daar beroofde men hem van zijn klederen, men ontnam hem zijn schoenen en liet hem niets over dan alleen zijn hemd. Men legde hem de armen kruiselings op de borst; men gaf hem in de een hand een licht, in de andere een waskaars. Vervolgens stelde de boeteling zich aan het hoofd van de optocht, welke zich naar het rode kruis begaf. Hij viel op de knieën totdat het gezang en de inzameling van de gelden geëindigd waren. Dan hief de commissaris de psalm: *Miserere mei!* aan. De biechtvaders naderden daarop de boeteling en leidde hem midden door de stoet naar de commissaris, die, een roede in de hand houdende en hem daarmee tot driemaal zacht op de rug slaande (23), tot hem zei: "God ontferme zich over u en vergeve u uw zonde!" Dan hief hij het *Kyrie eleison* aan. De boeteling daarna weer voor het kruis gebracht zijnde, sprak de biechtvader de Apostolische vrijspraak uit en verklaarde hem in de gemeenschap van de gelovigen hersteld. Treurige huichelarij met een heilig woord geëindigd, dat in zulk een ogenblik niets was dan ontheiliging!

(23) "Dreimal gelind auf den Rücken." (Vorschrift, enz.)

Een aflatbrief.

Ziehier één van de aflatbrieven. Het is de moeite waardig om de inhoud van de genadebrieven te kennen, welke tot de Kerkhervorming aanleiding hebben gegeven.

"Onze Heere JEZUS CHRISTUS ontferme zich over u, N. N. * *, en schenke u vergiffenis door de verdiensten van Zijn allerheiligst lijden! En uit kracht van de Apostolische macht, welke mij toevertrouwd is geworden, ontsla ik u van al de kerkelijke straffen, oordelen en kastijdingen welke u hebt kunnen verdienen; daarenboven van al de overtredingen, zonde en misdaden die u hebt kunnen begaan, hoe groot en afschuwelijk zij ook wezen mogen en om welke reden ook, al waren zij zelfs aan onze allerheiligste vader de paus en de Apostolische stoel ter beoordeling verbleven. Ik wis al de vlekken van onbevoegdheid uit en al de tekenen van eerloosheid, welke u door deze oorzaak op u zou hebben kunnen laden. Ik scheld u de straffen kwijt, die u in het vagevuur zou hebben moeten lijden. Ik maak u opnieuw deelgenoot van de sacramenten der Kerk. Ik lijf u wederom in de gemeenschap der heiligen in, en ik herstel u in de onschuld en reinheid, waarin u op het tijdstip van uw doop verkeerde. Zodat op het ogenblik van uw dood de deur, waardoor men de plaats van de pijniging en straffen binnenkomt, voor u zal gesloten zijn, en daarentegen de deur welke naar het paradijs van de vreugde leidt voor u zal

geopend wezen. En zo u niet spoedig mocht sterven, blijft die genade onveranderlijk tot uw laatste ogenblik zal komen.

"In de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes. Amen!

"Broeder JOHAN TETZEL, commissaris, heeft het met zijn eigen hand ondertekend."

Met welke behendigheid vindt men hier vermete en leugenachtige woorden onder heilige en christelijke woorden vermengd (24)!

(24) Ja, godslasterlijke woorden! Schaamte, dunkt mij, moet het aangezicht bedekken van ieder die nog iets tot verschoning van deze afluathandel wil inbrengen, en niet inziet dat een Kerk, die zelfs voor een ogenblik deze afluathandel duldde, de geest van de onfeilbaarheid, zo zij die immer mocht bezeten hebben, lang had verloren!

Uitzonderingen.

Al de gelovigen moesten op de zelfde plaats komen biechten waar het rode kruis opgericht was. Alleen waren de zieken, grijsaards en zwangere vrouwen daarvan uitgezonderd. Indien echter in de nabuurschap zich enig edelman op zijn kasteel, enig voornaam personage in zijn paleis bevond, had er ook omtrent hem verschoning plaats (25): want hij kon zich toch niet tot zijn kwelling onder al dat volk mengen, en zijn geld was wel de moeite waardig dat men hem in zijn huis ging bezoeken.

(25) Voorschrift, enz., 9. -L.R.

Was er enig klooster welks opperhoofden, de handel van TETZEL vijandig, hun monniken verboden om de plaatsen waar de afluathandel zijn zetel gevestigd had te bezoeken, er werd nog middel gevonden om het kwaad te herstellen: men zond hun biechtvaders, die in last hadden hen te ontslaan, tegen de wetten van hun orde en de wil van hun opperhoofden (26). Men liet geen ader van de goudmijn varen zonder middel te vinden om deze te bewerken.

(26) Voorschrift, enz., 69.

Vervolgens had datgene plaats, wat het doel en het einde was van de hele handel: de telling namelijk van de penningen. Om alle gevaar te ontgaan had de kist drie sleutels: de een was in de handen van TETZEL, de andere in die van de aangestelde schatmeester van het handelshuis FUGGER van Augsburg, aan wie men de onderneming van de uitgebreide geldwinning opgedragen had, en de derde was aan het burgerlijk gezag toevertrouwd. Wanneer de tijd gekomen was, werden de geldkisten in tegenwoordigheid van een' openbare notaris geopend, en alles behoorlijk geteld en aangetekend. Moest CHRISTUS niet opstaan om die ontheiligende verkopers uit het heiligdom te drijven?

Vermaken en ongebondenheden.

De zending volbracht zijnde, herstelden zich de handelaars van hun vermoeienissen. Het voorschrift van de commissaris-generaal verbood hun, wel is waar, om wijnhuizen en verdachte plaatsen te bezoeken (27); maar zij bekommerden zich weinig over dat verbod. De zonden moesten zeer weinig afschuwelijkheid hebben in het oog van lieden die er een' zo gemakkelijke handel van maakten. "De inzamelers der gelden leidden een slecht leven," zegt een Rooms Katholiek geschiedschrijver

(28); "zij verkwistten in herbergen, speelhuizen en schandelijke plaatsen al wat het volk van zijn eerste levensbehoefte afzonderde." Men verzekert zelfs dat, wanneer zij in de wijnhuizen waren, zij soms om het heil der zielen speelden (29).

(27) Ibid., 4.

(28) SARPI, Conc. van Trente, blz. 5.

(29) SCHRÖCK, R. G. v. D. R., I, 116.

De diaken van Schiedberg.

Maar laat ons zien, tot welke tonelen die verkoping van de vergeving van de zonden van de tijd in Duitsland aanleiding gaf. Het behoort tot de trekken, die alleen genoeg zijn om de tijden te doen kennen. Wij laten graag de mensen spreken wier geschiedenis wij beschrijven.

De priester van Schmiedberg was naar Wittenberg gegaan om zijn jaarwedde te ontvangen. Het was Woensdag na het Sacramentsfeest. De diaken JACOBUS PRYNAU en de kerkbewaarder SEVERINUS WEISSEN sloten, nadat de dienst geëindigd was, het sacrament zorgvuldig in de gewone plaats. Maar de volgende dag, toen zij de deur openden, welke men de vorige avond zo zorgvuldig had gesloten, was er, helaas! de hostie niet meer te vinden. Het slot was echter onaangeroerd gebleven. Daar staan zij vol verbazing en schrik! De priester is, bij zijn terugkomst, vertoerd en verbiedt hun weer in de kerk te komen, vóórdat zij de bisschoppelijke vrijspraak hebben mogen erlangen. Gelukkig was TETZEL in de nabijheid. De twee ongelukkigen ijlen naar hem toe, verhalen hem hun wedervaren, en TETZEL spreekt hen vrij van straf (1). De aflaat, die hij hun gaf, is voor ons bewaard gebleven. Ziehier deze: "Gij hebt ons verzocht enig middel te mogen vinden om uw arme ziel te redden. Daarom spreken wij, die het heil van alle mensen zoeken, u vrij, u, die naar uw gering vermogen hebt bijgedragen....en wij verbieden al degenen wie dit aangaat u op enigerlei wijze te verontrusten....Gegeven te Wurzen op de 1 juni des jaars 1516, in het vierde jaar van de regering van onze allerheiligste heer, paus LEO X."

(1) SECKEND., p. 46.

Te Maagdenburg weigerde TETZEL een rijke vrouw vrijspraak te geven, ten ware zij hem, gelijk hij haar zei, honderd gulden vooruit betaalde. Deze vroeg haar gewone biechtvader, die een Franciscaner was, om raad. "God schenkt uit genade de vergeving van de zonden," antwoordde haar die man; "Hij verkoopt deze niet." Intussen verzocht hij haar aan TETZEL niets te zeggen van het onderricht dat zij van hem ontvangen had. Maar de aflaatkramer, desniettegenstaande zulke met zijn voordeel zo strijdige woorden hebbende horen verhalen, riep uit: "Zulk een raadsman verdient weggejaagd of verbrand te worden (2)."

(2) SCULTER. Annal. evangel., p. 4.

TETZEL vond slechts zelden mensen die verlicht genoeg waren, en nog zeldzamer dezulken die moed genoeg bezaten om hem weerstand te bieden. Gewoonlijk had hij goede aftrek bij de bijgelovige menigte. Hij had te Zwickau het rode aflaatkruis opgericht, en de goede parochianen hadden zich gehaast om het geld, dat tot hun bevrijding moest dienen, op de bodem van de kist te doen klinken. Hij ging met een

volle beurs heen. Op de dag vóór zijn vertrek verzoeken de kapellanen en hun dienaars van hem een afscheidsmaal. Het verzoek was billijk.

De ziel op het kerkhof.

Maar wat gedaan? het geld was reeds geteld en verzegeld. De volgende dag liet hij vroegtijdig de grote klok luiden. De menigte spoedt zich naar de tempel; ieder meent dat er iets buitengewoons is voorgevallen, nademaal de plechtigheid reeds geëindigd was. "Ik was voornemens," zegt hij, "deze morgen te vertrekken; maar in de laatst verlopen nacht word ik door een naar gekerm wakker; ik luister....het komt van het kerkhof.... Helaas! het is een arme ziel, die mij roept en vurig smeekt om haar van de smart die haar verteert te verlossen! Ik ben dan een' dag langer gebleven, om ten aanzien van die rampzalige ziel de christelijke harten tot medelijden te bewegen. Ik zelf wil de eerste zijn; maar die mijn voorbeeld niet volgt, zal alle veroordeling waardig zijn." Welk hart in Zwickau zou niet aan zulk een roepstem hebben gehoor gegeven? Wie weet daarenboven, welke die ziel is die op het kerkhof om hulp schreit? Men geeft in overvloed, en TETZEL brast lustig met de kapellanen en bedienden, van het offer, dat men ter liefde van de Zwickausche ziel heeft aangeboden (3) (4)!...

(3) LÖSCHERS Ref. Acta, I, 404. L. Opp., XV, 443, etc.

(4) Hoe kan nog iemand van enig gezond verstand of zedelijk gevoel de verdediging op zich nemen van een Kerk, en wel als de enige ware en onfeilbare, bij welke immer zulke schandelijkheden, en dat wel niet hier of daar bij min bekende lieden, maar bij 's pausen afgevaardigden, hebben plaats gegrepen? En wil men al beweren dat zodanig iets aldaar niet meer wordt vernomen, aan welk een ondankbaarheid maakt zich die Kerk niet schuldig, met die mannen op de duur te veroordelen, aan welke zij alleen ook haar verbetering in dat opzicht te danken heeft? Men spreekt van onpartijdigheid, van toenadering van Katholieken en Protestanten; het is wel: maar dan moet eerst aan de nagedachtenis van de eerbiedwaardige mannen worden recht gedaan, die de Katholieke Kerk van zulke goddeloosheden gezuiverd hebben, en erkend dat gemelde Kerk toen ver was van die onfeilbaarheid die men haar toekent: en dan zullen wij zien, of deze mannen, door heilige ijver vervoerd, in het afbreken van het een of ander, dat, schoon misbruikt, echter in zichzelf goed was, enigszins mochten te ver gegaan zijn. -L.R.

De schoenmaker van Hagenau. De studenten.

De aflaatkramers hadden zich in het jaar 1517 te Hagenau neergezet. De vrouw van een schoenmaker, gebruik makende van de vergunning welke het voorschrift van de commissaris-generaal gaf, had zich, tegen de wil van haar man, een' aflaatbrief aangeschaft, en daarvoor een' goudgulden betaald. Weldra stierf zij, en de weduenaar liet gene mis lezen voor haar ziel. Uit die hoofde klaagde de priester hem als een verachter van de Godsdienst aan, en de rechter van Hagenau dagvaardde hem om te verschijnen De schoenmaker stak de aflaat van zijn vrouw in de zak en begaf zich naar de plaats der dagvaarding. -"Is uw vrouw dood?" vroeg hem de rechter. "Ja," antwoordde hij. - "Wat hebt u met haar gedaan?" "Ik heb haar lichaam begraven en haar ziel Gode bevolen" -"Maar hebt u voor het heil harer ziel een mis doen lezen?" -"Dat heb ik niet gedaan: het was nutteloos; zij is op het ogenblik van haar dood in de hemel gekomen." "Van waar weet u dat?" "Ziehier het bewijs." -De weduenaar trekt daarop de aflaatbrief uit zijn' zak, en de rechter las, in tegenwoordigheid van de priester, daarin met zoveel woorden, dat de vrouw welke denzelve ontvangen heeft op het ogenblik van haar dood niet in het vagevuur komen zal, maar rechtstreeks naar de hemel zal gaan. -"Indien mijn heer de priester," herneemt daarop de beschuldigde, "beweert dat een mis nog noodzakelijk is, dan is mijn vrouw door onze allerheiligste vader de paus bedrogen geworden; maar zo dit

niet het geval is geweest, dan word ik door mijn heer de priester bedrogen." Zo deed het gezond verstand van het volk over die afzetterijen recht. Men wist er niets tegen in te brengen; de beschuldigde werd vrijgesproken en ontslagen (5). Toen TETZEL eens te Leipzig predikte, en hij enige van die vertelsels, waarvan wij een staal geleverd hebben, in zijn preek mengde, liepen twee studenten verontwaardigd uit de kerk, met de uitroep: "Het is ons onmogelijk langer het kinderachtig geklap van die monnik aan te horen (6)." Een van hen, verzekert men, was de jonge CAMERARIUS, die later de boezemvriend van MELANCHTON was, en welke zijn leven heeft beschreven.

(5) MUSCULI Loci communes, p. 362.

(6) HOFFMANN's Reformatiöngesch. v. Leipz., S. 32.

Myconius.

Maar van al de jonge lieden van die tijd was het ongetwijfeld MYCONIUS, later als Hervormer en geschiedschrijver van de Reformatie beroemd, op wie TETZEL het meeste indruk maakte. Hij had een christelijke opvoeding ontvangen. "Mijn zoon!" zei dikwijls zijn vader, een Godvruchtig man in Frankenland, tot hem; "bid menigmaal; want God alleen heeft ons alle dingen uit genade geschonken." "Het bloed van CHRISTUS," voegde hij er bij, "is de enige losprijs voor de zonden van de hele wereld. O mijn zoon! wanneer er slechts drie mensen door het bloed van CHRISTUS konden behouden worden, geloof echter en geloof het zeker dat u een van die drie mensen zijt (7). Men doet het bloed van de Verlosser lastering aan, wanneer men twijfelt of het zalig maakt (8)." Vervolgens zijn zoon tegen de handel die zich toen in Duitsland begon te vestigen waarschuwend, zei hij tot hem: "De Roomse aflaten zijn netten, geschikt om geld te vissen en de eenvoudigen te bedriegen. De vergeving van de zonden en het eeuwige leven worden niet gekocht."

(7) "Si tantum tres homines essent salvandi per sanguinem Christi, certo statueret unum se esse ex tribus illis." (M. ADAMI Vita MYCONII.)

(8) Ook hier mogen sommige Protestanten wel iets leren, die uit loutere rechtzinnigheid er hun werk van maken, om de gemoederen in twijfel te houden of CHRISTUS wel voor hen gestorven zij, zich grondende op deze stelling, welke zij de Hervormers toeschrijven, dat de dood van CHRISTUS slechts voor een bepaald getal van mensen zij geweest. Beschouwelijk mag dit in het afgetrockene hun leer geweest zijn, beoefenend wendden zij het geheel anders aan, en wilden zelfs, dat, al ware het zelfs bekend dat CHRISTUS alleen voor drie bepaalde mensen gestorven was, echter ieder, wie hij zijn mocht, zich voor een van die drie zou houden. En zo sprak niet alleen MYCONIUS, die tot LUTHERS aanhangers behoorde, maar OLEVIANUS, aan wie ook gedeeltelijk ons catechetisch onderwijs te danken is, ging nog verder, en zei, van dien dood van CHRISTUS sprekende: "Gij moet u daarvan zo vergewissen en verzekeren, dat, ofschoon u arm zondaar alleen in de wereld geweest was, als een enig schaapke, zo zou echter CHRISTUS die negen en negentig schapen, die reeds verheerlijkt in de hemel waren, hebben daargelaten, en tot u uit de hemelse heerlijkheid hier beneden zijn gekomen, om u op te zoeken, op Zijn schouders te dragen en te verlossen, gelijk Hij zelf in het Evangelie getuigt." OLEVIANUS, Over de geloofsartikelen; uitgegeven door G. ZEIJLMANS VAN SELM, blz. 15. -Zo spreken dus al de Hervormers in dezelfde geest. Hoe ver, helaas! is men daarvan afgeweken en stelt de rechtzinnigheid, ja het kenmerk van de echte vroomheid, in het lijnrecht tegenovergestelde gevoelen, wat het gemoed van de vrije toepassing van CHRISTUS' dood, zoveel men kan, afschrikt

Ontmoeting met Tetzl.

Op de ouderdom van dertien jaar werd FREDERIK naar Annaberg naar school gezonden, om zijn studie te voltooien. Kort daarna kwam TETZEL in die stad, en hield er zich twee jaren op. Men liep in menigte naar zijn predicatiën. "Er is," riep

TETZEL met zijn donderende stem uit, "er is geen ander middel om het eeuwige leven te verkrijgen, dan de genoegdoening van de werken. Maar deze genoegdoening is de mens onmogelijk. Er blijft hem dan niets anders over dan deze van de Roomse paus te kopen (9)."

(9) "Si nummis redimatur a pontifice Romano." (M. ADAM.)

Toen TETZEL Annaberg moest verlaten, werden zijn redenen dringender. "Weldra," riep hij op een dreigende toon uit, "weldra zal ik het kruis neerwerpen, de deur des hemels sluiten (10), en de glans van de genadezon, die u beschijnt, uitblussen." Daarna opnieuw de roerende stem van de vermaning bezigende, zei hij: "Ziet, nu is het de welaangename tijd, nu is het de dag van de zaligheid!" En om de aanval meer kracht bij te zetten, riep de pauselijke Stentor (11), terwijl hij zich wendde tot de bewoners van een land welks rijkdom in de mijnen bestond, met verheffing van stem uit: "Burgers van Annaberg! haast u voor de aflaten milde bijdragen te leveren, en al uw mijnen en bergen zullen met louter zilver opgevuld worden." Eindelijk maakte hij op Pinksteren bekend, dat hij aan de armen zijn brieven om niet en ter liefde Gods zou uitdelen. De jonge MYCONIUS bevond zich onder de toehoorders van TETZEL. Hij voelde een brandende begeerte in zich om van dat aanbod gebruik te maken. "Ik ben," zei hij in het Latijn tot de commissarissen, tot welke hij zich wendde, "ik ben een arme zondaar, en heb aan een vergiffenis om niet behoefte." - "Alleen diegenen," antwoordden de aflaatkramers, "kunnen aan de verdiensten van CHRISTUS deel verkrijgen, die aan de Kerk de behulpzame hand bieden, dat is te zeggen: die geld geven." - "Wat betekenen dan," zegt MYCONIUS, "die beloften van om niet te schenken, welke aan de deuren en muren van de tempels aangeplakt zijn?" "Geef tenminste een stuiver," zeggen de bedienden van TETZEL, nadat zij tevergeefs bij hun meester ten voordele van de jongeling gesproken hadden. - "Ik kan het niet." "Slechts zes penningen." - "Ik heb ook die niet." De Dominicaners vrezden toen dat hij mogelijk gekomen is om hen te verschalken. "Hoor," zeggen zij tot hem, "wij willen u de zes penningen schenken." Daarop antwoordt de jongeling, terwijl hij diep verontwaardigd zijn stem verheft: "Ik wil gene aflaten welke men koopt. Wanneer ik ze kopen wilde, zou ik slechts één van mijn schoolboeken behoeven te verkopen. Ik wil een vergiffenis om niet en om Gods wil alleen. Gij zult eens aan God rekenschap geven, dat u voor zes penningen het heil van een ziel hebt laten varen." - "Ha! Ha!" zeggen de anderen, "wie heeft u gezonden om ons op de proef te stellen?..." "Nee," herneemt de jongeling, "alleen de begeerte om de Goddelijke genade te ontvangen, heeft mij voor zulke grote heren kunnen doen verschijnen." En hij vertrok.

(10) "Clausurum janua coeli." (Ibid.)

(11) "Stentor pontificius." (Ibid.)

"Ik was zeer bedroefd," zegt hij, "van zo onmeedogend weggezonden te worden. Maar ik voelde echter in mij een' trooster, welke mij zei dat er een God in de hemel was, die zonder geld en zonder prijs, om Zijns Zoons JEZUS CHRISTUS' wille, aan boetvaardige zielen vergiffenis schonk. Toen ik van die lieden afscheid nam, roerde de Heilige Geest geheel mijn hart. Ik smolt in tranen weg, en bad al snikkende de Heere. "O God!" riep ik uit, "nademaal die mensen mij de vergeving van mij zonde geweigerd hebben, omdat ik geen geld had om deze te betalen, heb Gij, o Heere! medelijden met mij en vergeef mij deze uit loutere genade." Ik begaf mij in mijn

kamer; ik nam mijn crucifix, dat op mijn' lessenaar stond, plaatste het op mijn stoel en knielde daarvoor neer. Ik zou niet meer in staat zijn, de gewaarwordingen, die in mijn binnenste plaats hadden, te beschrijven. Ik smeekte God om mijn Vader te willen zijn, en met mij te doen gelijk Hem behaagde. Ik voelde mijn natuur veranderd, omgekeerd, herschapen. Hetgeen mij tevoren vermaakte, was mij nu tot walging. Met God te leven en Hem te behagen, dit werd mijn vurigste, mijn enigste begeerte (12)."

(12) Brief van MYCONIUS aan EBERUS, in HECHTII Vita TEZELII, Wittemb., p. 114.

Aldus bereidde TETZEL zelf de Hervorming voor. Door schreeuwende misbruiken baande hij de weg voor een reiner leer; en de verontwaardiging, welke hij bij een edele jongelingschap verwekte, moest eenmaal met kracht uitbarsten. Men kan daarover oordelen uit het volgende staaltje, dat wij nog willen mededelen.

List van een edelman.

Een Saksisch edelman had TETZEL te Leipzig gehoord, en was diep verontwaardigd over zijn leugentaal. Hij begeeft zich naar de monnik en vraagt hem "of hij recht heeft de zonden te vergeven welke men voornemens is te doen." -"Zekerlijk," antwoordt TETZEL, "daartoe heb ik van de paus volmacht gekregen." - "Welnu!" herneemt de ridder, "ik wenste mij op een' van mijn vijanden een weinig te wreken, zonder de hand aan zijn leven te slaan. Ik geef u tien kronen, indien u mij een' aflaatbrief wilt ter hand stellen, die mij volkomen rechtvaardigt." TETZEL maakt zwaarigheden: zij komen overeen voor dertig kronen. Kort daarna vertrekt de handeldrijvende monnik van Leipzig. De edelman, van zijn dienaren vergezeld, wacht hem op in een bos tussen Jüterbock en Treblin, valt op hem aan, laat hem enige stokslagen geven en neemt de rijke aflaatkist, welke de inquisiteur bij zich had, mee. TETZEL schreeuwt over het gepleegde geweld, en brengt zijn klacht voor de rechtbanken. Maar de edelman toont de door TETZEL zelf getekende brief, welke hem vooruit van alle verantwoordelijkheid ontslaat.

De hertog GEORGE, die in het eerst over die daad zeer verstoord was geweest, beval op grond van dit geschrift dat men de beschuldigde in vrijheid zou stellen (13).

(13) ALBINUS. -Meissn. Chronik. -L. Opp. (W.), XV, 446; etc. -HECHTIUS, In Vita TEZELII.

Redeneringen van de verstandigen en van het volk.

Overal bracht die handel de gemoederen in beweging, overal werd ervan gesproken. Het was het onderwerp van de gesprekken zowel in de kastelen, de academiën en de huizen van de burgers, als in de herbergen, wijnhuizen en alle plaatsen van samenkomst van het volk (14). De gevoelens waren verdeeld: velen geloofden, velen waren verontwaardigd. Maar het verstandig deel van de natie verwierp met afkeer het hele aflaatstelsel. Die leer was zozeer met de heilige Schrift en de zedelijke zin in strijd, dat alle mensen die met enige Bijbelkennis of enig natuurlijk licht begaafd waren, haar reeds bij zichzelf veroordeeld hadden en slechts op een teken wachtten om hun verontwaardiging ruchtbaar te doen worden. Van een' andere kant vond men ruime stof tot spotternijen. Het volk, dat sinds zoveel jaren over het slechte gedrag van de priesters verstoord was, en alleen door vrees voor straf nog in enig ontzag werd gehouden, gaf zich geheel aan zijn haat over. Overal hoorde men klachten en bittere scherts over de geldzucht, welke de geestelijkheid overmeesterde.

(14) L. Opp. (L.), XVII, III en 116.

Men bleef daar niet bij. Men viel de macht der sleutelen en het gezag van de opperpriester aan. "Waarom," zei men, "verlost de paus niet op eenmaal al de zielen uit het vagevuur, uit naardien hij er zovelen uit verlost ter liefde van een vergankelijk geld en ten voordeel van de hoofdkerk van de heilig en PETRUS?"

"Waarom viert men nog voor de doden heilige dagen en jaarlijkse missen? Waarom geeft de paus niet terug, of laat hij niet toe dat men terugnemende voordelen en inkomsten, welke men ten behoeve van de doden geschonken heeft, nademaal het voortaan onnut en zelfs berispelijk is om voor diegenen te bidden welke de aflaten voor altoos hebben verlost? Waarin bestaat dan die nieuwe heiligheid van God en de paus, wanneer zij uit liefde voor het geld liever aan een goddeloos en Gode vijandig mens de macht verlenen om een vrome en de Heere welgevallige ziel uit het vagevuur te verlossen, dan zelf die ziel om niet, uit wezenlijke liefde en uit oorzaak van haar grote ellende, te verlossen (15)?"

(15) LUTHER, Thesen over de aflaten, Th. 82, 83 en 84

Men sprak van het ruwe en onzedelijke gedrag der aflaatpredikers. "Om te betalen," zei men, "hetgeen zij aan de voerlieden die hen met hun koopwaren overbrengen, aan de herbergiers bij wie zij hun intrek nemen, of aan wie ook die hun enige dienst bewijst, verschuldigd zijn, geven zij een' aflaatbrief voor vier, vijf of zoveel zielen als men wil hebben." Zo waren de heilbrieven in de herbergen en op de markten evenals bankbiljetten of papieren geld gangbaar. "Draag bij! draag bij! Ziedaar," zei het gemeen, "het hoofd, de staart, de buik en de hele inhoud van hun preek (16)."

(16) L. Opp. (L.), XVII, 79.

Een mijnwerker van Scheeberg.

Een mijnwerker van Scheeberg een aflaatventer ontmoetende, zei tot hem: "Moet men dan al wat u zo dikwijls van de kracht van de aflaten en het gezag van de paus gezegd hebt, voor waarheid aannemen, en geloven dat men met een' penning, in de geldkist geworpen, een ziel uit het vagevuur kan vrijkopen?" De aflaatkramer bevestigt dat. "Ach," herneemt de mijnwerker, "welk een onmeedogend mens moet dan de paus zijn, dat hij dus om een' geringe penning een arme ziel zolang in de vlammen laat kermen! Bijaldien hij geen gereed geld heeft, laat hij dan enige honderdduizend kronen opzamelen, en al die zielen te gelijk verlossen. Wij arme lieden zouden er hem graag de intresten en het kapitaal van betalen (17)."

(17) MATTHESIUS, p. 213.

Aldus was Duitsland de schandelijken handel moede, welke binnen het werd gedreven. "Men kon," gelijk LUTHER zegt, "de bedriegerijen van die aartsschelmen van Rome niet langer verdragen (18)." Nochtans was er niet een enig bisschop, niet een enig Godegeleerde, die hun kwakzalverij en bedriegerijen durfde aantasten. De gemoederen verkeerden in twijfel. Men vroeg elkaar of God niet enig man zou verwekken, bekwaam om het werk dat te doen stond ten uitvoer te brengen. Maar nergens zag men die verschijnen.

(18) "Fessi erant Germani omnes, ferendis explicationibus, nundinationibus, et infinitis imposturis Romanensium nebulonum."
(L. Opp. Lat., in praef.)

Leo X.

De paus welke toen op de bisschoppelijke stoel zetelde was geen BORGIA: het was LEO X, uit het doorluchtig geslacht van de MEDICIS. Hij was bekwaam, oprecht, vol van goedheid en inschikkelijkheid. Zijn omgang was vriendelijk en innemend, zijn edelmoedigheid onbeperkt, en zijn persoonlijke zeden ver boven die van zijn hof verheven. Bij die onderscheidene hoedanigheden voegde hij vele voortreffelijke eigenschappen van een groot vorst. Hij was vooral een groot voorstander van de wetenschappen en kunsten. Hij beminde de pracht, en geen hof overtrof het zijn in luister en feesten. Maar het Godsdienstig gevoel was voor LEO een geheel onbekende zaak. "Hij bezat," zegt SARPI (1), "zoveel bevalligheid in zijn manieren, dat hij een volmaakt man zou geweest zijn, indien hij enige kennis van Godsdienstzaken gehad had en een weinig meer neiging tot de Godsvrucht, waarover hij zich nimmer sterk bekommerde."

(1) Concilie van Trente, blz. 4.

LEO had veel geld nodig. Hij moest in zijn grote uitgaven voorzien, toereikend zijn bij al zijn milddadigheden, de goudbeurs vullen welke hij dagelijks voor het volk uitstortte, de ongebonden gemakkelijkheden van het Vaticaan onderhouden, aan talrijke verzoeken van zijn bloedverwanten en van zijn, aan de vermaken overgegeven, hovelingen voldoen, zijn zuster, die met de prins CIBO, natuurlijke zoon van paus INNOCENTIUS VIII, getrouwd was, een' bruidschat geven, en al wat hem zijn smaak voor de letteren, kunsten en vermaken kostte, betalen. Zijn neef, de kardinaal PUCCI, zo bedreven in de kunst van bijeenschrapen als LEO in die van verkwisten, raadde hem, tot het redmiddel van de aflaten de toevlucht te nemen. De paus deed dan een bul uitgaan, waarin hij een algemene aflaat afkondigde, welks opbrengst, zo als hij zei, voor de opbouw van de St. Pieterskerk, dat gedenkteken van priesterlijke grootheid, zou besteed worden. In een brief, gegeven te Rome, onder de vissersring, in november 1517, verlangt LEO van zijn aflaatcommissaris 147 gouden dukaten, om een handschrift van het 33ste boek van TITUS LIVIUS te betalen. Van al het gebruik, dat hij van het geld van de Germanen maakte, was dit ongetwijfeld het beste. Maar met dat al was het vreemd, de zielen uit het vagevuur te verlossen, ten einde het handschrift van de oorlogen des Romeinse volks te kopen.

Albert van Maintz.

Er bevond zich toen in Duitsland een jong vorst, die in vele opzichten een levend beeld van LEO X was: het was ALBERT, een jonger broeder van de keurvorst JOACHIM van Brandenburg. Deze jonge man van 24 jaar was aartsbisschop en keurvorst van Maintz en Maagdenburg geworden; twee jaren later werd hij tot kardinaal benoemd. ALBERT bezat noch de deugden, noch de ondeugden, welke dikwerf de hoge personage van de Kerk hebben gekenmerkt. Jong, lichtzinnig, wereldsgezind, maar niet zonder enige edelmoedige gevoelens, zag hij zeer wel verscheidene misbruiken in de Katholieke Christenheid, en bekreunde zich weinig aan de geestdrijvende monniken die hem omringden. Zijn billijkheid deed hem, tenminste gedeeltelijk, de rechtvaardigheid erkennen van hetgeen de vrienden van het Evangelie verlangden. In het binnenste van zijn hart was hij LUTHER niet zeer vijandig. CAPITO, een der bekwaamste Hervormers, was lange tijd zijn kapelaan, zijn

raadsman en innigste vertrouweling. ALBERT woonde geregeld zijn predicatiën bij. "Hij verachtte het Evangelie niet," zegt CAPITO, "hij achtte het integendeel zeer hoog, en gedurende lange tijd verhinderde hij de monniken om LUTHER aan te randen." Maar hij zou gewild hebben dat deze hem niet in gevaar bracht, en dat, schoon hij de dwalingen in de leer, en de ondeugden van de lagere geestelijkheid deed kennen, hij zich wel zou wachten om de gebreken van de bisschoppen en vorsten in helder daglicht te stellen. Hij vreesde bovenal zijn naam in geheel die zaak vooraan geplaatst te zien. "Zie," zei later tot LUTHER CAPITO, geneigd om zich met een bedrieglijke hoop te vleien, gelijk dat in omstandigheden aan de zijn gelijk gewoonlijk het geval is; "zie het voorbeeld van CHRISTUS en de Apostelen: zij hebben de Farizeeërs en de bloedschande van Korinthe bestraft; maar zij hebben hen nooit genoemd. Gij weet niet wat erin het hart van de bisschoppen omgaat. Er wordt meer goeds in gevonden dan u mogelijk wel denkt." Maar de lichtzinnige en van Godsvrucht ontblote geest van ALBERT moest hem nog meer van de Hervorming verwijderen, dan de ingevingen en schroom van zijn eigenliefde. Vriendelijk, geestig, welgemaakt, een liefhebber van pracht, verkwistend, een vriend van tafelvreugde, rijke hofstoet, prachtige gebouwen, buitensporige vermaken en geleerde genootschappen, was die jonge aartsbisschop en keurvorst in Duitsland, wat LEO was te Rome. Zijn hof was een van de prachtigste in het rijk. Hij was bereid, aan de vermaken en grootheid alle indrukken van de waarheid, die in zijn hart konden dringen, op te offeren. Niettemin bespeurde men in hem, tot aan zijn einde, een zekere worsteling met betere overtuigingen; en meer dan eenmaal gaf hij bewijzen van gematigdheid en billijkheid.

Pacht van de aflaten.

ALBERT had evenals LEO geld nodig. Rijke handelaars van Augsburg, de FUGGERS, waren hem in voorschot geweest. Hij moest zijn schulden voldoen. Maar nog meer: schoon hij twee aartsbisdommen en een bisdom had weten bijeen te voegen, had hij niet genoeg om aan Rome zijn bisschoppelijke mantel te betalen. Dit pronkgewaad, dat van witte wol gemaakt, met zwarte kruisen geborduurd en door de paus gewijd was, die het aan de aartsbisschoppen zond ten teken van hun heerschappij, kostte 26,000, volgens enigen 30,000 gulden.

ALBERT kwam zeer natuurlijk op het denkbeeld om ter verkrijging van geld tot dezelfde hulpmiddelen als zijn opperhoofd de toevlucht te nemen. Hij verzocht aan de paus om de algemene pacht der aflaten, of, gelijk men te Rome zei, van de "zonde van de Germanen."

Soms dreven de pausen zelf deze geldhandel; soms verpachtten zij deze, gelijk men nog in enige staten met een speelhuis zou doen. ALBERT bood LEO aan om met hem het voordeel van die handel te delen. LEO, het verdrag sluitende, eiste dat men het geld van de bisschopsmantel achtervolgend zou voldoen. ALBERT, die juist op de aflaten rekende om er mee te betalen, wendde zich opnieuw tot de FUGGERS, welke, de zaak deugdelijk achtende, onder zekere voorwaarde het verlangde voorschot gaven, en tot kassiers van de grote onderneming benoemd werden. Het waren de bankiers van de vorsten in die tijd. Later benoemde men hen tot graven, voor de diensten welke zij hadden bewezen.

De Franciscanen en de Dominicanen.

De paus en de aartsbisschop dus de buit van Duitslands vrome zielen vooruit gedeeld hebbende, kwam het er op aan om tot de uitvoering over te gaan, en te onderzoeken wie zich wilde belasten om die geldhandel te bewerkstelligen. Dit werk werd eerst aan de orde van de Franciscaners opgedragen, en hun guardiaan aan ALBERT toegevoegd. Maar deze bekreunde zich weinig aan die onderneming, welke reeds bij alle brave lieden ter kwader faam stond. De Augustijners, onder welke zich meer verlichte mannen dan in de andere monnikorden bevonden, namen deze nog minder ter harte. Intussen vreesden de Franciscaner de paus te mishagen, die hun generaal DE FORLI de kardinaalshoed had gezonden, een' hoed, welke die arme bedelorde 30.000. gulden gekost had. De guardiaan oordeelde het dan voorzichtiger niet ronduit te weigeren; maar hij wierp ALBERT allerlei zwarigheden voor. Nimmer konden zij het onderling eens worden; ook nam de keurvorst met graagte het hem gedane voorstel aan, om zich alléén met de zaak te belasten. De Dominicaners waren van hun kant zeer begerig naar een aandeel in de algemene verkoping, welke stond te beginnen. TETZEL, reeds in het bedrijf van uitroeper vermaard, ijlde naar Maintz, om de keurvorst zijn diensten aan te bieden. Men herinnerde zich de verdiensten welke hij aan de dag gelegd had bij het afkondigen van de aflaten voor de ridders van de Teutoonse orde in Pruisen en Lijfland; men ontving hem, en aldus kwam geheel die handel in de handen van zijn orde (2).

(2) SECKEND., p. 42.

Tetzel nadert.

De eerste maal dat LUTHER van TETZEL hoorde spreken, was, zover wij weten, te Grimma, in het jaar 1516, op het tijdstip dat hij zijn kerkbezoek begon. Men kwam STAUPITZ, die zich nog bij LUTHER bevond, melden dat zich te Würzen een aflaatkramer bevond, met name TETZEL, die veel gerucht maakte. Zelfs verhaalde men hem enige van zijn overdreven woorden: LUTHER verontwaardigde zich er over en riep uit: "Zo God het wil, zal ik een gat in zijn trommel slaan (1)."

(1) LINGK's Reisesch. LUTH. S. 27.

TETZEL kwam te Berlijn terug, waar hij door de keurvorst JOACHIM, broeder van de algemene pachter, op het vriendelijkst ontvangen was geworden, toen hij zich te Jüterbock kwam nederzetten. De vorsten van Saksen, over die schandelijke handel verontwaardigd, hadden de marskramer het binnenkomen in hun gewesten verboden. Hij moest zich dan op het grondgebied van zijn' meester, de aartsbisschop van Maagdenburg, ophouden. Maar hij naderde Saksen, zoveel hij slechts kon. Hij was te Jüterbock op niet meer dan vier mijlen afstand van Wittenberg. "Die grote beurzendorser," zegt LUTHER, "begon wakker het land te dorsen, zodat het geld begon te springen, te vallen, te klinken in de kisten (2)." Het volk stroomde in menigte van Wittenberg tot de aflaatkramer te Jüterbock.

(2) L. Opp., XVII.

LUTHER was op dit tijdstip nog vervuld met eerbied voor de Kerk en de paus. "Ik was toen de onzinnigste monnik en pausgezinde," zegt hij, "en zo blind, zelfs zo doortrokken met de leringen van Rome, dat ik, zo ik slechts had gekund, gaarne een ieder zou hebben helpen om het leven brengen, die maar enigszins de paus

gehoorzaamheid hadden durven weigeren (3). Ik was een echte SAUL, gelijk er zulke nog vele zijn." Maar in dezelfde tijd was zijn hart gereed om te ontvlammen voor alles wat hij erkende waarheid te zijn, en tegen al hetgeen hij geloofde dwaling te wezen. "Ik was een jong doctor, kortelings uit de smederij gekomen, ijverig en blijmoedig in het Woord des Heeren (4)."

(3) "Monachum et papistam insanissimum, ita ebrium, imo submersum in dogmatibus papae, etc." (In praef. Opp., Witt. I.)

(4) L. Opp. (W.), XXII.

Luther op de biechtstoel.

LUTHER bevond zich eens op de biechtstoel te Wittenberg. Vele burgers van de stad verschijnen achtereenvolgens voor hem; zij belijden aan grove ongeregeldheden schuldig te zijn. Overspel, ongebondenheid, woeker, oneerlijkheid, en andere dergelijke zonden, ziedaar waarover zij de dienaar des Woords komen spreken, die zielen waarvan hij eenmaal rekenschap zal moeten geven. Hij berispt, hij bestraft, hij onderricht. Maar hoe groot is zijn verbazing toen die lieden hem antwoorden, dat zij hun zonden niet willen vaarwel zeggen!...De vrome monnik verklaart hun, geheel ontroerd, dat, wanneer zij niet willen beloven zich te zullen beteren, hij hun geen vrijspraak kan geven. Die lieden beroepen zich nu op hun aflaatbrieven; zij brengen ze te voorschijn, en beweren derzelver deugdelijkheid, Doch LUTHER antwoordt, dat hij zich weinig bekreunt aan het papier dat men hem toont, en voegt er bij: "Wanneer u u niet bekeert, zult u allen vergaan." Men tiert, men klaagt over verongelijking; de doctor is onbewegelijk: men moet ophouden van kwaad te doen, men moet leren goed te doen, anders geen vrijspraak. "Wacht u," voegt hij er bij, "aan het geschreeuw van de aflaatkramers gehoor te geven: u hebt nuttiger dingen te doen dan die vrijbrieven te kopen, welke zij u tot de geringste prijs geven (5)."

(5) "Coepi dissuadere populis et eos dehortari ne indulgentiariorum clamoribus aurem praeberent." (L. Opp. Lat., in praef.)

Tetzels woede.

Zeer ontsteld keren die inwoners van Wittenberg in allerijl naar TETZEL terug, en verhalen hem dat een Augustijner monnik zijn brieven volstrekt in geen aanmerking neemt. Op die tijding brult TETZEL van woede. Hij raast, scheldt, vloekt op de predikstoel (6); en om het volk meer schrik aan te jagen, laat hij tot herhaalde malen op de grote markt een vuur aansteken, en maakt bekend dat hij van de paus bevel heeft ontvangen om de ketters, die zich tegen zijn allerheiligste aflaten zouden durven verzetten, te verbranden.

(6) "Wütet schilt und maledit graulich auf dem Predigtstuhl." (MYCONIUS, Reformationsgesch.)

Zodanig is het feit, dat niet de oorzaak, maar de eerste aanleiding tot de Hervorming was. Een herder ziet de schapen van zijn kudde op een weg die ten verderve leidt; hij zoekt ze daarvan af te brengen. Hij denkt nog niet om de Kerk en de wereld te hervormen. Hij heeft Rome en haar verdorvenheid gezien; maar hij staat tegen Rome niet op. Hij kent de misbruiken, onder welke de Christenheid zucht; maar hij denkt er niet aan om die misbruiken te verbeteren. Hij wil geen Hervormer worden (7). Hij blijft stil in de werkkring, die hem is aangewezen. Hij gaat waar zijn Meester hem roept. Hij neemt te Wittenberg zijn plichten als hoogleraar, als prediker, als herder waar. Hij is gezeten in de tempel waar de leden van zijn Kerk hem hun hart komen openen. Hier is het, op deze plaats, dat het kwaad hem komt bestoken en dat de dwaling zelf

hem komt zoeken. Men wil hem beletten zich van zijn last te kwijten. Zijn geweten, de verplichtingen welke hem aan Gods Woord binden, doen zich gelden. Is het God niet die hem roept? Weerstand te bieden is plicht. Het is dus ook rechtmatig. Hij moet spreken.

(7) "Haec initia fuerunt hujus controversiae, in qua Lutherus nihil adhuc suspicans aut somnians de futura mutatione rituum."
("Dit zijn de beginselen van die Godsdiensttwist geweest, waarin LUTHER nog niets van een aanstaande verandering in de gevestigde gebruiken vermoedde of droomde.") MELANCHT. Vita LUTH.

Luther zonder plan.

Na deze voorstelling is het gewis niet nodig, een leugenachtige aantijging, door enige van LUTHERS vijanden, maar ook slechts na zijn dood, uitgevonden, te weerleggen. Het was een jaloezie, aan iedere orde eigen, heeft men gezegd, het was de smart van een schandelijke en verwerpelijke handel aan de Dominicaners meer dan aan de Augustijners toevertrouwd te zien: welke de doctor van Wittenberg vervoerden om TETZEL en zijn leringen aan te vallen. De wel bewezen daadzaak dat die handel eerst aan de Franciscaners, doch welke dezelfde niet begeerd hadden, was aangeboden geweest is genoeg om een verzinsel, dat de kardinaal PALLAVICINI zelf een lastering noemt (8), te weerleggen. Voor het overige, wij hebben het zielenlijden van LUTHER gezien. Zijn gedrag heeft geen andere verklaring nodig. Hij moest openlijk de leer belijden aan welke hij zijn geluk te danken had. In het Christendom, wanneer men een' schat voor zichzelf gevonden heeft, wil men die ook aan anderen meedelen. In onze dagen heeft men die kinderachtige en laaghartige verklaringen ten opzichte van de grote omwenteling van de zestiende eeuw laten varen. Men weet dat er een krachtiger hefboom vereist wordt om een wereld in beweging te brengen. Men weet dat de Hervorming in LUTHER alléén haar aanwezen niet had, maar dat zijn eeuw haar moest doen geboren worden.

(8) Hist. del conc. di Trent., l. I

Luther's rede.

LUTHER, door gehoorzaamheid aan de Goddelijke waarheid, en door liefde tot de mensen in gelijke mate gedreven, beklom de kansel. Hij wapende vooraf zijn hoorders, maar met zachtheid (9), gelijk hij zelf zegt. Zijn vorst had van de paus bijzondere aflaten voor de slotkerk te Wittenberg verkregen. Enige van de slagen, waarmee hij de aflaten van de inquisiteur zou treffen, konden wel op die van de keurvorst vallen. Maar geen nood! hij zal zijn ongenade trotseren. Wanneer hij mensen zocht te behagen, zou hij geen dienaar van CHRISTUS zijn. "Niemand kan uit de heilige Schrift bewijzen, dat de rechtvaardigheid Gods van de zondaar een boete of genoegdoening eist," zo spreekt de getrouwe dienaar des Woords tot het volk van Wittenberg. "De enige plicht, welke zij hem oplegt, is een waarachtig berouw, een oprechte bekering, het voornemen om het kruis van CHRISTUS te dragen en goede werken te doen. Het is een grove dwaling, zelf voor zijn zonden aan Gods gerechtigheid te willen voldoen: want God vergeeft dezelfde steeds om niet, uit onwaardeerbare genade.

(9) "Säuberlich."

"De christelijke Kerk, wel is waar, vordert iets van de zondaar, en bij gevolg kan zij het hem kwijtschelden. Maar dit is alles...En ook worden die aflaten van de Kerk

slechts toegelaten om de trage en onvolkomen Christenen, die zich niet met ijver in goede werken willen oefenen: want zij sporen niemand tot heiligmaking aan, maar laten een ieder in zijn zonde (10)."

(10) Men verdraait dus de leer van LUTHER en van de Hervormers, of verstaat dezelfde verkeerd, wanneer men haar beschuldigt dat zij de goede werken onnodig verklaart en dezelfde verhindert. Dat deed integendeel de leer van de aflaten, die voor geld konden bekomen worden. Dit is ook het gevoel van alle waarlijk deugdzaam gezinde mensen. Het was één van de redenen waarom LUTHER over de aflaten zozeer verontwaardigd was, niet minder dan omdat zij, aan de andere zijde, de leer van de genadige rechtvaardiging omverstootte. De inhoud van zijn stellingen tegen de aflaten, welke een weinig verder voorkomen, wanneer men ze nauwkeurig vergelijkt, zal hetzelfde bewijzen. Is het dan al, dat hij soms wat scherp tegen de goede werken schijnt gesproken te hebben, hij was daarom niet tegen de ware goede werken gekant, noch met zichzelf strijdig. Hij bedoelde dan alleen die nietige werken, welke op eigen goeddenken of mensen inzettingen gegrond waren, of kante zich daarbij alleen tegen de verdienstelijkheid van de goede werken aan, welke trouwens ook met de ware christelijke heiligmaking niet kan gepaard gaan.

Daarna het voorwendsel aantastende, waaronder de aflaten afgekondigd zijn, gaat hij dus voort: "Men zou veel beter doen om Gods wil tot de opbouw der St. Pieterskerk bij te dragen, dan tot dit oogmerk aflaten te kopen...Maar, zegt u, zullen wij ze dan nimmermeer kopen? Ja, ik heb het reeds gezegd, en ik herhaal het: het is mijn wil, het is mijn raad, dat niemand ze koopt. Laat ze over aan Christenen die slapen; maar u, scheid u van hen af en gaat uw eigenen weg! Men moet de gelovigen van de aflaten afbrengen en hen tot de werken, die zij nalaten, aansporen."

Vervolgens een' blik werpende op zijn tegenstanders, eindigt LUTHER met te zeggen: "En schoon enigen ook roepen dat ik een ketter ben; (want de waarheid die ik verkondig is zeer schadelijk voor hun geldkist,) ik stoor mij toch weinig aan hun geschreeuw, want het zijn slechts enige verduisterde en zwakke hersenen, die de Bijbel nooit geroken, de christelijke leer nooit gelezen, hun eigen leraars nooit verstaan hebben, en die, in de verscheurde lompen van hun ijdele begrippen gekleed, in hun morsigheid omkomen (11)...Intussen, God geve hun en ons een' rechte zin...Amen!" En de leraar steeg de predikstoel af, latende zijn hoorders over zijn vrijmoedige toespraak zeer bewogen.

(11) "Sondern in ihren löcherichen und zerrissenen Opinions, viel nahe verwesen." (L. Opp. (L.), XVII, 119.)

Deze predicatie werd gedrukt, met graagte gelezen en maakte een' diepe indruk op al degenen die hetzelfde lasen. TETZEL antwoordde er op; en LUTHER verdedigde zich; doch dit had eerst later plaats, in het jaar 1518.

Het Allerheiligenfeest naderde. Enige jaarboeken maken hier melding van een omstandigheid, welke, schoon van weinig belang voor de geschiedenis van die tijd, echter kan dienen om dezelfde te kenmerken. Het is een droom van de keurvorst, welke ongetwijfeld een waarheid ten grondslag heeft, hoewel er enige omstandigheden kunnen bijgevoegd zijn, door degenen die hetzelfde hebben vermeld. SECKENDORF voert hem aan (12). De vrees van de tegenstanders te doen zeggen, dat de leer van LUTHER op dromen gegrond was, heeft, gelijk die achtenswaardige schrijver opmerkt, mogelijk verscheidene geschiedschrijvers belet om ervan te spreken.

(12) Men vindt dezelfde ook in LÖSCHER, I, 46, enz. TENTZELS Anf. und Fortg. van de Ref. -JÜNKERS Ehrenged. S. 148. - LEHMANN'S Beschr. d. Meissn. Ergeb., u.s. w. en in een handschrift van de archieven van Weimar, geschreven naar het verhaal van SPALATIJN. Het is naar dit handschrift, ten tijde van het laatste eeuweest van de Hervorming (in 1817) in het licht gegeven, dat wij die droom vermelden.

Droom van de keurvorst.

De keurvorst FREDERIK van Saksen, zeggen de jaarboeken, was toen op zijn kasteel van Schweinitz, op geruime afstand van Wittenberg. Op de 31ste oktober, des morgens zich alleen bevindende met zijn broeder de hertog JOHANNES, die toen mederegent was, en na zijn dood alleen regeerde, terwijl ook zijn kanselier tegenwoordig was, zei de keurvorst tot de hertog: "Ik moet u, mijn broeder! een' droom verhalen, die ik deze nacht gehad heb en waarvan ik de betekenis wel wilde weten. Deze is zo sterk in mijn geest gegrift, dat ik die niet zou vergeten, al leefde ik nog duizend jaren; want hij is driemaal achter elkaar en gedurig met nieuwe bijzaken bij mij opgekomen."

HERTOG JOHANNES. "Is het een goede of kwade droom?"

DE KEURVORST. "Ik weet het niet; God weet het."

HERTOG JOHANNES. "Ontrust er u niet over: gelief mij hetzelfde mee te delen."

DE KEURVORST. "Gisteren avond mij vermoeid en neerslachtig te bed begeven hebbende, sliep ik spoedig na mijn gebed in, en genoot omtrent twee en een half uur een zoete rust. Daarop ontwaakt zijnde, had ik tot middernacht allerlei gedachten. Ik peinsde hoe ik het feest van Allerheiligen wilde vieren, ik bad voor de arme zielen in het vagevuur en smeekte God, mij, mijn overwegingen en mijn volk in de waarheid te willen leiden. Ik sliep opnieuw in; en toen droomde ik dat de almachtige God mij een' monnik toezond, die de echte zoon van de heilige Apostel PAULUS was. Al de heiligen vergezelden hem, naar het bevel van God, om van hem bij mij getuigenis te geven en te verklaren dat hij geen bedrog kwam plegen, maar dat al wat hij deed overeenkomstig Gods wil was. Zij verzochten mij in dezelfde tijd, goedgunstig te willen toelaten dat hij iets schreef op de deur van de slotkerk te Wittenberg; wat ik door middel van mijn kanselier toestond. Daarop vertrok de monnik en begon te schrijven, maar dit deed hij in zulke grote letteren, dat ik van Schweinitz kon lezen wat hij schreef. De pen die hij gebruikte was zo groot, dat het uiterste einde tot aan Rome reikte, er de oren van een' rustig neerliggende leeuw (13) trof, en de drievoudige kroon op het hoofd van de paus deed waggelen. Al de kardinalen en vorsten, in allerijl toeschietende, beijverden zich om deze op haar plaats te houden. Ik zelf en u, mijn broeder! wilden deze ondersteunen: ik strekte de arm uit...maar ik ontwaakte met opgeheven arm, zeer ontsteld en verstoord op die monnik, welke zijn pen niet beter wist te besturen. Ik kwam een weinig bij mij zelf...het was slechts een droom.

(13) LEO X.

"Maar ik was nog half in de slaap en sloot op nieuw de ogen. De droom hervat zich. De leeuw, steeds door de pen verontrust, begint uit al zijn macht te brullen, zodat de hele stad Rome en al de staten van het heilige rijk toeliepen om te onderzoeken wat er gebeurde. De paus verlangde, dat men zich tegen die monnik zou verzetten, en

wendde zich vooral tot mij, omdat hij zich in mijn land bevond. Ik ontwaakte nogmaals; ik zei éénmaal het *Onze Vader* op, bad God, zijn pauselijke heiligheid te willen beschermen, en sliep weer op nieuw in....

"Toen droomde ik dat al de vorsten des rijks, onder anderen u en ik, naar Rome liepen, en wij ons de een na de ander' beijverden om die pen in stukken te breken; maar hoe meer pogingen wij in het werk stelden, hoe sterker zij werd; deze kraakte alsof zij van ijzer geweest was: wij werden het eindelijk moede. Ik liet toen aan de monnik vragen, (want ik was nu te Rome en dan te Wittenberg:) Van waar hij die pen bezat en waardoor het veroorzaakt werd dat deze zo sterk was. "De pen," antwoordde hij, "is afkomstig van een oude gans in Bohemen, oud honderd jaren (14). Ik bezit deze van een' van mij vorige schoolmeesters. Wat haar kracht aangaat, die komt hieruit voort, dat men haar de ziel of het merg niet kan ontnemen, en ik zelf sta er geheel over verbaasd..." Eensklaps hoorde ik een groot getier; er was uit de lange pen van de monnik een groot aantal andere pennen voortgekomen...Ik ontwaakte voor de derde maal: het was dag..."

(14) JOHANNES HUSS. Dit is hier een van de omstandigheden welke men er later heeft kunnen bijvoegen, volgens het bekende gezegde van JOH. HUSS. Zie boven, B. I, blz. 103.

HERTOG JOHANNES. "Mijn heer de kanselier! wat dunkt er u van? Indien wij nu een' van God verlichte JOZEF of DANIËL hier hadden!..."

DE KANSELIER. "Uw Hoogheden kennen het gemene spreekwoord, dat de dromen van jonge meisjes, van geleerden en grote heren gewoonlijk een' verborgen' zin hebben. Maar men zal die van deze droom slechts binnen enige tijd weten, wanneer de dingen, waarop deze betrekking heeft, zullen gebeurd zijn. Beveelt daarom Gode de vervulling er van aan, en stelt alles in Zijn hand."

HERTOG JOHANNES. "Ik denk als u, mijn heer de kanselier; het is niet behoorlijk dat wij ons verstand gaan uitputten om na te sporen wat dit kan betekenen. God zal alles ter van Zijn ere weten te besturen."

DE KEURVORST. "Onze getrouwe God doe zo! Intussen zal ik nooit de droom vergeten. Ik heb wel op een uitlegging gepeinsd....maar ik bewaar die voor mij. De tijd zal misschien leren of ik goed geraden heb."

Zodanig was, volgens het handschrift van Weimar, de morgen van de 31ste oktober te Schweinitz; zien wij hoe er de avond van was te Wittenberg. Wij komen hier weer geheel op het gebied van de geschiedenis, en bevinden ons aan een van de merkwaardigste plaatsen, welke de hand van de eeuwen erin heeft opgetekend.

De woorden van LUTHER hadden weinig uitwerking gehad. TETZEL ging zonder enige belemmering met zijn handel en zijn godonterende redenen voort (1). Zal LUTHER zich aan die schreeuwende misbruiken onderwerpen en het stilzwijgen bewaren? Als herder, heeft hij degenen die tot zijn bediening de toevlucht genomen hadden nadrukkelijk vermaand; als prediker, heeft hij van de kansel een stem van waarschuwing doen horen. Er blijft hem nog over als Godgeleerde te spreken; er blijft hem over zich te wenden, niet meer tot enige zielen in de biechtstoel, niet meer tot

de vergadering van de gelovigen te Wittenberg in de tempel, maar tot al degenen die, gelijk hij, leraars zijn van Gods Woord. Zijn besluit is genomen.

(1) Cujus impiis et nefariis concionibus incitatus LUTHERUS, studio pietatis ardens, edidit propositiones de indulgentiis." ("Door wiens godonterende en schandelijke redenen ontstoken, heeft LUTHER, van begeerte naar Godzaligheid brandende, de stellingen over de aflaten in het licht gegeven.") MELANCHT. Vita LUTH.

Het is niet de Kerk welke hij denkt aan te vallen; het is niet de paus met wie hij een twistzaak gaat aanvangen: integendeel, zijn eerbied voor de paus laat hem niet toe langer omtrent aanmatigheden, waardoor men hem beledigt, te zwijgen, Men moet de partij van de paus kiezen tegen vermetele mensen, die zijn eerwaardige naam in hun schandelijke handel durven mengen. Wel ver van aan een omwenteling die het oppergezag van Rome omkeert te denken, meent LUTHER, tegen onbeschaamde monniken, de paus en de Katholieke Christenheid met zich te hebben (2).

(2) Et in iis certus mihi videbar, me habiturum patronum papam, cujus fiducia tunc fortiter nitebar." (L. Opp. Lat., in praef.)

Het allerheiligen feest.

Het feest van Allerheiligen was voor Wittenberg een zeer gewichtige dag, en vooral voor de kerk welke de keurvorst er gesticht had, en die hij met relikwieën had vervuld. Een ieder die op die dag deze kerk bezocht, en er ter biecht ging, verwierf een' rijke aflaat. Ook was op die hoge feestdag te Wittenberg de toevloed van pelgrims zeer groot. LUTHER, reeds besloten, spoedt zich op de avond van de 31ste oktober 1517 kloekmoedig naar de kerk, waarheen zich de bijgelovige menigte der pelgrims begaf, en slaat aan de deur van deze tempel vijf en negentig thesen of stellingen tegen de leer der aflaten aan. Noch de keurvorst, noch STAUPITZ, noch SPALATIJN, noch iemand zelfs van zijn vertrouwdste vrienden zijn van die stap onderricht geworden (3).

(3) "Cum hujus disputationis nullus etiam intimorum amicorum fuerit conscius." (L. Epp, I, p. 186.)

De thesen.

LUTHER verklaart daarbij in een soort van inleiding, dat hij die thesen geschreven heeft uit oprechte liefde, en met de uitdrukkelijke begeerte om de waarheid in helder daglicht te stellen. Hij verklaart zich bereid om hetzelfde de volgende dag aan de universiteit zelf, tegen allen en in aller tegenwoordigheid, te verdedigen.

De opmerkzaamheid welke zij verwekken is groot: men leest en herleest deze. Weldra is alles, de pelgrims, de hogeschool, de hele stad in roer. Ziehier enige van de stellingen, welke men toen met de pen van de monnik geschreven zag aan de deur der kerk te Wittenberg.

1. "Wanneer onze Meester en Heere JEZUS CHRISTUS zegt: Bekeert u, wil Hij dat geheel het leven Zijner gelovigen op aarde een standvastige en voortdurende boetvaardigheid zij."

2. "Dit woord kan niet verstaan worden van het Sacrament van de boete, (dat is van de biecht en de genoegdoening,) zo als het door de priester bediend wordt."

3. "Intussen wil de Heere hier niet alleen van de inwendige boetvaardigheid spreken: de inwendige boetvaardigheid betekent niets, wanneer zij uitwendig niet allerlei dodingen des vleses te weeg brengt."

4. "De boetvaardigheid en de droefheid, dat is te zeggen de waarachtige boete, duren zolang als een mens zich over zichzelf mishaaft, dat is: totdat hij uit dit leven in het eeuwige leven overgaat."

5. "De paus kan of wil gene andere straf kwijtschelden, dan die hij naar zijn goedvinden, of overeenkomstig de kerkelijke wetten, te weten de pauselijke verordeningen, heeft opgelegd."

6. "De paus kan geen veroordeling wegnemen, maar alleen de vergiffenis, welke God zelf te dien opzichte heeft geschonken, verkondigen en bevestigen; of het moest zijn in de gevallen die aan hem behoren. Wanneer hij anders handelt, blijft de veroordeling geheel dezelfde."

8. "De wetten van de kerkelijke boete moeten slechts aan de levenden opgelegd worden en raken in generlei wijze de doden."

21. "De aflaatcommissarissen bedriegen zich, wanneer zij zeggen dat de mens door de aflaat van de paus van alle straf verlost en behouden wordt."

25. "Dezelfde macht welke de paus over het vagevuur heeft in de hele Kerk, hebben ieder bisschop en ieder zielverzorger in het bijzonder in hun bisdom en in hun parochie."

27. "Diegenen verkondigen menselijke dwaasheden, welke voorgeven dat op hetzelfde ogenblik als het geld in de kist klinkt de ziel uit het vagevuur vliegt."

28. "Dit is zeker: dat, zodra het geld klinkt, de gierigheid en de winzucht te voorschijn komen, toenemen en vermeerderen. Doch de bijstand en de gebeden van de Kerk zijn alleen van Gods wil en welbehagen afhankelijk."

32. "Zij die zich inbeelden zeker te zijn van hun zaligheid door de aflaten, zullen met degenen die het hun wijsmaken naar de Duivel gaan."

35. Diegenen verkondigen antichristelijke leringen, die beweren dat, om een ziel uit het vagevuur te verlossen of om een' aflaat te kopen, er noch droefheid, noch berouw vereist wordt."

36. "Ieder Christen, die een oprecht berouw over zijn zonden ondervindt, heeft een hele kwijtschelding van straf en schuld, zonder dat hij daartoe aflaten behoeft."

37. "Ieder oprecht Christen, hetzij dood of levend, heeft deel aan de heilgoederen van CHRISTUS of der Kerk, door Gods gave en zonder aflaatbrief."

38. "Nochtans moet men de uitdeling en de vergiffenis van de paus niet versmaden: want zijn vergiffenis is een betuiging van de Goddelijke vergeving."

40. "De waarachtige boetvaardigheid en droefheid zoeken de bestraffing en hebben deze lief; maar de zachtheid van de aflaat ontslaat van de bestraffing, en maakt dat men met haat tegen deze vervuld wordt."

42. "Men moet de Christenen leren, dat de paus niet denkt of wil dat men in enig opzicht het kopen van aflaten met enig werk van barmhartigheid vergelijkte."

43. "Men moet de Christenen leren, dat degene die de armen meedeelt en de behoeftigen helpt beter doet dan die een' aflaat koopt."

44. "Want het werk van de liefde doet de liefde wassen en maakt de mens godvruchtiger; terwijl de aflaat hem niet beter maakt, maar alleen geruster voor zichzelf en beter tegen de straf beveiligd."

45. Men moet de Christenen leren, dat hij die zijn naaste in nood ziet, en desniettegenstaande een' aflaat koopt, geen' aflaat van de paus koopt, maar de toorn van God op zich laadt."

46. "Men moet de Christenen leren, dat wanneer zij geen overvloed hebben, zij verplicht zijn alles voor hun huisgezinnen te bewaren, om er zich het nodige voor aan te schaffen, en zij dat niet voor aflaten moeten verkwisten."

47. "Men moet de Christenen leren, dat het kopen van een' aflaat een vrijwillige en geenszins een geboden zaak is."

48. "Men moet de Christenen leren, dat de paus, meer behoefte hebbende aan een gelovig gebed dan aan geld, het gebed meer dan het geld begeert, wanneer hij de aflaten uitdeelt."

49. "Men moet de Christenen leren, dat de aflaat van de paus goed is, indien men er zijn vertrouwen niet op stelt; maar dat er niets schadelijker is, indien deze de Godsvrucht doet verloren gaan."

50. "Men moet de Christenen leren, dat, indien de paus de knevelarijen van de aflaatpredikers kende, hij liever zou hebben dat de hoofdkerk van de heiligen PETRUS verbrand en in de as gelegd was, dan deze met de huid, het vlees en de beenderen van zijn schapen opgebouwd te zien."

51. "Men moet de Christenen leren, dat de paus, gelijk zijn plicht is, al moest hij er zelfs de hoofdkerk van de heilige PETRUS voor verkopen, van zijn eigen geld zou uitdelen aan arme lieden, die nu door de aflaatpredikers van hun laatste stuiver worden beroofd."

52. "Te hopen zalig te zullen worden door middel van de aflaten is een bedrieglijke en nietige hoop, al ware het ook dat de aflaatcommissaris, ja, wat zeg ik? de paus zelf, tot verzekering daarvan, hun zielen ten onderpand wilden geven."

53. "Diegenen zijn vijanden van de paus en van CHRISTUS, die om de prediking van de aflaten het Woord Gods verbieden te verkondigen."

55. "De paus kan geen andere gedachten koesteren dan deze: indien men de aflaat, (een zaak van minder belang,) met een klok, een' optocht en een ceremonie eer bewijst, moet men, en met oneindig meer recht, het Evangelie, (dat voortreffelijker is,) met honderd klokken, honderd optochten en honderd ceremoniën eren en prijzen."

62. "De ware en dierbare schat van de Kerk is het heilig Evangelie van Gods heerlijkheid en genade."

65. "De schatten van het Evangelie zijn netten, waarin men eertijds rijke lieden, en dat tot hun blijdschap, placht te vissen."

66. "Maar de schatten van de aflaat zijn netten, waarmee men in deze tijd de rijkdommen van de mensen vist."

67. "Het is de plicht van de bisschoppen en herders, met allen eerbied de Apostolische aflaatcommissarissen te ontvangen."

68. "Maar het is nog veel meer hun plicht, zich met ogen en oren ervan te verzekeren, dat de genoemde commissarissen niet de dromerijen van hun eigen verbeelding, in plaats van 's pausen bevelen, verkondigen."

71. "Vervloekt zij een ieder die spreekt tegen de aflaat van de paus."

72. "Maar gezegend zij een ieder die spreekt tegen de dwaze en onbedachte woorden van de aflaatpredikers."

76. "De aflaat van de paus kan de minste dagelijkse zonde niet wegnemen, voor zover het de schuld of misdaad betreft."

79. "Te zeggen dat het kruis, met de pauselijke wapens versierd, zoveel vermogend is als het kruis van CHRISTUS, is een godslastering."

80. "De bisschoppen, herders en Godgeleerden, die gedogen dat men van zulke dingen tot het volk spreekt, zullen daarvan rekenschap moeten geven."

81. "Die schandelijke prediking, die onbeschaamde lofredenen op de aflaten, maken het voor de verstandigen moeilijk de waardigheid en eer van de paus tegen de lasteringen van de predikers, en de fijne en behendige vragen van de gewone lieden te verdedigen."

86. "Waarom, zeggen zij, bouwt de paus de hoofdkerk van de heilige PETRUS niet liever van zijn eigen geld dan van dat van de arme Christenen, daar zelfs zijn staat hoger is dan die van de rijkste CRASSUS."

92. "Mochten wij dan van alle predikers ontslagen worden die tot de Kerk van CHRISTUS zeggen: "Vrede! vrede!" en er is geen vrede."

94. "Men moet de Christenen vermanen om zich te beijveren CHRISTUS, hun Hoofd, door kruis, dood en hel te volgen."

95. "Want het is meer waard door vele verdrukkingen in het koninkrijk van de hemel in te gaan, dan een vleselijke gerustheid te bekomen door zich met een' gewaande vrede te troosten."

Ziedaar dan het begin van het werk. De kiemen der Hervorming waren in deze thesen van LUTHER verborgen. Dat de misbruiken van de aflaten erin aangetast werden, was van minder belang; maar onder die aanvallen bevond zich een beginsel, dat, schoon veel minder de aandacht van de menigte tot zich trekkende, eenmaal het gebouw van het Pausdom moest omkeren. De Evangelische leer van een vrije en genadige vergeving van de zonden was voor de eerste maal openlijk beleden. Nu moest het werk voortgang hebben. Een ieder die dat geloof aan de vergeving der zonden, door de doctor van Wittenberg verkondigd, bezat; een ieder die dat berouw, die bekering en die heiligmaking bezat, waarvan hij de noodzakelijkheid aandrong, zou zich niet meer aan menselijke instellingen bekreunen, zou zich van de windselen en kluisters van Rome ontdoen en de vrijheid van de kinderen Gods deelachtig worden. Alle dwalingen moesten voor deze waarheid vallen. Het is door haar dat het licht in LUTHERS ziel was beginnen te schijnen; het was Eveneens door haar dat het licht zich in de Kerk moest verspreiden. Het was een heldere kennis van die waarheid, waaraan het de vorige Hervormers had ontbroken. Van daar de onvruchtbaarheid van hun pogingen. LUTHER erkende later onbewimpeld, dat hij, door het verkondigen van de rechtvaardiging door het geloof, de bijl aan de wortel van de boom gelegd had. "Het is de leer," zegt hij, "welke wij in de aanhangers van het Pausdom aanvallen. HUSS en WIKLEFF hebben alleen hun levenswandel aangetast; maar door hun leer aan te tasten, grijpen wij de gans bij de keel. Alles hangt af van het Woord, dat de paus ons heeft ontnomen en vervalst. Ik heb de paus overwonnen, omdat mijn leer van God is, en de zijn van de Duivel (4)."

(4) Tafelgesprekken, blz. 1365

Wij hebben ook in onze dagen die hoofdleer van de rechtvaardiging door het geloof vergeten, ofschoon in een' tegenovergestelde zin als onze vaders. "In LUTHERS tijd kostte de vergeving van de zonden ten minste geld," heeft een van onze tijdgenoten (5) gezegd, "maar in onze dagen bezorgt iedereen zichzelf die voor niet." Die twee tegenstellingen hebben veel overeenkomst met elkaar. Zelfs is er misschien meer vergetenis van God in die welke ons betreft, dan in die van de zestiende eeuw. Het beginsel der rechtvaardiging door de genade van God, dat op het tijdstip van de Hervorming de Kerk uit zoveel duisternis trok, kan alleen ook ons geslacht vernieuwen, aan van dezelfs twijfelingen en slingeringen een einde maken, het egoïsme, waardoor het verteerd wordt, vernietigen, de zedelijkheid en rechtvaardigheid onder de volken vestigen, in één woord, de wereld, die van God gescheiden is, weer aan Hem verbinden.

(5) HARMS van Kie.

Hun kracht.

Maar indien de thesen van LUTHER veelvermogend waren door de kracht van de waarheid welke erin verkondigd werd, zij waren dat niet minder door het geloof van hem die zich als verdediger daarvan aanbod. Hij had met moed het zwaard des

Woords uitgetrokken. Hij had die daad in het geloof aan de kracht van de waarheid verlicht. Hij had gevoeld, dat men, volgens de taal van de wereld, iets kan wagen, wanneer men zich op Gods beloften verlaat. "Hij die iets goeds wil beginnen," zegt hij, sprekende van die stoutmoedige aanval, "onderneme het in vertrouwen op de deugdelijkheid van de zaak, en niet, (hiervoor wachte hij zich!) op de bijstand en troost der mensen. Daarenboven vreze hij de mensen en zelfs de hele wereld niet. Want dit woord zal niet liegen: "Het is goed op de Heere te betrouwen. En zeker, een ieder die op U vertrouwt zal niet beschaamd worden." Maar hij die niets wil of kan wagen in vertrouwen op God, wachte zich wel om iets te ondernemen (6)." Na zijn thesen aan de deur van de kerk van al de heilige aangeslagen te hebben, keerde LUTHER ongetwijfeld in zijn vreedzame cel terug, vervuld met die vrede en die blijdschap, welke een in de naam des Heeren en voor de eeuwige waarheid verrichte daad veroorzaakt.

(6) L. Opp. (L.), VI, 518.

Luthers gematigdheid.

Hoe groot de onversaagdheid ook zij die in deze thesen doorstraalt, men wordt daarin nog de monnik gewaar, die zou beven om in zijn ziel enige twijfel aan het gezag van de zetel van Rome te ontdekken. Maar door de leer van de aflaten aan te vallen, kante LUTHER zich, zonder het zelf te vermoeden, tegen vele dwalingen aan, welker ontdekking de paus niet aangenaam kon wezen, aangezien zij vroeg of laat moest meewerken om zijn opperhoofdigheid in twijfel te trekken. LUTHER zag toen zo ver niet; maar hij voelde hoe stout de stap was die hij deed, en meende uit die hoofde de stoutheid ervan te moeten matigen, zoveel dat de aan de waarheid verschuldigde eerbied toeliet. Hij bood dan zijn thesen slechts als twijfelachtige stellingen aan, ten opzichte van welke hij de inlichting van de geleerden verzocht; en voegde er (wel is waar volgens een gevestigd gebruik) een plechtige verklaring bij, waarin hij betuigde niets te willen zeggen of verzekeren dat niet gegrond was op de heilige Schrift, de kerkvaders en de wetten en verordeningen van de stoel van Rome.

De Voorzienigheid.

LUTHER stond, in het vervolg, bij het zien van de onmetelijke en onverwachte gevolgen van die moedige aanval, dikwijls over zichzelf verbaasd, en kon niet begrijpen dat hij die had durven ondernemen. Het is dat een machtiger en onzichtbare hand hier de stuurlijnen vasthield, en de heraut van de waarheid op een weg bracht die zij hem nog verborgen hield, en voor welks moeilijkheden hij misschien zou teruggedeinsd zijn, zo hij ze gekend had en alleen en uit zichzelf voortgegaan was. "Ik ben," zegt hij, "zonder overlegd plan, buiten mijn gedachte en mijn wil in die twistzaak geraakt, ja geheel onvoorzien erin gewikkeld. Ik neem God tot getuige, die alle harten doorgrondt (7) (8)."

(7) "Casu enim, non voluntate nec studio, in has turbas incidi; Deum ipsum testor." (L. Opp. Lat., in praef.)

(8) Deze woorden, ongezoekt uit het hart gevloeid, zijn alleen genoegzaam om de laster tegen de bedoelingen van LUTHER, alsof hij iets anders gezocht had dan hij voorgaf, en door onedele drijfveren was bewogen, te niet te doen. En trouwens de hele geschiedenis zijns levens en van zijn werkzaamheden bewijst het, hoe hij allereerst door zijn geweten gedrongen dit werk begonnen heeft, zonder al de gevolgen daarvan nog vooruit te berekenen, hoe hij dikwijls tegen zijn dank daartoe is voortgedreven, van God zelf daartoe was voorbereid en meer en meer bekwaam gemaakt, en van de misvattingen, die hem eerst nog aankleefden, werd gelouterd, waartoe de verkeerde handelingen van zijn tegenstanders zelve aanleiding gaven. - L.R.

Brief aan Albert.

LUTHER had de bron der misbruiken leren kennen. Men had hem een met de wapens van de aartsbisschop van Maintz en Maagdenburg versierd boekske gebracht, dat de voorschriften inhield die men bij het vertier van de aflaten moest volgen. Het was dus die jonge prelaat, die smaakvolle vorst, welke die ganse kwakzalverij voorgeschreven, of tenminste goedgekeurd had. LUTHER ziet in hem steeds zijn' overste, wie hij ontzag en eerbied moet toedragen (9). Hij wil niet zonder overleg in de lucht schermen, doch zich liever wenden tot degenen die met het bestuur van de Kerk belast zijn. Hij schreef hem een' brief vol van rondborstigheid en nederigheid tevens. Het was op dezelfde dag toen hij de thesen aansloeg, dat LUTHER aan ALBERT schreef.

(9) "Domino suo et pastori in CHRISTO venerabiliter metuendo." (Opschrift van de brief. Epp., I, p. 68.)

"Vergeef mij, eerwaardigste vader in CHRISTUS en doorluchtigste vorst!" zegt hij tot hem, "wanneer ik, die slechts de geringste van de mensen (10) ben, de stoutheid heb van aan Uw Doorluchtigheid te schrijven. De Heere JEZUS is mijn getuige, dat ik, voelend hoe gering en verachtelijk ik ben, lange tijd gearzeld heb om het te doen...Uw Hoogheid gelieve echter een' blik te slaan op een' nietige stofworm, en neme, volgens zijn bisschoppelijke zachtmoedigheid, mijn verzoek in genade aan.

(10) "Fex hominum." (Ibid.)

"Men draagt hier en daar in het land in naam van Uwe Genade de pauselijke aflaat rond. Ik wil mij niet zozeer over het geschreeuw van de predikers beklagen, (want ik heb het zelf niet gehoord,) als wel over de verkeerde begrippen van de eenvoudige en onbeschaafde lieden onder het volk, die door het kopen van aflaten zeker van hun zaligheid menen te wezen....

"Grote God! de zielen die aan uw zorgen, voortreffelijkste vader! toevertrouwd zijn, worden niet onderwezen ten leven, maar ten dood. De rechtvaardige en gestrenge rekenschap, die van u zal afgeëist worden, vermeerderd en neemt van dag tot dag toe....Ik heb niet langer kunnen zwijgen. Nee! de mens wordt niet behouden door het werk of de dienst van zijn bisschop...Nauwelijks zelfs wordt de rechtvaardige behouden, en de weg is nauw die ten leven leidt. Waarom vervullen dan de aflaatpredikers door nietige fabelen het volk met een vleselijke gerustheid?

"Volgens hun zeggen, moet de aflaat alléén verkondigd, alléén verheven worden....Wel zo!...Is het niet de voornaamste en enige plicht van de bisschoppen aan het volk het Evangelie en de liefde van CHRISTUS te onderwijzen (11)? CHRISTUS zelf heeft nergens geboden de aflaat te prediken; maar Hij heeft nadrukkelijk bevolen het Evangelie te prediken (12). Hoe afschuwelijk en gevaarlijk is het dan voor een' bisschop, wanneer hij toelaat dat men van het Evangelie zwijgt, en dat het geraas van de aflaten alleen en onophoudelijk zijn volk in de oren klinkt!....

(11) "Ut populus Evangelium discat atque charitatem CHRISTI." (LUTH. Epp., I, p. 68.)

(12) "Vehementer praecipit." (Ibid.)

"Waardste vader in God! in het voorschrift der commissarissen dat (ongetwijfeld buiten uw weten) in naam van Uw Genade is bekend gemaakt geworden, wordt gezegd dat de aflaat de kostbaarste schat is; dat daardoor de mens met God verzoend wordt, en dat het berouw niet noodzakelijk vereist wordt bij degenen die hem kopen.

"Wat kan ik en wat moet ik dan doen, waardste bisschop, doorluchtigste vorst? Ach! ik smEEK Uwe Hoogheid, door de Heere JEZUS CHRISTUS, op deze zaak een oog van vaderlijke oplettendheid te slaan, dat boek geheel te doen verdwijnen, en de predikers te bevelen om andere vertogen voor het volk te houden. Indien u het niet doet, vrees dan van eenmaal zich een stem te zien verheffen welke die predikers zal weerleggen, tot grote schande van Uwe doorluchtige Hoogheid."

LUTHER zond te gelijkertijd de aartsbisschop zijn thesen, en verzocht hem in een naschrift deze te lezen, om zich te overtuigen van de weinige zekerheid welke de leer van de aflaten bezat.

Onverschilligheid van de bisschoppen.

Zo was het LUTHERS hele begeerte dat de wachters van de Kerk mochten ontwaken en eindelijk eens bedacht zijn om de rampen die haar verwoestten te doen ophouden. Niets ademt meer grootheid van geest en eerbied dan deze brief van een' monnik aan een' van de grootste vorsten van de Kerk en des rijks. Nooit handelde men meer in de geest van het bevel van CHRISTUS: "Geef de keizer dat des keizers is en Gode dat Gods is." Dit is niet de gang van onstuimige revolutionairen, die de heerschappijen verachten en de machten versmaden. Het is de stem des gewetens van een' Christen en priester, die allen ere geeft, doch die bovenal de vreze Gods bezit. Maar alle beden en smekingingen waren vruchteloos. De jeugdige ALBERT, te zeer op zijn vermaken en het involgen van zijn eerezucht gezet, antwoordde niet op een zo plechtig verzoek. De bisschop van Brandenburg, een geleerd en Godvruchtig man, onder wiens gebied LUTHER behoorde, en wie hij ook zijn thesen zond, antwoordde dat hij de macht van de Kerk aantastte; dat hij zichzelf veel moeite en verdriet zou veroorzaken, en dat hij hem sterk raadde de zaak te laten varen. De voornaamsten van de Kerk sloten het oor voor de stem van God, welke zich door middel van LUTHER op zulk een nadrukkelijke en treffende wijze liet horen. Zij wilden de tekenen van de tijds niet onderscheiden; zij waren met die zelfde blindheid geslagen welke reeds de val van zoveel machten en heerschappijen na zich gesleept heeft. "Zij dachten toen beiden," zei LUTHER later, "dat de paus voor zulk een' ellendige bedelaar als ik (13) veel te sterk zou zijn."

(13) "Solchem elenden Bettler."

Maar LUTHER kon beter dan de bisschoppen oordelen over de treurige invloed van de aflaten op de zeden en het leven van het volk: want hij stond met het in nauwe betrekking. Hij zag bestendig en van nabij hetgeen de bisschoppen alleen uit ontrouwe berichten kenden. Indien de bisschoppen hem begaven, God begaf hem niet. De Heere van de Kerk, die Zijn troon heeft in de hemel en Wien alleen alle macht gegeven is op aarde, had zelf de grond bereid en het zaad in de hand van Zijn dienaar gelegd; Hij gaf vleugelen aan die zaden van de waarheid, en verspreidde ze in één ogenblik over de ganse uitgestrektheid van Zijn Kerk.

Niemand bood zich de volgende dag aan de hogeschool aan om de stellingen van LUTHER te bestrijden. TETZELS handel was te zeer in verachting en te schandelijk dan dat een ander dan hij zelf, of één van zijns gelijken, de handschoen zou hebben durven opnemen. Maar die thesen waren bestemd om verder dan onder de gewelven van een academische gehoorzaal weerklank te vinden. Nauwelijks waren zij aan de deur van de slotkerk te Wittenberg vastgenageld, of er volgde, op het zwak geluid van de hamerslagen, in geheel Duitsland zulk een slag, dat deze tot de fondamente van het trotse Rome doordrong, de muren, deuren en posten van het Pausdom met een' haastige val bedreigde, zijn helde schrik en ontsteltenis aanjoeg, en te gelijkertijd vele duizenden mensen uit de slaap van de dwaling deed ontwaken (14).

(14) WALTHER, Nachr. v. LUTHER, S. 45.

Verspreiding van de thesen.

Die thesen verspreidden zich met de snelheid van de bliksem. Gene maand was er verstreken of zij waren reeds te Rome. "In veertien dagen," zegt een geschiedschrijver van die tijd, "waren zij door geheel Duitsland verspreid, en in vier weken hadden zij genoegzaam de hele Christenheid doorkruist, evenalsof de engelen zelf de boodschappers er van geweest waren en ze voor de ogen van alle mensen hadden gebracht. Niemand zou het kunnen geloven welk een opzien zij baarden (15)." Zij werden later in het Hollands en Spaans vertaald, en een reiziger verkocht ze te Jeruzalem. "Ieder," zegt LUTHER, "klaagde over de aflaten, en terwijl al de bisschoppen en leraars het stilzwijgen bewaard hadden, en niemand de bel had willen aanbinden, werd de arme LUTHER een vermaard doctor, omdat er toch eindelijk, zei men, één gekomen was die het gewaagd had. Maar ik wilde die eer niet, en de zang scheen mij te hoog voor de woorden (16)."

(15) MYCONIUS, Hist. ref., p. 23.

(16) "Das Lied wollte meiner Stimme zu hoch werden." (L. Opp)

De pelgrims die om het feest van Allerheiligen uit alle oorden te Wittenberg samengevloeid waren, brachten veelal ten hunnent, in plaats van aflaten, de beroemde thesen van de Augustijner monnik over. Zij werkten dus mee om ze te verspreiden. Ieder las, overdacht, verklaarde ze. Een groot aantal oprechte en brave mensen verheugde zich over die eenvoudige en treffende belijdenis van de waarheid, en wenste van ganser harte dat LUTHER het werk zou voortzetten dat hij had begonnen. "Ik bemerk," zegt een zeer geloofwaardig man, een van de grootste mededingers van de Hervormer, ERASMUS namelijk, "dat hoe zuiverder zeden en hoe meer Evangelische Godsvrucht men bezit, men LUTHER ook minder vijandig is. Zijn wandel wordt zelfs door diegenen geprezen die zijn geloof niet kunnen verdragen. De wereld was verdrietig over een leer waarin zich zo veel kinderachtige fabelen en menselijke inzetten bevonden, en dorstte naar dat levende, zuivere en verborgen water, dat uit de aderen van de Evangelisten en Apostelen stroomt. LUTHERS geest was geschikt om die dingen te volvoeren, en zijn ijver moest hem voor een zo schone onderneming ontvlammen (17)."

(17) ERASMUS, Aan een' kardinaal. (Epp., LXIV.)

Om zich enig denkbeeld te vormen van de onderscheidene maar verbazende uitwerkselen welke deze stellingen in Duitsland te weeg brachten, moet men ze overal waar zij doordrongen, in de kabinetten van de geleerden, in de cellen van de monniken, in de paleizen van de vorsten, volgen.

Reuchlin.

REUCHLIN ontving ze. Hij was de harde strijd moede, die hij tegen de monniken had te leveren gehad. De kracht welke de nieuwe kampvechter in zijn thesen aan de dag leide, wekte de verdoofde geesten van de oude voorstander van de letteren weer op, en gaf zijn treurig harte de vreugde weer. "Gode zij dank!" riep hij na het lezen ervan uit: "nu hebben zij een' man gevonden die hun zoveel zal te doen geven, dat zij wel genoodzaakt zullen zijn om mijn ouderdom in vrede te laten gaan.

Erasmus.

De voorzichtige ERASMUS bevond zich in de Nederlanden, toen de thesen hem in handen kwamen. Hij verheugde zich inwendig van zijn geheime wensen voor de verbetering van de misbruiken met zoveel moed uitgesproken te zien: hij gaf de schrijver zijn goedkeuring, hem alleen tot meer gematigdheid en voorzichtigheid vermanende. Enige nochtans in zijn tegenwoordigheid LUTHER van onstuimigheid beschuldigende, zei hij: "God heeft aan de mensen een' arts gegeven, die dus in het vlees snijdt, omdat anders de wond ongeneeslijk werd." En toen later de keurvorst van Saksen hem zijn oordeel vroeg over de zaak van LUTHER, antwoordde hij al glimlachende: "Ik verwonder er mij in het geheel niet over dat hij zoveel opzien heeft verwekt; want hij heeft twee onvergeeflijke misslagen begaan, doordien hij de driedubbele kroon van de paus en de buik van de monniken aangerand heeft (1)."

(1) MÜLLERS Denkw., IV, 256.

Fleck.

Doctor FLECK, prior van het klooster te Steinlausitz, las sinds lange tijd de mis niet meer, maar had aan niemand de ware oorzaak ervan gezegd. Op zekere dag vond hij in de eetzaal van zijn klooster de thesen van LUTHER; hij nam ze; hij las ze; en, zich niet meer van vreugde kunnende bedwingen, riep hij uit: "O! eindelijk is hij gekomen die het u, o monniken! zal doen zien...." Daarna schreef hij aan de doctor om slechts met moed die roemvolle strijd vol te houden. LUTHER noemt hem een' man vol van blijdschap en vertroosting (2).

(2) FLACCH Catal. testium veritatis.

Bibra. De keizer.

Er bevond zich toen op de oude en beroemde bisschoppelijke zetel van Würzburg een Godvruchtig, braaf en wijs man, volgens de getuigenis zijner tijdgenoten, LA URENTIUS VAN BIBRA, die wij reeds gelegenheid gehad hebben te noemen. Toen hem een edelman kwam boodschappen dat hij zijn dochter voor het klooster bestemde, zei hij tot hem: "Geef haar liever een' man." Vervolgens voegde hij er bij: Hebt u daartoe geld nodig? ik zal het u lenen." De keizer en al de vorsten hadden voor hem de hoogste achting. Hij zuchtte over de ongeregeldheden van de Kerk en vooral van de kloosters. De thesen kwamen ook in Zijn bisschoppelijk paleis; hij las ze met grote blijdschap, en verklaarde openlijk dat hij LUTHER zijn goedkeuring gaf. Later Schreef hij aan keurvorst FREDERIK: "Laat de vrome doctor MARTIJN

LUTHER niet vertrekken; want men doet hem onrecht." De keurvorst, over deze betuiging verblijd, schreef het eigenhandig aan de Hervormer. Keizer MAXIMILIAAN, voorganger van KAREL V, las zelf met bewondering de thesen van de Wittenbergse monnik; hij ontdekte de bekwaamheid van deze man; hij voorzag dat die onbekende Augustijner voor Duitsland wel eens een machtig bondgenoot zou kunnen worden in de worsteling met Rome. Hij liet de keurvorst van Saksen door een' afgezant zeggen: "Neem de monnik LUTHER zorgvuldig in acht; want er zou wel eens een tijd kunnen komen dat men hem nodig had." En kort daarna zich met de vertrouwde raadsman van de keurvorst, PFEFFINGER, op de rijksdag bevindende, zei hij tot hem: "Eilieve! wat doet uw Augustijner? Waarlijk, zijn stellingen zijn niet te verachten. Hij zal eraan de monniken schone van doen zien (3)."

(3) SCHMIDT, Brandenb. Reformationsgesch., S. 124.

De paus.

Te Rome zelf en in het Vaticaan werden de thesen niet zo slecht ontvangen. LEO X beoordeelde ze meer als beminnaar van de letteren dan als paus. Het vermaak dat zij hem veroorzaakten deed hem de harde waarheden die ze behelsden vergeten; en toen de opziener van het heilig paleis, SYLVESTER PRIERIAS, die met het onderzoeken van de boeken belast was, hem aanspoorde om LUTHER als ketter te behandelen, antwoordde hij: "Deze broeder MARTIJN LUTHER is een zeer voortreffelijk genie, en al wat men ten zijn nadeel zegt is niets anders dan monniken-jaloezie (4)."

(4) "Che frate MARTINO LUTHERO haveva un bellissimo ingegno, e che coteste erano invidie fratesche." (BRANDELLI, tijdgenoot van LEO, een Dominicaner, Hist. trag., pars III.)

Myconius.

Er waren weinig mensen op welke LUTHERS thesen meer invloed hadden dan op de scholier van Annaberg, die TETZEL zo onmeedogend van zich had gestoten. MYCONIUS had zich in een klooster begeven. Dezelfde nacht van zijn aankomst had hij in een' droom een uitgestrekt veld met rijpe korenaren bedekt menen te zien. "Maai af," had tot hem de stem van zijn leidsman gezegd; en toen hij zich wegens zijn onbekwaamheid verontschuldigd had, had zijn gids hem een' maaier getoond die met onbegrijpelijke vlijt werkte. "Volg hem en doe als hij," had de gids gezegd (5). MYCONIUS, gelijk LUTHER, naar heiligheid begerig, gaf zich in het klooster aan waken, vasten, ontberingen en alle door mensen uitgevondene werken over. Maar ten laatste wanhoopte hij van ooit tot het doel van zijn streven te zullen geraken. Hij liet de studiën varen, en gaf zich alleen aan handenarbeid over. Nu bond hij boeken in, dan oefende hij zich op de draaibank, dan weer deed hij iets anders. Deze uitwendige werkzaamheid kon echter zijn ontrust geweten niet stillen. God had tot hem gesproken, hij kon niet weer in zijn' vorige slaap vallen. Deze angstvolle toestand duurde verscheidene jaren. Men verbeeldt zich soms dat de wegen der Hervormers zeer gemakkelijk waren, en dat hun bij het verwerpen van de door de Kerk geboden oefeningen niets anders overbleef dan aangename rust en gemak. Men weet niet dat zij niet tot de waarheid geraakten dan door inwendige worstelingen, duizendmaal zwaarder dan de onderhouding van kloostergebruiken, waaraan zich slaafse gemoederen gemakkelijk onderwierpen (6).

(5) M. ADAMI Vita MYCONII.

(6) Dit is een eigenaardige en juiste opmerking van de schrijver, welke de zaak in het ware licht vertoont. Het moge dan zijn dat ook nu nog de verdedigers van de Roomse Kerk zich op de menigvuldige dodingen des vleses en eigenwillige ontberingen, als op iets voortreffelijks en als bewijzen van de Godsvrucht van hun leden, vooral van hun monniken, beroepen: men houdt wel in het oog, dat deze zich daardoor een vleselijke gerustheid bezorgen, en dus in de grond zichzelf zoeken; terwijl de niet minder ernstig denkende onder ons, (want op de lichtvaardige hoop is aan geen van beide zijden acht te geven,) niet zo ligt zich in enig gedaan werk, al ware het ook moeilijk of pijnlijk, geruststellen, maar veel inwendige strijd en moeilijkheid ondervindt, wanneer zij, al is het ook slechts in de gewone handelingen dezes levens, een ongerlijk geweten voor God en de mensen zoeken te bewaren, en vooral het pad van de waarheid en gerechtigheid nauwkeurig zoeken uit te vinden naar Gods, niet naar hun eigen of van de mensen wil of gedachte, en het standvastig bewandelen, zonder af te wijken ter rechter- of ter linkerzijde. -L.R.

Eindelijk kwam het jaar 1517; de thesen van LUTHER verscheen in het licht, zij liepen de Christenheid door; zij kwamen ook in het klooster waar zich toen de scholier van Annaberg bevond. Hij verborg zich met een ander monnik, JOHAN VOIT, in een' afgelegen' hoek, om ze geheel op zijn gemak te lezen (7). Dit was wel de waarheid die hij van zijn vader geleerd had; zijn ogen werden geopend; hij werd in zich een stem gewaar die beantwoordde aan die welke toen in geheel Duitsland gehoord werd, en een grote troost vervulde zijn hart. "Ik zie wel," zei hij, "dat MARTIJN LUTHER de maaier is die ik in de droom gezien heb, en die mij de aren heeft leren inzamelen." Hij begon terstond de leer te belijden welke LUTHER verkondigd had. De monniken verschrikten toen zij hem hoorden: zij bestreden hem; zij kwamen tegen LUTHER en zijn klooster op. "Dit klooster," antwoordde MYCONIUS, "is als het ware het graf van de Heere: men zou willen beletten dat CHRISTUS er uit verrijze; maar men zal er niet in slagen." Eindelijk zijn oversten ziende dat zij hem niet konden overtuigen, verboden zij hem gedurende anderhalf jaar allen toegang van buiten, lieten hem niet toe brieven te schrijven of te ontvangen, en bedreigden hem met een eeuwigdurende gevangenis. Nochtans brak ook voor hem het uur van de verlossing aan. Later tot herder te Zwickau benoemd, was hij de eerste die zich in de kerken van Thüringen tegen het Pausdom verklaarde. Toen kon hij, zegt hij, met zijn eerwaardige vader LUTHER arbeide in de oogst des Evangelies' JONAS heeft hem genoemd een' man die kon wat hij wilde (8).

(7) "Legit tunc cum JOANNE VOITO, in angulum abditus, libellos LUTHERI." (M. ADAM.)

(8) "Qui potuit quod voluit."

Vrees ten opzicht van Luther.

Er waren buiten twijfel nog andere zielen voor wie de thesen van LUTHER het teken des levens waren. Zij ontstaken een nieuw licht in vele cellen, hutten, paleizen. Het volk zelf, dat het Godgeleerd geschil niet zeer begreep, doch slechts wist dat die man zich tegen de heerschappij van de monniken verzette, ontving hem met onuitsprekelijke vreugde. Er werd door die vrijmoedige stellingen een grote opschudding in Duitsland veroorzaakt. Maar andere tijdgenoten van de Hervormer voorzagen de gewichtige gevolgen welke zij konden hebben, en de menigvuldige hinderpalen die zij moesten ontmoeten. Zij gaven openlijk hun vrees te kennen en verblijdden zich niet dan al bevende.

Adelman.

"Ik vreze zeer," schreef de voortreffelijke kanunnik van Augsburg, BERNARD ADELMAN, aan zijn' vriend PIRCKHEIMER, "dat de waardige man eindelijk voor de geldzucht en macht van de aflatpachters zal moeten wijken. Zijn vertogen hebben

zo weinig invloed, dat de bisschop van Augsburg, onze primate en metropolitaan (9), in naam van de paus nieuwe aflaten voor St. Pieter te Rome heeft bevolen. Hij haastte zich om de hulp van de vorsten te zoeken; hij wachte zich om God te verzoeken: want men zou van zijn zinnen beroofd moeten zijn om het dreigend gevaar waarin hij verkeert niet te zien." ADELMAN verheugde zich zeer toen het gerucht liep dat HENDRIK VIII LUTHER naar Engeland geroepen had. "Hij zal daar," zo dacht hij, "in vrede de waarheid kunnen verkondigen." Velen verbeeldden zich zo dat de leer des Evangelies de macht van de vorsten ten steun moest hebben. Zij wisten niet dat zij zonder die macht voortgaat, en dat, wanneer die met haar is, zij daardoor dikwijls wordt belemmerd en gekrenkt. De vermaarde geschiedschrijver ALBERT KRANS lag te Hamburg op zijn sterfbed, toen men hem de thesen van LUTHER bracht. "Gij hebt gelijk, broeder MARTIJN!" riep de stervende uit; "maar u zult er niet in slagen....Arme monnik! ga in uw cel en zeg: o God! ontferm U over mij (10)!"

(9) "Totque uxorum vir;" ("eu zo veler vrouwen man,") voegt hij er bij. (HEUMANI Documenta litt., p. 167.)

(10) "Frater, abi in cellam, et dic: Miserere mei." (LINDNER, In LUTHERS Leben, S. 93.)

Een oud priester.

Een oud priester te Hexter in Westfalen, de thesen in zijn pastorie ontvangen en gelezen hebbende, zei in plat Duits, terwijl hij het hoofd schudde: "Waarde broeder MARTIJN! indien u erin slaagt om dat vagevuur en al die kooplieden in papier omver te werpen, zijt u waarlijk een groot heer." ERBENIUS, die een eeuw later leefde, schreef onder die woorden deze regelen: *Zo hij nog in leven was (11)?*

(11) "Quid vero nunc si viveret, Bonus iste clericus diceret?"

Niet alleen was een groot aantal van LUTHERS vrienden wegens zijn stap met vrees bezet, ook velen gaven hem hun afkeuring te kennen.

De bisschop.

De bisschop van Brandenburg, met kommer een zo gewichtig geschil in zijn bisdom ziende aanvangen, zou het hebben willen onderdrukken. Hij besloot het met zachtheid te beginnen. "Ik vind," liet hij, door de abt van LENIN, LUTHER zeggen, "in de thesen over de aflaten niets dat met de Katholieke waarheid strijdig is; ik zelf veroordeel dat onvoegzaam rondbazuinen; maar om des vredes wille en uit achting voor uw bisschop, laat af van over dat onderwerp te schrijven." LUTHER was er over bewogen dat een zo voornaam abt en een zo voornaam bisschop zich met zoveel nederigheid tot hem wendde. Getroffen en door de eerste ontroering van zijn hart vervoerd, antwoordde hij: "Ik ben tevreden: ik wil veel liever gehoorzamen dan mirakelen doen, schoon mij dat ook mogelijk was (12)."

(12) Bene sum contentus: malo obedire quam miracula facere, etiam si possem." (Epp., I, 71.)

De keurvorst.

De keurvorst zag met smart het begin van een' strijd, wettig voorzeker, maar waarvan men het einde niet kon voorzien. Geen vorst wenste meer dan FREDERIK de openbare rust te handhaven. Maar, welk een' geweldige brand kon dit kleine vuur niet veroorzaken? Welke grote onenigheden, welk een vaneenscheuring van de

volken kon die monnikentwist niet verwekken? De keurvorst liet bij herhaling aan LUTHER de smart te kennen geven welke hij voelde (13).

(13) "Suumque dolorem saepe significavit, metuens discordias majores." MELANCHT. Vita LUTH.

In zijn orde zelf en tot in zijn klooster te Wittenberg ontmoette LUTHER dezulken die zijn werk afkeurden. De prior en de onderprior waren verschrikt over de luide kreten welke TETZEL en al zijn medegenoten ontboezemden. Vol ontroering en angst begaven zij zich naar de cel van broeder MARTIJN. "Wij bidden u," zeiden zij tot hem, "maak de orde niet te schande! Reeds springen de andere orden en vooral de Dominicaners van vreugde op, omdat zij de enige niet zijn die verachting ondergaan." LUTHER was over deze woorden getroffen; doch zich spoedig herstellende, antwoordde hij: "Waarde vaders! indien de zaak niet in de naam van God verricht is, zal zij vallen; is het anders, laat ze voortgang hebben." De prior en de onderprior zwegen. "De zaak heeft nu nog voortgang," voegt LUTHER er bij, na deze ontmoeting verhaald te hebben, "en zo het God behage, zal zij ten einde toe steeds beter gaan. Amen (14)."

(14) L. Opp. (L.), VI, 518.

De lieden te Erfurt.

LUTHER had nog wel andere aanvallen te verduren. Te Erfurt beschuldigde men hem van hevigheid, van hoogmoed in de wijze waarop hij de gevoelens van anderen veroordeelde; een verwijt, dat men gewoonlijk doet aan mensen welke die kracht van overtuiging bezitten die het Woord van God geeft. Men beschuldigde hem van overijling en lichtvaardigheid. "Zij eisen van mij bescheidenheid," antwoordde LUTHER, "en zij trappen die zelf met voeten in het oordeel dat zij over mij vellen!...Wij zien steeds de splinter in het oog van een' ander, en de balk die in het onze is bemerken wij niet....De waarheid zal niet meer door mijn bescheidenheid winnen, dan zij door mijn vermetelheid zal verliezen." "Ik wens te weten," vervolgde hij, zich tot LANGE wendende, "welke dwalingen u en uw Godgeleerden in mijn thesen gevonden hebt. Wie weet niet dat men zelden een nieuw denkbeeld voorstelt, zonder het voorkomen van hoogmoed te hebben en zonder beschuldigd te worden van twist te zoeken? Zo de nederigheid zelf iets nieuws wilde ondernemen, zouden zij die van een andere mening zijn haar voor een hovaardige uitkrijten (15)! Waarom zijn CHRISTUS en alle martelaren ter dood gebracht? Omdat men hen heeft gehouden voor hoogmoedige verachters van de wijsheid des tijds, en omdat zij nieuwe meningen hebben geopperd, zonder alvorens nederig raad gepleegd te hebben met de voorstanders van het oude gevoelen."

(15) "Finge enim ipsam humilitatem nova conari, statim superbiae subjicietur ab iis qui aliter sapiunt." (L. Epp., I, p. 73.)

"Dat dan de hedendaagse wijzen van mij gene nederigheid (of liever geveinsdheid) genoeg verwachten, om hun raad te vragen vóór het openbaar maken van hetgeen mijn plicht mij gebiedt te zeggen. Hetgeen ik doe, zal niet door menselijk beleid, maar door Gods raad geschieden. Indien het werk uit God is, wie zal het stuiten? Indien het niet uit Hem is, wie zal het bevorderen?...Niet mijn wil, noch de hunne, noch de onze, maar Uw wil, o heilige Vader, die in de hemel zijt!" -Welk een moed, welk een edele geestdrift, welk een vertrouwen op God! en bovenal, welk een waarheid in deze woorden, en welk een waarheid voor alle tijden (16)!

(16) Dit is zo! Gene beschuldiging toch is gewoner dan die van hoogmoed, wanneer men zich aan het gemeen voelen niet onderwerpt. Gene beschuldiging ook is gevaarlijker om de moed te verdoven van degenen die alleen voor heeft de waarheid te verdedigen en in het licht te stellen, meer zelfs dan de vrees voor vervolging en doodstraf: omdat juist zodanig iemand de nederigheid voor de hoogste van de deugden acht, en door niets meer kan worden tegengehouden dan door de vrees van voor een' hoogmoedige te worden aangezien. Gode zij dank! LUTHER doorzag de arglistigheid van deze kunstgreep, om daardoor het vrijmoedig voorstaan van de waarheid te belemmeren, en liet zich daardoor geenszins afschrikken. Ook wij mogen zijn voorbeeld vrijelijk volgen. -L.R.

Intussen lieten de verwijten en beschuldigingen, die van alle kanten tot LUTHER kwamen, niet na, op zijn geest enige indruk te maken. Hij was in zijn verwachtingen bedrogen. Hij had zich voorgesteld, de bestuurders van de Kerk, de bekwaamste geleerden van de natie zich openlijk met hem te zullen zien verenigen; maar het was hiermee anders gelegen. Een woord, hem bij de eerste indruk ontvallen, was, dat de betergezinden met hem instemde, en vele van degenen die hij tot hiertoe het meest had geacht, hem openlijk lasterden. Hij voelde zich alleen in de hele Kerk, alleen tegen Rome, alleen aan de voet van dat oude en ontzaggelijke gebouw, welks fondamente tot de ingewanden van de aarde doordrongen, welks muren zich tot de wolken verhieven, en waartegen hij een' stoute aanval richtte (1). Hij was deswege bekommerd en neerslachtig. Twijfelingen, die hij meende overwonnen te hebben, kwamen met meerder kracht in zijn geest terug. Hij beefde bij de gedachte dat hij het gezag van de hele Kerk tegen zich had: zich aan dat gezag te onttrekken, die stem te verwerpen waaraan de volken en de eeuwen ootmoedig hadden gehoorzaamd, zich tegen die Kerk aan te kanten, welke hij van zijn kindsheid af gewoon was geweest als de moeder van de gelovigen te eerbiedigen...hij, geringe monnik!...dit was een poging die het menselijk vermogen te boven ging. Gene poging kostte hem meer dan deze. Maar het was ook deze, die over de Hervorming besliste.

(1) "Solus primo eram." (L. Opp. Lat., in praef.)

Luther's antwoord.

Niemand kan beter dan hij de strijd beschrijven welke hij toen in zijn ziel ondervond. "Ik heb," zegt hij, "deze zaak met grote vrees en grote angst begonnen. Wie was ik toen? een arme, ellendige, verachtelijke broeder, meer een lijk dan een mens gelijk (2). Wie was ik om op te staan tegen de majesteit van de paus, waarvoor niet alleen de koningen van de aarde en de hele wereld, maar ook, indien ik dus spreken mag, de hemel en de hel beefden, terwijl zij gedwongen waren om hem op de wenk van zijn ogen te gehoorzamen?...Niemand kan zich voorstellen wat mijn hart in die twee eerste jaren geleden heeft, en in welke moedeloosheid, ik zou kunnen zeggen in welke wanhoop, ik dikwijls verzonken ben geweest. Zij kunnen er zich geen denkbeeld van vormen, die laatdunkende geesten, die daarna de paus met een grote vermetelheid hebben aangevallen, hoewel zij met al hun bekwaamheid hem niet het minste kwaad zouden hebben kunnen doen, zo CHRISTUS hem niet reeds door mij, zijn zwak en onwaardig werktuig, een voor altijd ongeneeslijke wonde had toegebracht....Maar terwijl zij zich vergenoegden met toe te zien en mij in het gevaar alleen lieten, was ik niet zo goedsmoeds, zo gerust, en zo zeker van mijn zaak. Want ik wist toen vele dingen niet, die ik, Gode zij dank! nu weet. Het is waar, er werden verscheidene vrome Christenen gevonden, aan wie mijn stellingen zeer bevielen en die er veel werk van maakten; maar ik kon hen niet erkennen en aanmerken als werktuigen van de Heilige Geest; ik had het oog alleen op de paus, op de kardinalen,

op de bisschoppen, op de Godgeleerden, op de rechtsgeleerden, op de monniken, op de priesters....Het was van dien kant dat ik verwachtte de Geest te zullen zien blazen. Nochtans, na door de Schrift overwinnaar gebleven te zijn van al de tegenstrijdige bewijsgronden, heb ik eindelijk, door de genade van CHRISTUS, ternauwernood met veel angst en moeite de enige bewijsgrond welke mij nog tegenhield, te weten: "dat men de Kerk moet horen (3)," overwonnen; want ik eerbiedigde, en uit grond van mijn hart, de Kerk van de paus als de ware Kerk; en ik deed dat met veel meer oprechtheid en eerbied, dan die onbeschaamde en eerloze bedriegers doen, die, om mij tegen te staan, haar nu zo hoog verheffen. Indien ik de paus veracht had, gelijk al diegenen hem in hun hart verachten, die hem zozeer met de lippen roemen, zou ik gebeefd hebben van vrees dat de aarde op hetzelfde ogenblik zou gespleten zijn en mij, evenals KORACH en allen die met hem waren, geheel levend zou verzwolgen hebben."

(2) "Miserrimus tunc fraterculus, cadaveri similior quam homini." (L. Opp. Lat., I, 49.)

(3) "Et cum omnia argumenta superassem per scripturas, hoc unum cum summa difficultate et angustia, tandem CHRISTO favente, vix superavi, Ecclesiam scilicet esse audiendam," (L. Opp. Lat., I, 49.)

Inwendige strijd van Luther. Zijn drijfveren.

Hoezeer strekken die worstelingen LUTHER tot eer! Welk een oprechtheid, welk een rechtschapenheid ontdekken zij ons in zijn ziel! en hoe maken die zware aanvechtingen, welke hij van binnen en buiten had door te staan, hem meer onze achting waardig dan ooit een onverschrokkenheid zonder worstelingen en zonder strijd zou hebben kunnen doen! Die arbeid van zijn geest toont ons ten volle de waarheid en Goddelijkheid van zijn werk. Men ziet dat de grond en het beginsel van alles in de hemel was. Wie zal, na al die trekken welke wij hebben doen uitkomen, durven zeggen dat de Hervorming een werk van staatkunde was? Nee, voorzeker, zij was niet het gevolg van de staatkunde van de mensen, maar van de kracht Gods. Wanneer LUTHER niet dan door menselijke driften gedreven was geworden, zou hij onder zijn angsten bezwaken zijn; zijn misrekeningen, zijn bekommernissen zouden het vuur, dat in zijn ziel ontstoken was geworden, hebben uitgeblust, en hij zou in de Kerk slechts een voorbijgaand schijnsel hebben teweeggebracht, gelijk zoveel ijverige en vrome mannen, wier namen tot ons gekomen zijn, gedaan hebben. Maar nu was Gods tijd gekomen; het werk moest niet tegengehouden worden; de vrijmaking van de Kerk moest worden voltooid. LUTHER moest tenminste die volkomen vrijmaking en die uitgestrekte ontwikkelingen, welke aan het rijk van JEZUS CHRISTUS toegezegd zijn, voorbereiden. Ook ondervond hij de waarheid van deze heerlijke belofte: "De jongen zullen moe en mat worden, en de jongelingen zullen gewis vallen; maar die de Heere verwachten, zullen de kracht vernieuwen; zij zullen opvaren met vleugelen gelijk de arenden." En die Goddelijke kracht, welke, het hart van de doctor van Wittenberg vervullende, hem in de strijd gevoerd had, gaf hem weldra al zijn' vorige moed weer.

Aanval van Tetzl.

De verwijten, de vreesachtigheid of het stilzwijgen zijner vrienden hadden hem ontmoedigd; de aanvallen zijner vijanden bezielden hem weer met nieuwe moed: dat is gewoonlijk het geval. Wanneer de vijanden der waarheid menen door hun geweld hun eigen werk te bevorderen, bevorderen zij dat van God zelf (1). TETZEL nam, maar met een zwakke hand, de handschoen op, die hem was toegeworpen. De leerrede van LUTHER, welke voor het volk hetzelfde geweest was als de thesen

geweest waren voor de geleerden, was het onderwerp van zijn eerste antwoord. Hij weerlegde dat vertoog van stuk tot stuk en op zijn wijze; vervolgens maakte hij bekend dat hij zich gereed maakte om zijn tegenstander in thesen, die hij aan de beroemde hogeschool te Frankfurt aan de Oder zou verdedigen, meer in het brede te bestrijden. "Dan," zei hij, antwoordende op het slot van LUTHERS rede, "zal ieder kunnen zien wie een aartsketter is, een ketter, een scheurmaker, een dwaalleraar, een vermetele, een lasteraar, enz., enz. Dan zal het allen in de ogen stralen, wie een verduisterd brein bezit, wie nooit de Bijbel geroken, de christelijke leer gelezen en zijn eigen leraars verstaan heeft...en om de stellingen, welke ik opwerp, te verdedigen, ben ik bereid gevangenis, slagen, water of vuur, ja wat het ook zij, te ondergaan..."

(1) "Hi furores TEZELII et ejus satellitum imponunt necessitatem LUTHERO, de rebus iisdem copiosius disserendi et tuendae veritatis." ("Die dolzinnigheden van TETZEL en zijn trawanten leiden LUTHER de noodzakelijkheid op, om over dezelfde zaken menigvuldiger te handelen en de waarheid te verdedigen.") MELANCHT. Vita LUTH.

Een zaak valt bij het lezen van dit geschrift van TETZEL in het oog, het is het onderscheid dat er bestaat tussen zijn Duits en dat van LUTHER. Men zou zeggen dat een afstand van enige eeuwen hen van elkaar scheidt. Een vreemdeling vooral heeft Soms moeite om TETZEL te begrijpen; terwijl LUTHERS taal bijna geheel die van onze dagen is. Het is genoeg twee van hun schriften te vergelijken, om te zien dat LUTHER de schepper van de Duitse taal is. Het is ongetwijfeld een van zijn mindere verdiensten; maar het is er echter één van.

Luthers antwoord.

LUTHER antwoordde zonder TETZEL te noemen; TETZEL had hem niet genoemd. Maar er was niemand in Duitsland die aan het hoofd van hun bekendmakingen de namen niet konden schrijven, welke zij dienstig oordeelden te verzwijgen. TETZEL trachtte de boetvaardigheid, welke God verlangt, met de boete die de Kerk oplecht te verwarren, om zo doende aan zijn aflaten een hogere waarde te geven. LUTHER bevljigtigde zich om dit stuk op te helderen.

"Om vele woorden te ontgaan," zei hij in zijn beeldspraak, "geef ik zijn overige redenen, die niets meer dan papieren bloemen en verdorde bladeren zijn, aan de wind over, (welke daarenboven meer lege tijd heeft dan ik,) en ik vergenoeg mij met de grondslagen van zijn klissengebouw te onderzoeken."

"De boete, welke de heilige vader oplegt, kan niet dezelfde zijn als die JEZUS CHRISTUS eist: want hetgeen de heilige vader oplegt, daarvan kan hij ontslaan; en zo deze twee boeten één en dezelfde zaak zijn, volgt er uit dat de heilige vader wegneemt wat CHRISTUS daarstelt, en Gods gebod krachteloos maakt...O! laat hij mij maar kwalijk bejegenen" (vervolgt LUTHER, na andere valse uitleggingen van TETZEL aangehaald te hebben), "laat hij mij vrij een' ketter noemen, een' scheurmaker, een' lasteraar, en al wat hem zal goeddunken, ik zal daarom zijn vijand niet zijn, en ik zal voor hem bidden als voor een' vriend...Maar het is onmogelijk te dulden dat hij de heilige Schrift, onze troost, (Rom. 15.4,) behandelde als een zeug een' haverzak behandelt (2)..."

(2) "Dass er die Schrift, unsern Trost, nicht anders behandelt wie die Sau einen Habersack."

Men moet er zich aan gewennen om LUTHER Soms enigszins scherpe en voor onze eeuw al te gemeenzame uitdrukkingen te zien gebruiken: het was de gewoonte des tijds; en men vindt gewoonlijk onder die woorden, welke in onze dagen tegen de welvoeglijkheid van de taal strijden, een juistheid en kracht die er de ruwheid van vergoeden (3)! Hij vervolgt, "Hij die aflaten koopt," zeggen ook de tegenstanders, "doet beter dan die een aalmoes geeft aan een' arme die niet tot het uiterste gebracht is. -Nu brenge men ons vrij de tijding dat de Turken onze kerken en kruisen ontheiligen; wij kunnen dat zonder gruven vernemen: want wij hebben in ons midden honderdmaal erger Turken, die het enige waarachtige heiligdom, Gods Woord, dat alle dingen heiligt, ontheilige en vernietigen....- Die dit voorschrift volgen wil, draagt wel zorg om degene die honger heeft te eten te geven, en die naakt is te kleden, eer zij de geest geven en bij gevolg zijn hulp niet meer behoeven."

(3) Men voege bij deze ruwheid in zijn uitdrukkingen ook het soms min overlegde van deze, waaruit wel eens tegenstrijdigheden tussen sommige plaatsen van zijn schriften schijnen voort te komen, die toch slechts louter schijn zijn, maar echter gepaard met de wezenlijke trapswijzen voortgang in de opheldering van LUTHERS inzichten, die hem later, meer verlicht, geheel deed verwerpen hetgeen waaraan hij vroeger nog vasthield, lichtelijk stof voor het bekende lasterschrift: de Evangelische weerhaan, kon opleveren, waarin kwansuis de tegenspraak van LUTHER met zichzelf in verscheidene voorbeelden wordt aangetoond. Het is te schandelijk dit in deze tijd, waarin alles zo goed is opgehelderd, voor onkundige mensen, die men niets anders in handen geeft, ja zelfs alles wat hen beter onderrichten kan uit de handen houdt, weer op te warmen, en daarbij alleen van de ruwheid en tegenstrijdigheid van LUTHERS woorden of schriften te spreken, en niets te melden van al die uitmuntende en uit het hart gevloeide woorden, welke ons diep in zijn hart doen inzien en de oprechtheid en voortreffelijke stemming van het doen voelen, waarvan dus recht van pas zoveel voorbeelden in dit werk van de heer MERLE voorkomen. - L.R.

Goede werken.

Het is van belang die ijver van LUTHER voor de goede werken te vergelijken met hetgeen hij zegt van de rechtvaardiging door het geloof. Voor het overige, al wie enige ondervinding en enige kennis van het Christendom heeft, heeft dat nieuwe bewijs ener waarheid, waarvan hij de volle klaarheid ontdekt heeft, niet nodig; te weten: dat, hoe meer men gehecht is aan de rechtvaardiging door het geloof, hoe meer men ook de noodzakelijkheid van de werken kent en aan de beoefening ervan gehecht is; terwijl de verflauwing ten aanzien van de leer des geloofs noodwendig de verflauwing ten aanzien van de werken na zich sleept. LUTHER, en vóór hem PAULUS, en na hem HOWARD, zijn bewijzen voor de eerste stelling. Alle mensen zonder geloof, waarvan de wereld vol is, zijn bewijzen voor de tweede.

LUTHER, vervolgens aan de smaadreden van TETZEL komende, geeft ze hem op zijn wijze weer, en zegt: "Bij het horen van die scheldwoorden verbeeld ik mij een' grote ezel tegen mij te horen balken. Ik verheug er mij zeer over, en zou zeer bedroefd zijn wanneer zulke lieden mij een goed Christen noemden..." Men moet LUTHER geven zo als hij is en met zijn zwakheden. Hiertoe behoort die neiging tot scherts en tot een grove scherts. Hij was een groot man, een man Gods; maar hij was een mens en geen engel, en zelfs niet eens een volmaakt mens. Wie heeft recht om dat van hem te vorderen?

"Voor het overige," voegt hij er bij, terwijl hij al de tegenstanders tot de strijd oproept en uitdaagt, "schoon men om zulke gevoelens niet gewoon is de ketters te verbranden, ziehier echter te Wittenberg ben ik, ik doctor MARTIJN LUTHER; en is er enig inquisiteur die zich beroemt ijzer te kunnen eten en rotsen in de lucht te doen

springen? ik laat hem weten dat hij een vrij geleide heeft om er zich heen te begeven, dat de poorten voor hem geopend zijn en hij een weltoebereide tafel en veilige huisvesting zal vinden, en dat alles door de vriendelijke zorgen van de lofwaardige vorst hertog FREDERIK, keurvorst van Saksen, die nooit de ketterij in bescherming zal nemen (4)...."

(4) L. Opp. (L.), XVII, 132.

Men ziet dat het LUTHER niet aan moed ontbrak. Hij steunde op Gods Woord; en dit is een rots die nooit in de storm bezwijkt. Maar God, die getrouw is, verleende hem ook andere hulp. Op de luidruchtige vreugde, waarmee de menigte de thesen van LUTHER ontving, was spoedig een diep stilzwijgen gevolgd. De geleerden waren op het horen van de laster- en smaadtaal van TETZEL en al de Dominicaners vreesachtig teruggedeinsd. De bisschoppen, die tevoren de misbruiken van de aflaten luide gegispst hadden, deze eindelijk aangevallen ziende, waren niet in gebreke gebleven, gelijk dat altijd gebeurt, de aanval toen als ontijdig te beschouwen. De meeste vrienden van de Hervormer waren verschrikt. Ieder had zich weggemaakt. Maar zodra de eerste schrik voorbij was, greep er een tegenovergestelde beweging in de gemoederen plaats. De monnik van Wittenberg, die zich gedurende enige tijd bijna alleen in het midden van de Kerk bevonden had, zag zich weldra opnieuw van een groot aantal vrienden en goedkeurders omringd.

Luther en Spalatin.

Onder deze was er één die, ofschoon vreesachtig, hem echter in al die hachelijke ogenblikken getrouw bleef, en wiens vriendschap hem dus tot troost en ondersteuning verstrekke. Het was SPALATIJN. Hun briefwisseling hield niet op. "Ik betuig u mijn' dank," zegt hij, sprekende van een bijzonder bewijs van vriendschap dat hij van hem ontvangen had; "maar wat ben ik u niet verschuldigd (5)?" Het is op de 11de november 1517, elf dagen na het openbaar maken van de thesen, en gevolglijk op het tijdstip dat de gisting van de gemoederen ongetwijfeld op het hoogste was, dat LUTHER dus zijn erkentelijkheid in het hart van zijn vriend wenst uit te storten. Het is belangrijk, in die zelfde brief aan SPALATIJN, die krachtvolle man, die de moedigste onderneming begonnen had, te zien verklaren van waar zijn kracht ontstaat. "Wij kunnen niets uit ons zelf: wij kunnen alles door de genade Gods. Alle onwetendheid is geheel onoverwinnelijk voor ons: gene onwetendheid is onoverwinnelijk voor de genade Gods. Hoe meer wij trachten uit ons zelf tot de wijsheid te komen, zoveel temeer naderen wij de dwaasheid (6). En het is niet waar dat die onoverwinnelijke onwetendheid de zondaar verschoont: want anders was er geen zonde in de wereld."

(5) "Tibi gratias ago: imo quid tibi non debeo?" (L. Epp., I, p. 74)

(6) "Quanto magis conamur ex nobis ad sapientiam, tanto amplius appropinquamus insipientiae." (L. Epp., I.)

LUTHER had zijn stellingen noch aan de vorst, noch aan een' van zijn hovelingen gezonden. Het schijnt dat de kapelaan aan zijn vriend daar enige verwondering over betuigde. "Ik heb niet gewild," antwoordt LUTHER, "dat mijn thesen onze zeer doorluchtige vorst, of iemand van de zijnen, ter hand kwamen, vóórdat degenen die menen erin aangeduid te zijn zelf ze ontvangen hadden, opdat zij niet denken zouden dat ik op bevel van de vorst, of om zijn gunst te verwerven, of uit tegenkanting aan de bisschop van Maintz ze heb uitgegeven. Ik hoor, dat er reeds

velen zijn die van zulke dingen dromen. Maar nu kan ik het in alle waarheid met ede bevestigen, dat mijne thesen buiten weten van de hertog FREDERIK uitgegeven zijn (7)."

(7) "Sed saluum est nunc etiam jurare, quod sine scitu ducis FREDERIECI exierint." (L. Epp., I, p. 76.)

Beoefening van de heilige schrift.

Terwijl SPALATIJN zijn vriend vertroostte en hem, zoveel zijn invloed vermocht, ondersteunde, trachtte LUTHER van zijn kant te antwoorden op de vragen welke de zedige kapelaan hem deed. Onder andere vragen deed hij er hem toen éne, welke nog dikwijls in onze dagen herhaald wordt. "Welke is de beste wijze," vroeg hij hem, "om de heilige Schrift te bestuderen?"

"Tot nog toe," antwoordde LUTHER, "hebt u mij niets gevraagd, voortreffelijke SPALATIJN! dan dingen die in mijn vermogen waren. Doch u in de beoefening van de heilige Schriften te besturen, dit gaat mijn krachten te boven. Indien u echter volstrekt mijn manier wilt weten, zal ik u die niet verbergen."

"Zeer zeker is het dat men noch door de studie, noch door het verstand tot de rechte kennis van de Schriften kan geraken. Het is dan uw eerste plicht om met het gebed te beginnen (8). Bid de Heere dat het Hem behage, u, naar Zijn grote barmhartigheid, het rechte verstand van Zijn Woord te verlenen. Er is geen ander uitlegger van Gods Woord, dan de Auteur van dit Woord zelf, volgens hetgeen Hij gezegd heeft: "Zij zullen allen van God geleerd zijn." Verwacht dan niets van uw werk, niets van uw verstand; stel uw vertrouwen alleen op God en de invloed van Zijne Geest. Geloof iemand die er ondervinding van heeft (9)." Men ziet hier hoe LUTHER tot het bezit van de waarheid kwam, waarvan hij de verkondiger was. Het was niet, gelijk enige zeiden, door op een hoogmoedige rede te steunen; het was niet, gelijk anderen voorgaven, door zich aan hatelijke driften over te geven. Het was de zuiverste, de heiligste, de verhevenste bron, God zelf, door de ootmoed, het vertrouwen en het gebed gezocht, waaruit hij putte. Maar er zijn weinig mensen in onze eeuw die hem navolgen, en van daar komt het dat er weinigen zijn die hem begrijpen. Alleen deze woorden van LUTHER zijn voor een opmerkzaam gemoed genoeg om de Hervorming te rechtvaardigen.

(8) "Primum, id certissimum est, sacras litteras non posse vel studio, vel ingenio penetrari. Ideo primum officium est ut ab oratione incipias."

(9) "Igitur de tuo studio desperes oportet omnino, simul et ingenio. Deo autem soli confidas et influxui Spiritus. Experto crede ista." (L. Epp., I, p. 88, van de 18de Januari.)

Scheurl en Luther.

LUTHER vond ook troost in de vriendschap van achtenswaardige leken. CHRISTOPHORUS SCHEURL, die voortreffelijke geheimschrijver van de keizerlijke stad Neurenberg, gaf hem toen treffende bewijzen zijner vriendschap (10). Men weet hoe aangenaam de blijken van belangstelling zijn voor het hart des mensen, wanneer hij zich van alle kanten aangevallen ziet. De geheimschrijver van Neurenberg deed nog meer; hij zou voor zijn vriend vele vrienden hebben willen winnen. Hij nodigde hem uit om één van zijn schriften aan een van die tijd beroemde Neurenbergse rechtsgeleerde, HIERONYMUS EBNER, op te dragen. "Gij hebt een hoge gedachte van mijn studies," antwoordde LUTHER hem met veel zedigheid;

"maar ik denk er niet dan zeer gering over. Desniettegenstaande heb ik mij naar uw begeerte willen schikken. Ik heb gezocht...Maar in al mijn voorraad, die ik nooit zo gering had bevonden, is mij niets voorgekomen, dat mij niet geheel onwaardig toescheen om aan een zo groot man door een zo onbeduidend mens opgedragen te worden." Treffende nederigheid! Het is LUTHER die spreekt, en het is de onbekende naam van doctor EBNER die het geldt. Het nageslacht heeft dit oordeel niet bekrachtigd.

(10) "Litterae tuae," schreef LUTHER hem, de 11de December 1517, "animum tuum erga meam parvitatem candidum et longe ultra merita benevolentissimum probaverunt." ("Uw letteren hebben mij getoond dat u mijn geringheid oprechtelijk en ver boven verdiensten genegen zijt.") L. Epp., I, p. 79.)

LUTHER, die niets gedaan had om zijn thesen te verspreiden, had ze zo min aan SCHEURL als aan de keurvorst en zijn hovelingen gezonden. De geheimschrijver van Neurenberg betuigde hem daar zijn verwondering over. "Het was mijn oogmerk niet geweest," antwoordde hij hem, "om aan mijn thesen zulk een ruchtbaarheid te geven. Ik wilde slechts over derzelver inhoud met enige weinigen, die bij ons en in onze omtrek verkeren, onderhandelen (11). Wanneer zij ze hadden veroordeeld, zou ik ze vernietigd hebben. Wanneer zij ze goedgekeurd hadden, zou ik ze hebben openbaar gemaakt. Maar nu zijn zij gedrukt, herdrukt, en ver boven mijne verwachting verspreid, zodanig dat mij dit voortbrengsel berouwt (12); niet dat ik vrees dat de waarheid gekend worden van het volk: dit is het alleen wat ik gezocht heb; maar het is de rechte manier niet om het te onderwijzen: er bevinden zich vraagstukken in, die voor mijzelf nog twijfelachtig zijn. En indien ik gedacht had dat mijn thesen zulk een opzien zouden baren, zijn er zaken die ik zou hebben weggelaten, en andere die ik met sterker verzekering zou bevestigd hebben." LUTHER dacht later anders. In plaats van te vrezen dat hij te veel gezegd had, verklaarde hij dat hij nog veel meer had moeten zeggen. Maar de schroomvalligheid, welke LUTHER aan SCHEURL openbaarde, strekt zijn oprechtheid tot eer. Zij toont dat er bij hem geen tevoren gemaakt plan en partijzucht bestond, dat hij niet eigenwijs was, en dat hij niets dan de waarheid zocht. Zodra hij die geheel en al had gevonden, veranderde hij van toon. "Gij zult in mijn eerste schriften ontdekken," zei hij vele jaren daarna, "dat ik de paus zeer nederig vele en gewichtige dingen heb toegestemd, welke ik nu als afschuwelijk en godslasterlijk beschouw en verfoei (13)."

(11) "Non fuit consilium neque votum eas evulgari, sed cum paucis apud et circum nos habitantibus primum super ipsis conferri." (L. Epp., I, p. 95.)

(12) "Ut me poeniteat hujus foeturae." (L. Epp., I, p. 95.)

(13) "Quae istis temporibus pro summa blasphemia et abominatione habeo et execror." (L. Opp. Lat. Witt., in praef.)

SCHEURL was niet de enige leek van naam, die toen aan LUTHER bewijzen van zijn vriendschap gaf. De vermaarde schilder ALBERT DURER zond hem een geschenk, mogelijk een van zijn kunststukken, en de doctor liet er hem zijn erkentelijkheid voor betuigen (14).

(14) "Accepi...simul et donum insignis viri ALBERTI DURER." (L. Epp., I, p. 95.)

Luther en Staupitz.

Zo ondervond LUTHER toen voor zichzelf de waarheid van dat woord van de Goddelijke wijsheid: "Een vriend heeft te allen tijde lief, en als een broeder wordt hij

in de benauwdheid geboren." Maar hij dacht er ook aan ten opzichte van anderen. STAUPITZ, wiens hand hem bij zoveel ontmoetingen geleid en ondersteund had, en die zo hoog in 's vorsten gunst had gestaan, was in ongenade gevallen. Het schijnt dat een brief van de vicaris-generaal de keurvorst mishaaagd had. LUTHER trok zich zijn zaak met warmte aan. De erkentelijkheid huisvestte in zijn hart, met zoveel andere deugden welke God er in gelegd had. "Ik heb hem gezien, ik heb hem gesproken," schreef hij aan de vorst, "toen hij, zich naar Torgau begevende om Uw Hoogheid te zien, Wittenberg doorgereisd is, en ik heb in hem niet anders kunnen ontdekken dan een hart dat u geheel is toegewijd, zozeer dat hij mij ten laatste gezegd heeft: "Ik weet niet dat ik ooit mijn beminnelijke heer tegen mij vertoornd heb, ten ware dat ik dat gedaan had door te veel liefde voor hem te hebben." Woorden welke geheel het hart van STAUPITZ afschilderen. "Daarom," vervolgt LUTHER, "smee ik u hem weer in uw gunst te doen delen."

Luther en zijn volk.

LUTHER hield zich niet tevreden met zich als voorspraak van zijn in ongenade gevallen vrienden te gedragen, hij verdedigde ook de zaak van zijn hele volk. De keurvorst had onlangs een schatting geheven, en men verzekerde dat hij er nog een zou heffen, waarschijnlijk volgens de raad van PFEFFINGER, 's vorsten raadsman, tegen wie LUTHER zich dikwijls enige schampere woorden liet ontvallen. De doctor stelde zich vrijmoedig in de bres. "Uw Hoogheid," zei hij, "versmade niet het verzoek van een' arme bedelmonnik. Ik bid u in de naam van God, beveel geen nieuwe schatting. Mijn hart is verslagen geweest, zowel als dat van vele dergenen die u het meest toegedaan zijn, bij het zien hoezeer de laatste de goede naam en de toegenegenheid, welke Uw Hoogheid genoot, had benadeeld. Het is waar dat God u met een verheven verstand begaafd heeft, zodat u veel verder in die dingen ziet dan ik, en buiten twijfel dan al uw onderdanen; maar misschien is het Gods wil dat een klein verstand een groot onderrichte, opdat niemand op zichzelf vertrouwt, maar alleen op God, onze Heere; Wien het behage uw lichaam ten onze beste bij de gezondheid te bewaren, en uw ziel voor de eeuwige gelukzaligheid. Amen!" Het is zo dat het Evangelie, terwijl het de koningen doet eren, ook de zaak van het volk doet verdedigen. Het verkondigt aan de natie haar plichten en haar rechten, het brengt deze de vorst te binnen.. stem van een' Christen als LUTHER, in het kabinet van een' soeverein weergalmende, kan dikwijls de plaats van een hele vergadering van wetgevers bekleden.

Een nieuw kleed.

In die zelfde brief waarin LUTHER zijn vorst twee gewichtige lessen geeft, vreest hij niet hem een verzoek te doen, of liever hem een belofte te herinneren, om hem namelijk een nieuw kleed te geven. Deze vrijmoedigheid van LUTHER, op een ogenblik dat hij kon vrezen FREDERIK beledigd te hebben, strekt evenzeer de vorst als de Hervormer tot eer. "Maar indien PFEFFINGER er mee belast is," voegt hij er bij, "dat hij het mij dan met van de daad en niet met betuigingen van vriendschap geve. Want goede woorden te weven, dit weet hij te doen, maar daar komt nimmer goed laken van." LUTHER meende dat hij, door de trouwe raad die hij zijn vorst gegeven had, zijn hofkleed zeer had verdiend (15). Hoe het ook zij, twee jaren later had hij het nog niet ontvangen, en hij verzocht er nogmaals om (16). Dit schijnt aan te tonen dat FREDERIK niet zozeer, als men het wel gezegd heeft, ter beschikking van LUTHER stond.

(15) "mein Hofkleid verdienen." (L. Epp., I, p. 77, 78.)

(16) Ibid., p. 283.

Zo waren dan de gemoederen langzamerhand van hun eerste schrik bekomen. LUTHER zelf was geneigd te verklaren dat zijn woorden niet dat vermogen bezaten, wat men hun toegekend had. Nieuwe omstandigheden konden de algemene aandacht afwenden, en die aanval, tegen de Roomse leer gericht, eindigde met, als zoveel andere, in de lucht te verdwijnen. Maar de aanhangers van Rome belette dat zulk een zaak zulk een einde zou hebben. Zij deden de vlam toenemen, in plaats van deze uit te blussen.

Redetwist te Frankfurt.

TETZEL en de Dominicaners namen stoutmoedig de handschoen op door de doctor hun toegeworpen. Brandende van begeerte om de vermetele monnik, die hun handel was komen verstoren, te verpletteren, en om de gunst van de Roomse bisschop te verwerven, hieven zij een' kreet van woede aan; zij waanden dat het aanranden van de door de paus bevolen aflaat hetzelfde was als de paus zelf aan te randen, en riepen al de monniken en Godgeleerden van hun school te van hun hulp (17). Inderdaad, TETZEL voelde zeer wel dat een tegenstander als LUTHER te sterk voor hem was. Geheel onthutst over de aanval van de doctor, maar vooral vol van toorn, verliet hij de omstreken van Wittenberg, en begaf zich naar Frankfurt aan de Oder, waar hij reeds in de maand november 1517 aankwam. CONRAAD WIMPINA, een man van veel welsprekendheid, en een van de bekwaamste Godgeleerden van die tijd, was professor aan de hogeschool van die stad. WIMPINA zag de doctor en de hogeschool van Wittenberg met nijdige ogen aan. De roem van de een' en de andere verduisterde hem. TETZEL verzocht hem om een antwoord op de thesen van LUTHER, en WIMPINA schreef twee reeksen van antithesen, ten doel hebbende, de eerste, om de leer van de aflaten, en de tweede, om het gezag van de paus te verdedigen.

(17) "Suum senatum convocat; monachos aliquot et theologos sua sophistica utcumque tinctos." (MELANCTH. Vita LUTH., 106.)

Thesen van Tetzel.

Na reeds lang tevoren voorbereid en met zoveel gezwets aangekondigd te zijn, had op de 20ste Januari 1518 die redetwist plaats, waarop TETZEL zijn hoop bouwde. Hij had het sein gegeven. Van al de kloosters uit de omtrek waren monniken gezonden. Meer dan driehonderd van hen ontmoetten daar elkaar. TETZEL las zijn thesen. Men vond er zelfs die verklaring in weer, dat "al wie zegt dat de ziel niet uit het vagevuur vliegt zodra de penning op de bodem van de geldkist klinkt, in dwaling verkeert (18)."

(18) "Quisquis ergo dicit, non citius posse animam volare, quam in fundo cistae denarius possit tinnire, errat." (positiones fratris JOH. TEZELII, pos. 56. L. Opp., I, 94.)

Maar vooral wierp hij stellingen op, uit kracht van welke de paus waarlijk scheen "gezeten als God, in de tempel Gods," volgens de taal van een' Apostel. Het was voor die onbeschaamde aflaatkramer gemakkelijk, met al zijn ongeregelheden en ergernissen onder de mantel van de paus te schuilen. Ziehier wat hij zich bereid verklaarde te verdedigen, in tegenwoordigheid van de talrijke vergadering welke hem omringde:

3. "Men moet de Christenen leren, dat de paus, naar de grootheid van zijn macht, boven de hele algemene Kerk en de conciliën is verheven, en dat men zijn bevelen in alle onderdanigheid moet gehoorzamen."

4. "Men moet de Christenen leren, dat de paus alleen het recht heeft in zaken van Christelijk geloof te beslissen; dat hij alleen de macht heeft, en niemand buiten hem, naar zijn mening de zin van de heilige Schrift te verklaren, en alle woorden of werken van anderen goed te keuren of te veroordelen."

5. "Men moet de Christenen leren, dat het oordeel van de paus, in zaken die het Christelijk geloof betreffen, en die tot het heil van het menselijk geslacht nodig zijn, in generlei wijze kan dwalen."

6. "Men moet de Christenen leren, dat men, in zaken van het geloof, meer moet steunen en zich verlaten op het gevoelen van de paus, zodanig als zijn uitspraken dat openbaren, dan op het gevoelen van alle wijze mensen, zodanig als zij dat uit de Schrift ontlennen."

8. "Men moet de Christenen leren, dat zij die de eer en waardigheid van de paus aanranden, zich schuldig maken aan gekwetste majesteit en vervloeking waardig zijn."

17. "Men moet de Christenen leren, dat er vele dingen zijn welke de Kerk als zekere artikelen der algemene waarheid beschouwt, ofschoon zij noch in de canon des Bijbels, noch bij de oude leraren gevonden worden."

44. "Men moet de Christenen leren, dat men voor hardnekkige kettters moet houden degenen die door hun woorden, daden of schriften verklaren, dat zij hun ketterse stellingen niet zouden herroepen, al regende en hagelde het over hen banvloeken op banvloeken."

48. "Men moet de Christenen leren, dat zij die de dwaling van de kettters voorstaan, en door hun gezag beletten dat zij voor de rechter gebracht worde, die het recht heeft hen te horen, in de ban gedaan worden; dat, indien zij binnen de tijd van een jaar niet nalaten dat te doen, zij eerloos verklaard en naar de regelen des rechts, en tot schrik van alle mensen, wreed met vele kastijdingen zullen gestraft worden (19)."

(19) "Pro infamibus sunt tenendi, qui etiam per juris capitula terribiliter multis plectentur poenis in omnium hominum terrorem."
(L. Opp., I, 98.)

50. "Men moet de Christenen leren, dat diegenen welke zoveel boeken en papier bekladden, die openlijk en boosaardig prediken of redetwisten over de biecht, over de genoegdoening van de werken, over de rijke en grote aflaten van de bisschop van Rome en over zijn macht; diegenen welke zich voegen bij hen die over zulke zaken preken of schrijven, in hun schriften vermaak scheppen en deze onder het volk en in de wereld verspreiden; diegenen, eindelijk, welke in het verborgen, op een smadelijke wijze en zonder schaamte over die dingen spreken, dat die allen moeten beven te vallen in de straffen welke wij zo even opgenoemd hebben, en zichzelf en anderen ten toekomstige dage in de eeuwige verdoemenis, en hier beneden reeds in

grote schande te storten. Want elk beest dat de berg aanraakt zal gestenigd worden."

Men ziet dat TETZEL LUTHER niet alleen aanviel. Hij had in de 48ste these waarschijnlijk de keurvorst van Saksen op het oog. Deze stellingen doen, voor het overige, juist de Dominicaner kennen. Elke tegenpartij met wrede straffen te bedreigen, was een bewijsreden van een' inquisiteur, waarop men weinig wist te antwoorden. De driehonderd monniken, welke TETZEL had samengeropen, openden allen grote ogen, en bewonderden hetgeen TETZEL gezegd had. De Godgeleerden van de hogeschool vreesde te zeer van onder het getal van de begunstigers van de ketterij gerangschikt te worden, en waren te zeer aan de beginselen van WIMPINA gehecht, om rondborstig de opzienbarende thesen, die alom gelezen werden, aan te vallen.

Knipstrow.

Geheel die zaak, waarvan men zo grote ophef gemaakt had, scheen dan slechts een geveinsde strijd te moeten zijn; maar onder de menigte studenten, die bij de plechtigheid tegenwoordig waren, bevond zich een jong man van twintig jaren, met name JOHAN KNIPSTROW. Hij had de thesen van LUTHER gelezen en ze overeenkomstig de leer van de Schrift bevonden. Verontwaardigd van de waarheid openlijk met voeten te zien treden, zonder dat iemand zich aanbood om haar te verdedigen, verhief de jonge student zijn stem, tot grote verbazing van de hele vergadering, en viel de laatdunkende TETZEL aan. De arme Dominicaner, die op zulk een tegenkanting niet gerekend had, werd geheel in verwarring gebracht. Na enige vergeefse pogingen verliet hij het slagveld en gaf zijn plaats aan WIMPINA over. Deze bood krachtiger' tegenstand; maar KNIPSTROW bracht hem zozeer in het nauw, dat, om aan zulk een' lastige strijd een einde te maken, WIMPINA, die het voorzittersambt bekleedde, de redetwist voor geëindigd verklaarde, en zonder anderen overging tot de bevordering van TETZEL tot de graad van doctor, als beloning voor die roemvolle strijd. WIMPINA, om zich van de jonge redenaar te ontdoen, liet hem naar het klooster te Pyritz, in Pommeren, zenden, met bevel om hem streng te bewaken. Maar dit opkomend licht was alleen aan de oevers van de Oder ontruikt, om later in Pommeren een' grote glans te verspreiden (20). God, wanneer Hij het goedvindt, bezigt scholieren om doctoren te beschamen.

(20) SPIEKER, Gesch. Dr. M. LUTHERS. BECKMANI Notitia univ. Francof. VIII, etc.

TETZEL, de nederlaag welke hij ontvangen had willende herstellen, nam de toevlucht tot de *ultima ratio* (de laatste bewijsreden) van Rome en der inquisiteurs: het vuur. Hij liet op een wandelplaats van een van de voorsteden van Frankfort een' predikstoel en brandstapel oprichten. Hij begaf er zich met de tekenen van zijn waardigheid als geloofsonderzoeker, in plechtstatige optocht, heen. Hij vierde op de predikstoel aan zijn woede de vrije teugel, wierp banbliksemen uit, en riep met zijn zware stem, dat die ketter, LUTHER, door vuur moest ter dood gebracht worden. Daarna de stellingen en de preek van de doctor op de brandstapel leggende, gaf hij deze aan de vlammen over (21). Hij verstond zich daar beter op dan om thesen te verdedigen. Hij vond geen tegensprekers, en ditmaal was zijn overwinning volkomen. De onbeschaamde Dominicaner trok in zegepraal Frankfurt weer binnen. Wanneer machtige partijen overwonnen zijn, nemen zij tot zekere vertoningen de toevlucht, welke men haar wel als een troost in haar schande moet laten. De andere stellingen

van TETZEL nemen een gewichtige plaats in bij de Hervorming. Zij verplaatsten de twist; zij brachten die van de aflatmarkten in de zalen van het Vaticaan over, en wendde dezelve van TETZEL op de paus. Voor die verachtelijke makelaar, die LUTHER aangetast en overmeesterd had, stelden zij de geheiligde persoon van het opperhoofd van de Kerk in de plaats. LUTHER stond er over verbaasd. Het is waarschijnlijk dat hij later uit zichzelf die stap zou gedaan hebben; maar zijn vijanden bespaarden hem de moeite. Van toen af was het niet meer alleenlijk de vraag van een' schandelijke handel, maar van Rome; en de slag, waarmee een stoute hand de winkel van TETZEL had willen omver werpen, deed de troon van de priester-koning op zijn grondvesten waggelen.

(21) "Fulmina in LUTHERUM torquet: vociferatur ubique hunc haereticum igni perendum esse: propositiones etiam LUTHERI et concionem de indulgentiis, publice conjicit in flammis." (MELANCHT. Vita LUTH.)

Luthers thesen verbrand.

De thesen van TETZEL waren, voor het overige, niet anders dan het sein, aan de troep van Rome gegeven. Er verhief zich tegen LUTHER een kreet onder al de monniken, woedend van een' meer te vrezen tegenstander te zien verschijnen dan ooit de ERASMUSSEN en de REUCHLINS geweest waren. De naam van LUTHER klonk van al de predikstoelen der Dominicaners. Zij werkten op de driften van het volk; zij noemden de moedige doctor een' uitzinnige, een' verleider, een' van de Duivel bezetene. Zijn leer werd als de verschrikkelijkste ketterij gebrandmerkt. "Wacht nog slechts veertien dagen, ten hoogste vier weken," riepen zij uit, "en die beruchte ketter zal verbrand worden." Indien dit alleen van de Dominicaners afgehangen had, zou het lot van HUSS en HIERONYMUS weldra dat van de Saksische leraar geweest zijn; maar God waakte over hem. Zijn leven moest voltoeien hetgeen de as van HUSS had begonnen. Want elk is dienstbaar aan het werk Gods: de een door zijn leven, de ander door zijn dood. Velen riepen reeds dat de hogeschool te Wittenberg geheel en al door de ketterij aangetast was, en verklaarden haar voor eerloos (22). "Laat ons," zo gingen zij voort, "die booswicht en al zijn aanhangers vervolgen!" En in vele oorden wekten die kreten inderdaad de driften van het volk op. Zij die de gevoelens van de Hervormer toegedaan waren, ontgingen de algemene opmerkzaamheid niet, en overal waar de monniken zich de sterkste bevonden, ondervonden de vrienden van het Evangelie de uitwerkselen van hun haat. Zo begon dan ten aanzien van de Hervorming deze voorzegging van de Zaligmaker vervuld te worden: "Men zal u smaden, men zal u vervolgen, men zal liegende alle kwaad tegen u spreken, om mijnent wille." Deze beloning der wereld ontbreekt te gener tijd aan de echte discipelen van het Evangelie.

(22) "Eo furunt usque, ut universitatem Wittenbergensem propter me infamen conantur facere et haereticam." (L. Epp., I, p. 92.)

Zodra LUTHER met de thesen van TETZEL en de algemene aanval, waartoe zij het sein gaven, bekend werd, ontvlamde zijn moed. Hij voelde dat men zulke tegenstanders in het aangezicht moest weerstaan; zijn onversaagde geest kon daar gemakkelijk toe besluiten. Maar in dezelfde tijd openbaarde hun zwakheid hem zijn kracht, en deed hem voelen wat hij zelf was.

Geschreeuw van de monniken.

Hij liet zich echter niet door die beweegredenen van hoogmoed vervoeren, zo natuurlijk eigen aan het menselijk hart. "Ik heb meer moeite," schreef hij te dier tijd

aan SPALATIJN, "om mij te onthouden van mijn vijanden te versmaden, en van zo tegen CHRISTUS te zondigen, dan ik zou hebben om hen te overwinnen. Zij zijn zo onkundig in Goddelijke en menselijke zaken, dat het schande is om met hen over iets in strijd te treden. En echter is het deze onkunde zelf welke hun onbegrijpelijke vermetelheid en hun onbeschaamdheid veroorzaakt (23)." Maar hetgeen bovenal zijn hart versterkte te midden van die algemene hoon, was de innige overtuiging dat zijn zaak die van de waarheid was. "Verwonder u niet," schreef hij aan SPALATIJN in het begin van het jaar 1518, "dat men mij zo sterk aanvalt. Ik hoor met blijdschap die beledigingen. Indien men mij niet vervloekte, zouden wij niet zo vast kunnen geloven dat de zaak welke ik ondernomen heb die van God Zelf is (24). CHRISTUS is gesteld geworden om een teken te zijn dat wedersproken zou worden." "Ik weet," zei hij op een' andere tijd, "dat het Woord van God van het begin van de wereld af van zulk een' aard geweest is, dat al wie het in de wereld heeft willen invoeren, evenals de Apostelen alle dingen heeft moeten vaarwel zeggen en de dood verwachten. Indien dit zo niet ware, zou het het Woord van CHRISTUS niet zijn (25). Die zielevrede te midden van de beroering is een zaak, onbekend aan de helden van de wereld. Men ziet mensen, die aan het hoofd staan van een regering, van een staatkundige partij, onder hun zorgen en hun kommer bezwijken; -de Christen verkrijgt gewoonlijk in de worsteling nieuwe krachten. Het is omdat hij een verborgene bron kent van rust en moed, waarvan hij wiens ogen voor het Evangelie gesloten zijn niets weet.

(23) L. Epp., I, p. 92.

(24) "Nisi maledicerer, non crederem ex Deo esse quae tracto." (L. Epp., I, p. 85.)

(25) "Morte emptum est (verbum Dei)," vervolgt hij in krachtvolle taal, "mortibus vulgatum, mortibus servatum, mortibus quoque servandum aut referendum est." ("Door de dood is het Woord van God gekocht, door de dood van velen is het verspreid, door veler dood bewaard, door veler dood moet het bewaard blijven of teruggebracht worden.")

Gemoedsrust van Luther.

Eén ding kwelde echter soms LUTHER: het was de gedachte aan de onenigheden welke zijn moedige tegenstand zou kunnen verwekken. Hij wist dat één woord genoeg kon zijn om de hele wereld in vlam te zetten. Hij zag soms vorst tegen vorst, misschien volk tegen volk. Zijn Duits hart was daarover bedroefd, zijn christelijke liefde was er van verschrikt. Hij zou de vrede gewild hebben. Echter moest hij spreken. Zó wilde het de Heere. "Ik beef," zei hij, "ik sidder bij de gedachte dat ik een oorzaak van tweedracht zou kunnen zijn tussen zulke grote vorsten (26)."

(26) "Inter tantos principes dissidii origo esse, valde horreo et timeo." (L. Epp., I, p. 93.)

Hij bewaarde nog het stilzwijgen omtrent de stellingen van TETZEL welke de paus betroffen. Indien de drift hem vervoerd had, zou hij ongetwijfeld terstond met onstuimigheid die ontzaglijke leer aangevallen hebben, achter welke zijn tegenstander zich meende te verschuilen. Hij deed het niet. Er is in zijn wachten, in zijn omzichtigheid, in zijn stilzwijgen iets statigs en plechtigs, dat genoegzaam de geest die hem bezielde openbaart. Hij wachtte, maar niet uit zwakheid: want de aanval werd er te krachtiger door.

Tetzels thesen verbrand.

TETZEL haastte zich, na zijn autodafe van Frankfurt aan de Oder, zijn thesen naar Saksen te zenden. Zij zullen er, dacht hij, aan die van LUTHER tot tegengift strekken. Een man kwam van Halle te Wittenberg, door de inquisiteur belast om er zijn

stellingen te verspreiden. De studenten van de hogeschool, nog geheel verontwaardigd dat TETZEL de thesen van hun meester verbrand had, hadden nauwelijks de aankomst van zijn bode vernomen, of zij zochten hem op, omringden hem, vielen hem op het lijf en verschrikten hem met de vraag: "Hoe durft u zulke dingen hier brengen?" Enigen kochten van hem een deel van de exemplaren waarvan hij voorzien was; anderen maakten zich van het overschot meester, en zo bemachtigde men de hele voorraad, die achthonderd exemplaren bedroeg. Daarna plakten de studenten te Wittenberg, buiten weten van de keurvorst, van de senaat, van de rector, van LUTHER en van al de professoren (27), deze woorden aan de deuren van de universiteit aan: "Degene die lust heeft bij het verbranden en de uitvaart van TETZELS thesen tegenwoordig te zijn, laat zich te twee ure op het marktplein vinden."

(27) "Haec inscio principe, senatu, rectore, denique omnibus nobis." (L. Epp., I, p. 99.)

Luthers smart.

Zij kwamen daar op dat uur in menigte samen en gaven onder veelvuldige toejuichingen de stellingen van de Dominicaner aan de vlammen over. Één exemplaar ontkwam de brand. LUTHER zond het later aan zijn vriend LANGE te Erfurt. Die grootmoedige maar onbedachte jongelingschap volgde het voorbeeld van de ouden; "Oog om oog en tand om tand," en niet dat van CHRISTUS. Maar wanneer leraren en hoogleraren zulk een voorbeeld te Frankfurt gaven, moet men zich dan verwonderen dat jonge studenten het te Wittenberg volgden? Het gerucht van deze academische strafoefening verspreidde zich door geheel Duitsland, en gaf veel stof tot spreken (28). LUTHER voelde daarover een levendige smart.

(28) "Fit ex ea re ingens undique fabula." (Ibid.)

"Ik verwonder mij," schreef hij aan zijn oude meester JODOCUS te Erfurt, "dat u hebt kunnen geloven dat ik het was die de thesen van TETZEL had doen verbranden. Denkt u dan dat ik zozeer het verstand verloren heb? Maar wat kan ik doen? Wanneer het mij betreft, geloven allen alles van allen (29). Kan ik de monden van alle lieden sluiten? Welnu! laat ze zeggen, horen, zien, voorgeven wat hun behaagt. Ik zal werken zolang de Heere mij daartoe kracht verleent, en met Gods hulp zal ik nimmer iets vrezen." "Wat ervan worden zal," zei hij tot LANGE, "ik weet het niet, of het zou moeten zijn dat het gevaar waarin ik mij bevind daardoor zelfs veel groter werd (30)." Die daad toont hoezeer de harten van de jonge lieden reeds brandde voor de zaak welke LUTHER verdedigde. Het was een verschijnsel van hoog gewicht: want een beweging die bij de jeugd plaats heeft, slaat spoedig onvermijdelijk tot het hele geslacht over.

(29) "Omnes omnibus omnia credunt de me." (L. Epp., p. 109.)

(30) Ibid., p. 98.

Bezoek van de bisschop.

De thesen van TETZEL en WIMPINA, schoon weinig geacht, brachten zekere uitwerking te weeg. Zij vermeerderden de twist, zij maakten de scheur in het kleed van de Kerk nog groter, zij wierpen in het geschil vraagstukken door eigenbaat gekenmerkt op. Ook de bestuurders van de Kerk begonnen er zich meer aan te laten gelegen liggen, en zich met nadruk tegen de Hervormer te verklaren. "Ik weet

waarlijk niet op wie LUTHER vertrouwt," zei de bisschop van Brandenburg, "dat hij zo de macht van de bisschoppen durft aanvallen." Begrijpende dat deze nieuwe omstandigheid nieuwe maatregelen vereiste, kwam de bisschop zelf te Wittenberg. Maar hij vond LUTHER met die inwendige blijdschap vervuld, welke een goed geweten geeft, en met vaste wil bezielde om de strijd te voeren. De bisschop voelde dat de Augustijner monnik een hogere macht dan de zijn gehoorzaamde, en hij keerde verstoord naar Brandenburg terug. Eens, (het was nog gedurende de winter van 1518,) voor zijn haard gezeten, zei hij, terwijl hij zich wendde tot degenen die hem omringden: "Ik wens mijn hoofd niet in rust neer te leggen vóór dat ik MARTIJN evenals dit hout in de vlammen geworpen heb;" en hij wierp het hout dat hij in de hand hield op het vuur (31). De omwenteling van de zestiende eeuw moest evenmin door de hoofden van de Kerk, als die van de eerste eeuw door de Sanhedrin en de Synagoge daargesteld worden. De hoofden van de geestelijkheid waren, in de zestiende eeuw, gekant tegen LUTHER, tegen de Hervorming, tegen haar dienaren, evenals zij het geweest waren tegen JEZUS CHRISTUS, tegen het Evangelie, tegen Zijn Apostelen, en gelijk zij het in alle tijden te dikwijls zijn tegen de waarheid. "De bisschoppen," zegt LUTHER, sprekende van het bezoek dat de prelaat van Brandenburg bij hem had afgelegd, "beginnen te bemerken dat zij zouden hebben moeten doen hetgeen ik doe, en zij zijn er beschaamd over. Zij noemen mij hoogmoedig, vermetel, en ik loochten niet dat ik het ben. Maar zij zijn de lieden niet om te weten wat God is en wat wij zijn (32)."

(31) L. Epp., I, p. 121.

(32) Ibid., p. 146.

Priërias.

Een gewichtiger tegenstand dan die van TETZEL werd reeds aan LUTHER geboden. Rome had geantwoord. Een wederantwoord was van de muren van het heilig paleis uitgegaan. LEO X was geen man om over Godgeleerde zaken te spreken. "Het is een monnikentwist, "had hij gezegd; "het beste is om er zich niet mee te bemoeien;" en op een' andere tijd: "Het is een beschonken Duitser die deze thesen geschreven heeft: wanneer zijn roes voorbij is zal hij geheel anders spreken (1)." Een Dominicaner van Rome, SYLVESTER PRIERIAS, opziener van het heilig paleis, oefende de bediening van boekbeoordelaar uit. Hij was als zodanig de eerste die in Italië de thesen van de Saksische monnik leerde kennen.

(1) Tafelgesprekken, blz. 1337.

Een Rooms boekbeoordelaar en de thesen van LUTHER, welk een ontmoeting! De vrijheid van het woord, de vrijheid van onderzoek, de vrijheid van het geloof komen in de stad Rome die macht bestrijden welke zich aanmatigde de alleenhandel van de wetenschappen in handen te houden, en de mond der Christenheid naar goetvinden te openen en te sluiten. De worsteling van de christelijke vrijheid, welke kinderen Gods voortbrengt, met het pauselijk despotismus, dat slaven van Rome verwekt, is, als het ware, in de eerste dagen van de Hervorming zinnebeeldig voorgesteld in de ontmoeting van LUTHER en PRIERIAS.

De Roomse boekbeoordelaar, priorgeneraal der Dominicaners, belast om te beslissen wat de Christenheid moet zeggen of zwijgen, en wat zij moet weten en niet

weten, haastte zich te antwoorden. Hij gaf een geschrift uit, dat hij aan LEO X opdroeg. Daarin liet hij een' blik van verachting op de Duitse monnik vallen, en verklaarde, met geheel Romeinse zelfverbeelding, "dat het veel waard was te onderzoeken of die MARTIJN toch een' ijzeren neus en een koperen hoofd had, zodat men hem niet in stukken zou kunnen breken (2) !..." Vervolgens valt hij, bij wijze van samenspraak, de thesen van LUTHER aan, beurtelings zich van spotternijen, scheldwoorden en bedreigingen bedienende.

(2) "An ferreum nasum aut caput aeneum gerat iste LUTHERUS, ut effringi non possit." (SYLV. PRIERATIS Dialogus.)

Stelsel van Rome.

Deze strijd tussen de Augustijner van Wittenberg en de Dominicaner van Rome werd gevoerd over het vraagstuk zelf dat het beginsel is van de Hervorming, te weten: "Welk is voor de Christenen het enig onfeilbaar gezag?" Ziehier het stelsel der Kerk, volgens haar voortreffelijkste en onafhankelijkste woordvoerders ontvouwd (3):

(3) Zie JOH. GERSONIS Propositiones de sensu litterali S. Scripturae. (Opp., T. I.)

"De letter van het geschreven Woord is dood, zonder de geest van uitlegging, welke er alleen de verborgen zin van doet verstaan. Doch die geest wordt niet aan ieder Christen, maar aan de Kerk, dat is: aan de priesters, geschonken. Het is een grote vermetelheid, te beweren dat Hij die aan de Kerk beloofd heeft altijd met haar te zijn tot het einde der wereld, haar aan de macht van de dwaling zou hebben kunnen overgeven. Men zal veellicht zeggen dat de leer en inrichting van de Kerk niet zodanig zijn als men ze in de heilige orakelen vindt. Buiten twijfel; maar die verandering is slechts schijnbaar; zij heeft betrekking tot de vorm, en niet tot het wezen van de zaak. Wat meer is: die verandering is een voortgang. De levendmakende kracht van de Goddelijke Geest heeft wezenlijkheid gegeven aan hetgeen in de Schrift slechts denkbeeldig was voorgesteld; zij heeft een lichaam gegeven aan de ruwe trekken van het Woord; zij heeft de laatste hand gelegd aan de losse schetsen, en het werk volmaakt, waarvan het slechts de eerste trekken geleverd had. Men moet dan de zin van de heilige Schrift verstaan, zo als de Kerk, geleid door de Heilige Geest, die heeft bepaald (4)." Hier waren de Katholieke leraars onder elkaar verdeeld. De algemene kerkvergaderingen, zeiden sommigen, en GERSON behoorde onder dit getal, zijn de vertegenwoordigers van de Kerk; het is de paus, zeiden anderen, wie de geest van uitlegging toevertrouwd is, en niemand heeft het recht de Schrift anders te verstaan dan het de Roomse paus bepaalt. Dit was het gevoelen van PRIËRIAS.

(4) Dit is dus de oude zang, welke de voorstanders van Rome thans weer zingen: "CHRISTUS kan Zijn Kerk aan de macht van de dwaling niet hebben overgelaten. Hij heeft dus in de Kerk een zichtbare macht gesteld, om Zijn woorden nader te verklaren en te volmaken, die daarin door de H. Geest onfeilbaar wordt geleid." En vraagt men naar het bewijs: het is geen ander dan omdat men het zelf zo in zijn wijsheid goedvindt, en meent te kunnen betogen dat het zo moet geschied zijn, zo JEZUS wijs gehandeld heeft, zonder toch ergens een geschiedkundig bewijs te kunnen bijbrengen dat Hij het ook waarlijk zo heeft goedgevonden; wat toch bovenal voor onze zekerheid zou nodig zijn. Van daar, als het op de nadere bepaling aankomt, bij wie dan die zichtbare macht gevonden wordt, zo raakt men zelf onderling in twist, daar de een die in de kerkvergaderingen, de ander in de paus wil zoeken. De waarheid van de zaak is, dat zij nergens gevonden wordt, en een loutere uitvinding is van 's mensen eigene wijsheid; terwijl JEZUS op een geheel andere wijze voor de bewaring van de waarheid weet zorg te dragen.

Zodanig was de leer welke de opziener van het heilig paleis aan de opkomende Hervorming tegenstelde. Hij opperde over de macht van de Kerk en des pausen stellingen, waarover de grootste vleiers van het Roomse hof zich zouden hebben geschaamd. Ziehier één van de grondslagen welke hij legde aan het hoofd van zijn geschrift: "Al wie," zegt hij, "zich niet vasthoudt aan de leer van de Roomse Kerk en van de Roomse paus, als aan de onfeilbare regel van de geloofs, waaruit de heilige Schrift zelf haar kracht en haar aanzien ontleent, is een ketter (5)."

(5) "A qua etiam sacra Scriptura robur trahit et auctoritatem, haereticus est." (Fundamentum tertium.)

De samenspraak.

Daarna, in een samenspraak, waarvan de sprekers LUTHER en SYLVESTER zijn, tracht deze de stellingen van de doctor te weerleggen. De gevoelens van de Saksische monnik waren iets geheel vreemds voor een' boekbeoordelaar van Rome; ook toont PRIËRIAS dat hij noch de roerselen van zijn hart, noch de beweegredenen van zijn karakter heeft begrepen. Hij mat de leraar van de waarheid naar de geringe maatstaf van Rome's dienaren af. "O! waarde LUTHER!" zei hij tot hem, "zo u van onze heer de paus een goed bisdom en een' volle aflat tot herstelling van u Kerk ontving, zou u beter woorden geven, en zelfs de aflat ophemelen, dien het u nu belieft zwart te maken!" De Italiaan, zo trots op zijn beschaafdheid van zeden, spreekt Soms op de ruwste toon: "Indien het de honden eigen is te bijten," zegt hij tot LUTHER, "vrees ik zeer dat u een' hond tot vader gehad hebt (6)." De Dominicaner verwondert zich, bijna op het einde, over de inschikkelijkheid welke hij gebruikt heeft om tot een' oproerige monnik te spreken, en eindigt met aan zijn tegenstander de wrede tanden van een' inquisiteur te laten zien. "De Roomse Kerk," zegt hij, "die in de paus ten toppunt van geestelijke en tijdelijke macht opklimt, kan door de wereldlijke arm diegenen dwingen die van het geloof afwijken, dat zij eerst ontvangen hadden. Zij is niet gehouden om tot het bestrijden en overwinnen van oproermakers redenen te gebruiken (7)." Zodanige woorden, komende uit de mond van een der voornaamsten van het Roomse hof, betekende wat; zij maakten LUTHER niet vervaard; hij geloofde of veinsde te geloven dat deze samenspraak niet van PRIËRIAS was, maar van ULRICH VAN HUTTEN, of van een van de andere vervaardigers van de Brieven van enige onvermaarde mannen, die, zei hij, op zijn gewone spottende wijze en om LUTHER tegen PRIËRIAS in het harnas te jagen, deze verzameling van zotternijen en onzin opgesteld had (8). Intussen, na enige tijd het stilzwijgen bewaard te hebben, was zijn twijfel, zo hij die had, verdwenen: hij begaf zich aan het werk, en in twee dagen was zijn antwoord gereed (9).

(6) "Si mordre canum est proprium, vereor ne tibi pater canis fuerit. (SYLV. PRIËRATIS Dialogus.)

(7) "Seculari brachio potest eos compescere, nec tenetur rationibus certare ad vincendos protervientes." (SYLV. PRIËRATIS Dialogus.)

(8) "Convenit inter nos, esse personatum aliquem SYLVESTRUM ex obscuris viris, qui tantas ineptias in hominem luserit ad provocandum me adversus eum." (Epp., I, p. 87, van de 14de januari.)

(9) T. I, Witt. Lat., p. 170.

Stelsel van de Hervorming.

De Bijbel had over LUTHER beslist. Deze had de Hervormer verwekt en de Hervorming begonnen. LUTHER had de getuigenis van de Kerk niet nodig gehad om te geloven: Zijn geloof was uit de Bijbel zelf gekomen: van binnen en niet van buiten. Hij was zo innig overtuigd dat de Evangelieleer onomstotelijk op Gods Woord was

gegrond, dat alle uitwendig gezag hem onnut was. Deze ondervinding, welke LUTHER verkregen had, opende voor de Kerk een nieuwe toekomst. De levende bron, welke voor de monnik van Wittenberg kwam te ontspringen, moest een stroom worden die de dorst van de volken zou lessen.

Om het Woord te bevatten, moet de Geest Gods er het verstand van geven, had de Kerk gezegd; en zij had gelijk gehad. Maar haar dwaling was geweest te geloven dat die Heilige Geest een alleenhandel was, aan zekere kaste toegestaan, en dat Hij in vergaderingen en colleges, in een stad, in een conclave of kabinet kon opgesloten worden. "De wind blaast waarheen hij wil," had de Zoon van God gezegd, sprekende van de Geest Gods; en bij een andere gelegenheid: "Zij zullen *allen* van God geleerd zijn." Het bederf van de Kerk, de eerezucht der pausen, de hartstochten van de conciliën, de geschillen van de geestelijkheid, de pracht van de prelaten hadden die Heilige Geest, die geest van nederigheid en vrede, ver van de priesterlijke verblijven doen vlieden. Hij had de vergaderingen van de hoogmoedigen, de paleizen van de vorsten van de Kerk verlaten, en werd bij eenvoudige Christenen en zedige priesters gevonden. Hij was een heerschappijvoerende hiërarchie, welke voor haar voeten menigmaal het bloed der armen deed stromen, een trotse en onkundige geestelijkheid, wier hoofden niet de Bijbel, maar het zwaard wisten in de hand te houden, ontvlucht, en werd nu bij verachte sekten, dan bij mensen van kunde en wetenschap gevonden. De heilige wolk, welke zich van de prachtige tempelgebouwen en trotse hoofdkerken verwijderd had, was neergedaald op de onbekende plaatsen waar de nederigen woonde, en op de vreedzame binnenkamers, die van een' nauwgezette arbeid getuigden (10). De Kerk, die zich door haar begeerte naar macht en geld had verlaagd, die zich in de ogen van het volk, door het winzuchtig gebruik dat zij van de leer des levens maakte, had onteerd; de Kerk, die de zaligheid verkocht om de schatkist te vullen, welke haar hoogmoed en haar uitspattingen ledigden, had alle achting verloren, en de verstandige lieden stelden haar getuigenis niet meer op prijs. Een zo in minachting geraakt gezag versmadende, keerden zij zich met blijdschap naar het Goddelijk Woord en de onfeilbaar gezag, als naar de enige toevlucht die hen in zulk een algemene verwarring niet begeeft.

(10) Ja juist zó is het. Wel is er een onfeilbaar geleide van de H. geestes nodig, om het Woord van JEZUS recht te verstaan en de waarheid van de dwaling grondig te onderscheiden. Dit is ook duidelijk door Hem aan Zijn Kerk toegezegd. Doch aan welke Kerk? Aan hen die ze waarlijk uitmaken, die zich in oprechtheid aan Hem zelf als het enige Hoofd houden, de nederigen en dikwijls verachten: deze kunnen zeker zijn dat zij in de waarheid geleid worden.

Antwoord aan PRIËRAS.

De eeuw was dan bereid. De stoute beweging, waardoor LUTHER het steunpunt van de grote verwachtingen van 's mensen hart veranderde, en met een machtige hand deze van de muren van het Vaticaan op de steenrots van Gods Woord overbracht, werd met geestdrift begroet. Dit is het werk dat de Hervormer zich voorstelde in zijn antwoord aan PRIËRIAS. Hij liet de gronden daar, welke de Dominicaner aan het hoofd van zijn werk gelegd had: "Maar," zei hij, "op uw voorbeeld zal ik ook enige gronden leggen.

"De eerste is dit woord van de heilige PAULUS: "Zo iemand u een ander Evangelie verkondigt dan wat wij u verkondigd hebben, al was het iemand van onze, of een engel uit de hemel, die zij vervloekt."

"De tweede is deze plaats van de heilige AUGUSTINUS aan de heilige HIERONYMUS: "Ik heb geleerd om niet dan alleen aan de canonieke boeken de eer te bewijzen van zeer zeker te geloven dat geen van deze gedwaald heeft; wat de andere betreft, ik geloof niet wat zij zeggen, alleen daarom dat zij het zeggen."

LUTHER stelde dan hier met een vaste hand de grondbeginselen van de Hervorming neer: het Woord van God; geheel het Woord van God; niets dan het Woord van God. "Indien u deze gronden wèl verstaat," vervolgt hij, "zult u ook verstaan dat geheel uw samen spraak gans en al omver geworpen is: want u hebt niets anders gedaan, dan woorden, meningen van de heilige THOMAS, enz. op de voorgrond te stellen." Daarna de aangenomen grondstellingen van zijn tegenstander aanvallende, verklaart hij onbewimpeld, dat hij van mening is dat pausen en conciliën kunnen dwalen. Hij klaagt over de vleierijen van de Roomse hovelingen, die de paus de een en andere macht toekennen. Hij verklaart dat de Kerk, naar haar wezenlijke natuur, alleen in CHRISTUS, en bij vertegenwoordiging alleen in de kerkvergaderingen bestaat (11). En op de onderstelling komende welke PRIËRIAS gemaakt had, zei hij tot hem: "Ongetwijfeld beoordeelt u mij naar u zelf; maar indien ik naar de bisschoppelijke waardigheid stond, zou ik voorzeker deze redenen, die u zo kwalijk in de oren klinken, niet houden. Verbeeldt u u dat ik niet weet hoe men te Rome aan de bisdommen en het priesterambt komt? De kinderen zelf, zingen zij niet in al de straten van die stad die zo bekende woorden:

(11) "Ego ecclesiam virtualiter non scio nisi in CHRISTO, representative non nisi in concilio." (L. Opp. Lat., p. 174.)

*"Een stad zo snood, zo vol van zonden
Als Rome, wordt thans niet gevonden (12)?"*

(12) "Quando hanc pueri in omnibus plateis orbis cantant; Denique nunc facta est....foedissima Roma." (L. Opp. Lat., p. 183.)

Het waren liederen die te Rome in omloop waren vóór de verkiezing van een van de laatste pausen. Niettemin spreekt LUTHER met achting van LEO. "Ik weet," zegt hij, dat wij in hem, als ware het, DANIEL in Babel hebben; zijn onschuld heeft reeds menigmaal zijn leven in gevaar gebracht." Hij eindigt met enige woorden op de bedreigingen van PRIËRIAS te antwoorden: "Eindelijk, u zegt dat de paus te gelijk priester en keizer is, en dat hij de macht heeft om door de wereldlijken arm te dwingen. Hebt u lust om te moorden?...Ik verklaar het u: u zult mij door uwe snorkerijen en door het dreigend getier uwer woorden niet vervaard maken. Al brengt men mij ter dood, CHRISTUS leeft: CHRISTUS, mijn Heere en de Heere van allen, in eeuwigheid geprezen! Amen. (13)."

(13) "Si occidit, vivit CHRISTUS, Dominus meus et omnium." (Ibid., p. 186.)

Zo dan richtte LUTHER, met een vaste hand, tegen het trouweloze altaar van het Pausdom, het alleen heilige, alleen onfeilbare altaar van Gods Woord op, waarvoor hij wilde dat zich alle knieën zou buigen, en waarop hij zich bereid verklaarde zijn leven te offeren.

Hoogstraten.

Weldra vertoonde zich een nieuwe vijand in het strijdperk: het was ook een Dominicaner. JAKOB HOOGSTRATEN, inquisiteur te Keulen, die wij reeds tegen REUCHLIN en de beminnaars van de wetenschappen hebben horen uitvaren, beefde van woede zodra hij de eerste stappen van de held van de Hervorming vernam. Het kon wel niet anders of het monnikenobscurantisme en fanatisme moesten handgemeen worden met hem die hun de doodsteek moest geven. Het monnikendom had zich gevormd zodra de oorspronkelijke waarheid was begonnen verloren te gaan. Sinds die tijd waren de monniken en de dwalingen in gelijke mate toegenomen. Hij die hun ondergang moest verhaasten was verscheen. Maar die sterke kampvechters konden het slagveld niet verlaten zonder met hem een' woeste strijd te hebben gevoerd. Zij voerden die met hem gedurende zijn hele leven; maar het is in HOOGSTRATEN dat die strijd bijzonder persoonlijk is voorgesteld. HOOGSTRATEN en LUTHER: de vrije en moedige Christen en de driftige slaaf van de monniken bijgelovigheden! HOOGSTRATEN wordt verbitterd, vaart uit, eist met groot getier de dood van de ketter...Hij wil dat men Rome door vlammen zal doen zegepralen. "Het is een misdaad van hoog verraad tegen de Kerk," riep hij uit, "indien men zulk een' verschrikkelijke ketter nog een uur langer laat leven. Men richtte ogenblikkelijk voor hem een' brandstapel op!" Die bloedige raad werd spoedig maar al te zeer in verscheiden koninkrijken en gewesten gevolgd, en de stem van vele martelaren gaf, gelijk in de eerste tijden der Kerk, te midden van de vlammen, van de waarheid getuigenis. Maar het was tevergeefs dat het zwaard en het vuur tegen LUTHER werden te hulp geroepen. De Engel des Heeren legerde zich onophoudelijk geheel om hem heen en beschermde hem.

LUTHER antwoordde HOOGSTRATEN onverschrokken en met weinige woorden. "Ga heen," zei hij ten slotte tot hem, "uitzinnige moordenaar! die nooit kunt verzadigd worden van het bloed van de broeders; het is mijn oprechte begeerte dat u u wel wacht van mij een' Christen en gelovige te noemen, en dat u daarentegen niet ophoudt mij als een ketter uit te krijten. Begrijp die dingen wel, bloeddorstig mens! vijand van de waarheid! En zo uw dolle woede u vervoert om iets tegen mij te ondernemen, draag dan zorg met omzichtigheid te werk te gaan en de rechte tijd waar te nemen; God weet wat ik voornemens ben, als Hij mij het leven vergunt...Mijn hoop en verwachting, zo God het wil, zullen niet teleurgesteld worden (14)." HOOGSTRATEN zweeg.

(14) L. Opp. (L), XVII, 140.

Eck.

Een voor LUTHERS hart grievender aanval wachtte de Hervormer. Doctor ECK, de beroemde hoogleraar van Ingolstadt, de bevrijder van URBANUS REGIUS, de vriend van LUTHER, had de geruchtmakende thesen ontvangen. ECK was geen man om de misbruiken der aflaten te verdedigen; maar hij was doctor der School, en niet van de Bijbel, bedreven in de Scholastiek, en niet in het Woord van God. ECK was zo de vertegenwoordiger van een nieuwe klasse van mensen. Had PRIËRIAS Rome, HOOGSTRATEN de monniken vertegenwoordigd, de nieuwe kampvechter vertegenwoordigde de School (15).

(15) Door de School hebben wij te verstaan de geleerde van die tijd, niet die waarvan een REUCHLIN en ERASMUS de voorgangers waren, maar die de oude schoolse wijsbegeerte van de middeleeuwen nog aankleefden, en daarnaar de godgeleerdheid verklaarden. Men noemde deze Scholastiek, en hun leerwijze Scholastiek.

Men moest niet menen dat die Scholastiek, welke omtrent sinds vijf eeuwen over de Christenheid heerschappij voerde, zich door de eerste stoot met de lans van de Hervormer overwonnen rekende. De School verhief zich en wilde degenen verpletteren die over haar stromen van verachting uitgoot. Het ogenblik was gekomen dat de scheiding voltrokken moest worden. De mensen die het ware geloof bezaten en de mensen die slechts zeker gevoelen toegedaan waren konden niet met elkaar vermengd blijven. Aan de een kant de voorstanders van het Goddelijk Woord; aan de andere kant die van menselijke leraren; en het was niet één worsteling welke het geschil besliste. ECK en LUTHER, de School en het Woord werden nog meer dan eens handgemeen met elkaar. Maar toen was het dat de strijd werd begonnen.

ECK moet in verscheidene stellingen van LUTHER dwalingen vinden. Niets noodzaakt ons om aan de oprechtheid van zijn overtuigingen te twijfelen. Hij was iemand die met geestdrift de gevoelens van de Scholastieken voorstond, gelijk LUTHER met geestdrift zich vasthield aan Gods Woord. Men zou zelfs kunnen onderstellen dat ECK enige smart voelde, toen hij zich genoodzaakt zag zich tegen zijn oude vriend aan te kanten; het schijnt echter, uit de manier waarop hij hem aanviel, dat de drift en jaloezie een rol in deze twist speelden.

Obelisken.

Het was onder de naam van *Obelisken*, dat hij zijn aanmerkingen tegen LUTHERS thesen schreef. In het eerst bewaarde hij nog enigszins de welvoeglijkheid. Hij maakte zijn werk niet openbaar, en hield zich tevreden met het in vertrouwen aan zijn gewone prelaat, de bisschop van Eichstadt mee te delen. Maar spoedig waren de *Obelisken* overal verspreid, hetzij dat die onbescheidenheid de schuld was van de bisschop of van de doctor zelf. Er kwam een afschrift van in handen aan een' vriend van LUTHER, met name LINK, prediker te Neurenberg; deze haastte zich het aan zijn vriend te zenden. ECK was een geheel ander tegenstander dan TETZEL, PRIERIAS en HOOGST RATEN; hoe meer zijn geschrift de hunne in wetenschap en scherpzinnigheid overtrof, hoe gevaarlijker het was. Hij nam een' toon aan van medelijden over zijn "zwakken tegenstander," wel wetende dat mededogen meer kwetst dan toorn. Hij gaf zachtelijk te kennen, dat LUTHERS stellingen het Boheemse vergift verspreidden; dat zij naar Bohemen riekten, en deed op LUTHER, door die vuilaardige zinspelingen, de ongunst en de haat neerkomen, in Duitsland onafscheidelijk aan de naam van HUSS en van de Boheemse scheurmakers verbonden.

Luthers gevoelen.

De boosaardigheid die in dit geschrift doorstraalde verontwaardigde LUTHER. Maar de gedachte dat deze aanval kwam van een oude vriend, kwelde hem nog meer. Het is dan ten koste van de vriendschap der zijnen dat men de waarheid moet verdedigen. LUTHER stortte zijn hart en zijn droefheid uit in een' brief aan EGRANUS, priester te Zwickau. "Men noemt mij in de *Obelisken* een venijnig mens," zegt hij, "een' Bohemer, een' ketter, een' muiter, een' onbeschaamde, een' vermetele. Ik ga de lichtste scheldwoorden voorbij, als die van sufferd, onnozele, weetniet, verachter van de opperpriester, enz. Er worden niet dan de vuilaardigste beschimpingen in gevonden. En hij die ze geschreven heeft is een beroemd man, van een' geest vol wetenschap, van een wetenschap vol geest, en, wat mij het meeste verdriet veroorzaakt, een man die aan mij door een grote, kortelings

gemaakte vriendschap was verbonden (16): het is JOHANNES ECK, doctor in de godgeleerdheid, kanselier van Ingolstadt, enz.; een man, vermaard en beroemd door zijn schriften. Indien ik de overleggingen van de satan niet kende, zou ik mij verbazen over de woede die hem vervoerd heeft om een zo aangename en nog zo jonge vriendschap te verbreken (17); en dat zonder mij te waarschuwen, zonder mij te schrijven, zonder mij één woord te zeggen..."

(16) "Et quod magis urit, antea mihi magna recenterque contracta amicitia conjunctus." (L. Epp., I, p. 100.)

(17) "Quo furore ille amicitias recentissimas et jucundissimas solveret." (Ibid.)

Maar indien LUTHERS hart verbrijzeld is, zijn moed is niet terneer geslagen. Hij ontvlamt daarentegen in de strijd. "Verblijd u, mijn broeder!" zei hij tot EGRANUS, die ook door een' hevig' tegenstander was aangevallen, "verblijd u, en laat u door al die vliegende bladeren niet verschrikken! Hoe meer mijn tegenstanders zich aan hun woede overgeven, hoe meer ik vorder. Ik laat de dingen varen die achter mij zijn, opdat zij ze achterna blaffen, en zet die voort welke vóór mij zijn, opdat zij tegen deze op hun beurt blaffen."

ECK voelde al het schandelijke van zijn gedrag, en beijverde zich om zich in een' brief aan CARLSTADT te verontschuldigen. Hij noemde in deze LUTHER "hun gemeenschappelijke vriend." Hij wierp de hele schuld op de bisschop van Eichstadt, op wiens aanzoek hij voorgaf zijn werk geschreven te hebben. Het was zijn oogmerk niet geweest de Obelisk openbaar te maken. Hij zou zonder dat meer eerbied gehad hebben voor de vriendschapsbanden welke hem aan LUTHER verbonden. Hij verzocht eindelijk, dat LUTHER, in plaats van openlijk handgemeen met hem te worden, veeleer zijn wapens tegen de Godgeleerden van Frankfurt zou richten. De hoogleraar van Ingolstadt, die niet gevreesd had de eerste aanval te doen, begon te vrezan bij de gedachte aan de sterkte van de vijand, die hij de onvoorzichtigheid gehad had aan te vallen. Hij zou graag de strijd hebben ontgaan. Het was te laat.

Asterisken.

Al zijn mooie woorden overreedden LUTHER niet. Echter wilde deze zwijgen. "Ik zou," zei hij, "die brok, een' CERBERUS waardig, geduldig geslikt hebben (18)." Maar zijn vrienden waren van andere gedachten. Zij hielden bij hem aan en dwongen hem. Hij antwoordde op de Obelisk van ECK door zijn *Asterisken*, of Sterren, stellende, zo als hij zei, tegenover de roest en de loodkleur van de Obelisk van de doctor van Ingolstadt, het licht en de schitterende glans van de sterren des hemels. In dit werk behandelde hij zijn nieuwe tegenstander minder streng dan die welke hij vóór hem had te bestrijden gehad; maar zijn verontwaardiging straalt te midden van zijn woorden door.

(18) "Volui tamen hanc offam CERBERO dignam absorbere patientia." (L. Epp., I, p. 100.)

Hij toonde aan dat erin dat hele mengelmoes der Obelisk niets uit de heilige Schriften, niets uit de kerkvaders, niets uit de kerkelijke canons gevonden werd; maar daarentegen de grootste Scholastiek, niets anders dan meningen en loutere dromerijen (19), in één woord, dat alles zelfs wat LUTHER aangetast had. De *Asterisken* zijn vol beweging en leven. De auteur is over de dwalingen van het boek zijns vriends verontwaardigd; maar hij heeft medelijden met de man (20). Hij belijdt opnieuw het grondbeginsel dat hij ten grondslag gelegd heeft in zijn antwoord aan

PRIËRIAS: "De opperpriester is een mens en kan feilen; maar God is de Waarheid, en niemand zal Hem misleiden (21)." En verder, gebruikende een argument *ad hominem* omtrent de schoolse leraar, zegt hij tot hem: "Het is voorzeker een onbeschaamdheid, wanneer iemand in de wijsbegeerte van ARISTOTELES onderwijzende iets leert dat hij door het gezag van die oude niet kan bewijzen. -Gij stemt het toe. -Welnu, het is nog met veel meer recht de onbeschaamdste van alle vermetelheden, in de Kerk en onder de Christenen iets te verzekeren, dat CHRISTUS zelf niet heeft geleerd (22). Maar, dat de schat van CHRISTUS' verdiensten in de handen van de paus is, waar wordt dit in de Bijbel gevonden?"

(19) "Omnia Scholasticissima, opiniosissima, meraque somnia." (Asterici. L. Opp. Lat., I, 145.)

(20) "Indignor rei et misereor hominis." (Ibid., p. 150.)

(21) "Homo est summus pontifex, falli potest. Sed veritas est Deus, qui falli non potest." (Ibid., p. 155.)

(22) "Longe ergo impudentissima omnium temeritas est, aliquid in ecclesia asserere et inter Christianos, quod non docuit CHRISTUS." (Ibid., p. 156.)

Eindelijk voegt hij er bij: "Wat het boosaardig verwijt van Boheemse ketterij betreft, ik draag met geduld die smaad om CHRISTUS' wil. Ik leef in een beroemde universiteit, in een geachte stad, in een aanzienlijk bisdom, in een machtig hertogdom, waar allen rechtgelovig zijn, en waar men buiten twijfel zulk een' snode ketter niet zou dulden."

LUTHER maakte de Asterisken niet openbaar: hij deelde ze slechts aan enige vrienden mee; het was eerst later dat zij in het licht werden gegeven (23).

(23) Cum privatim dederim Astericos meos non fit ei reponendi necessitas." (L. Epp., p. 126.)

Verwijdering tussen Luther en Eck.

Deze verwijdering tussen de doctor van Ingolstadt en de doctor van Wittenberg baarde opzien in Duitsland. Zij hadden gemeenschappelijke vrienden. SCHEURL vooral, die het middel schijnt geweest te zijn waardoor de twee leraren met elkaar in vriendschapsbetrekking waren geraakt, SCHEURL was er van verschrikt. Hij behoorde tot degenen die de Hervorming in het lichaam van de Duitse Kerk en door middel van haar bekwaamste woordvoerders wenste te zien daargesteld. Maar indien, van het begin af, de aanzienlijkste Godgeleerden des tijds handgemeen werden; indien, terwijl LUTHER met nieuwe dingen voortging, ECK zich als de vertegenwoordiger van de oude dingen aanstelde, welk een tweespalt was er niet te duchten. Zouden zich niet talrijke aanhangers rondom die beide hoofden scharen, en zou men niet twee legers zich in de boezem van de rijks zien vormen?"

SCHEURL beijverde zich dan om ECK en LUTHER met elkaar te verzoenen. Deze verklaarde dat hij bereid was alles te vergeten, dat hij het verstand van ECK beminde, dat hij zijn kennis bewonderde (24), en dat hetgeen die oude vriend gedaan had hem meer smart dan gramschap had veroorzaakt. Hij schreef aan ECK een' brief vol van toegenegenheid (25). "Ik ben bereid," zei hij aan SCHEURL, "tot de vrede en tot de oorlog; maar ik trek de vrede voor. Begeef u dan aan het werk; bedroef er u met ons over dat de Duivel tussen ons dat begin van tweedracht gezaaid heeft, en verblijd er u vervolgens over dat CHRISTUS het in Zijn barmhartigheid vernietigd heeft." Maar ECK antwoordde niet op LUTHERS brief. Hij liet hem zelfs niets boodschappen (26). Het was geen tijd meer de gemoederen met elkaar te bevredigen. De strijd werd steeds groter. De hoogmoed van ECK en zijn

onverzoenlijk gemoed verbraken weldra geheel en al de laatste draden van de reeds zieltogende vriendschap.

(24) "Diligimus hominis ingenium et admiramur eruditionem." (L. Epp., ad SCHEURLUM, 15 juni 1518, I, p. 125.)

(25) "Quod ad me attinet, scripsi ad eum ipsum has, ut vides, amicissimas et plenas litteras humanitate erga eum." (Ibid.)

(26) "Nihil neque litterarum, neque verborum me participem fecit." (Ibid.)

Zodanig waren de worstelingen welke de voorvechter van Gods Woord, van zijn eerste intrede in het strijdperk af, had door te staan. Maar die gevechten welke onder de hoge standen van de maatschappij geleverd worden, die academische redetwisten, zijn voor de Christen van weinig waarde. Menselijke leraren verbeelden zich de schoonste zegepraal behaald te hebben, wanneer zij enige tijdschriften en enige zalen van hun stelsels met ophef doen gewagen. Daar hun meer een zaak van eigenliefde of partijzucht dan het welzijn van de mensheid ter harte gaat, hebben zij aan die voor het oog der wereld zo schitterende uitkomsten genoeg. Ook hun werkzaamheden zijn niets anders dan rook, die, na verblind te hebben, verdwijnt zonder sporen achter te laten. Zij hebben verzuimd het vuur in de volksmenigten te ontsteken; zij hebben het menselijk geslacht slechts even aangeroerd.

Volksschriften.

Zo is het niet met de Christen; het geldt bij hem niet een maatschappelijk of academisch geluk, maar het heil van de zielen. Hij laat dan graag de schitterende strijd varen, die hij geheel op zijn gemak met de kampvechters van de wereld zou kunnen voeren, en waardeert de verborgene werkzaamheden hoger, die het licht en het leven aanbrengen in de landhutten en afgelegen hoeken van het volk. Dit is het wat LUTHER deed, of liever, volgens het voorschrift van zijn Meester "deed hij deze dingen, zonder de andere na te laten." Terwijl hij de inquisiteurs, de kanseliers van hogescholen, de opzieners van het heilig paleis bestreed, beijverde hij zich om onder de volksmenigte gezonde begrippen in het stuk van godsdienst te verspreiden. Tot dit doel hebben verschillende volksschriften, welke hij toen in het licht gaf, betrekking, zo als zijn leerredenen over de tien geboden, twee jaren tevoren in de kerk te Wittenberg uitgesproken, en waarvan wij reeds gesproken hebben, en zijn verklaring van het gebed des Heeren voor eenvoudige en onkundige leken (1). Wie zou niet graag weten wat de Hervormer toen aan het volk voordroeg? Wij zullen dan enige van de woorden aanhalen, welke hij "het land liet rondlopen," gelijk hij zegt in de voorrede van het tweede van de schriften.

(1) L. Opp. (L.), VII, 1086.

Over het gebed.

Het gebed, dat innige werk van hart, zal ongetwijfeld steeds een van de punten zijn waarvan een hervorming in leer en leven moet aanvangen; en al wie de gebeden- en misboeken van het volk kent, zal de noodzakelijkheid van een praktikaal onderwijs omtrent dit stuk erkennen.

Het is moeilijk, en zelfs onmogelijk, de taal van LUTHER vol kracht en leven, en het kernachtige van de taal, welke zich, om zo te zeggen, onder de pen van de schrijver, naarmate hij opstelde, vormde, weer te geven. Het is moeilijk om een keuze te doen; en stukken uit het verband genomen verliezen bijna al hun waarde. Wij willen het echter beproeven.

LUTHER zag rondom zich het arme volk in een aanbidding met de lippen verzonken. "Wanneer u bidt," zei hij, "gebruik weinig woorden, maar vele en bovenal ernstige gedachten en aandoeningen. Hoe minder u spreekt, hoe beter u bidt. Weinig woorden en veel gedachten, dat is Christelijk. Veel woorden en weinig gedachten, dat is Heidens...." "Het schijn- en lichamenlijk gebed is dat geprevel met de lippen, dat uitwendig geklap, dat zonder enige aandacht gemaakt wordt, en wat de ogen en oren van de mensen aandoet; maar het gebed in geest en in waarheid is de innige begeerte, het verlangen, de verzuchtingen, die uit het binnenste van de harten voortkomen. Het eerste is het gebed van de geveinsden en van al degenen die op zichzelf vertrouwen. Het tweede is het gebed van Gods kinderen, die in Zijn vreze wandelen...."

Onze Vader.

Daarna zegt hij over de eerste woorden van het gebed des Heeren: "Onze Vader:" - "Er is geen naam, onder al de namen, die ons beter omtrent God gezind maakt dan de naam van Vader. Het zou ons niet zoveel liefde en troost verschaffen Hem Heere, of God, of Rechter te noemen...Door die naam van Vader worden de ingewanden des Heeren bewogen: want er is geen beminnelijker en ontroerender stem dan die van een kind tot zijn' vader." Hij vervolgt en zegt op deze woorden: "Die in de hemelen zijt:" "Degene die belijdt, dat hij een' Vader heeft die in de hemel is, erkent zichzelf als verlaten op aarde. Van daar komt het dat erin zijn hart een brandend verlangen is, als bij een kind dat buiten zijn vaderland, onder vreemdelingen, in ellende en jammer verkeert. Het is alsof hij zei: Helaas! Vader! Gij zijt in de hemel, en ik, uw ongelukkig kind, ik ben op aarde, ver van U, in allerlei gevaren, behoeftigheden en druk."

Hij voegt op deze woorden: "Uw naam worde geheiligd," er bij: "Die toornig en nijdig is, die vloekt en lastert, onteert Gods naam, waarin hij gedoopt is geworden. Een godonterend gebruik makende van het vat dat God zich heeft geheiligd, gelijkt hij aan een' priester, die zich van de gewijde kelk wilde bedienen, om een zeug te laten drinken, of om mest te laden..."

Uw koninkrijk.

Hij vervolgt en zegt op de woorden: "Uw koninkrijk kome:" - "Zij die goederen bijeenschrapen, die prachtige gebouwen stichten, die alles najagen wat de wereld kan geven, en met de lippen dit gebed uitspreken, gelijken aan die grote orgelpijpen, welke uit alle macht en zonder ophouden in de kerken zingen en schreeuwen, zonder woorden, of gevoel, of verstand te hebben....."

Wat verder tast LUTHER de toen zo verspreide dwaling van de bedevaarten aan: "De een gaat naar Rome, de ander naar St. Jakob; deze bouwt een kapel, gene legt een gesticht aan om in Gods rijk te komen; maar allen verwaarlozen het gewichtigste punt, om namelijk zelf Zijn koninkrijk te worden. Waarom gaat u het Godsrijk zoeken aan gene zijde der zeeën?...Het is in uw hart dat het moet opgericht worden."

Uw wil.

"Het is een verschrikkelijke zaak," vervolgt hij, "ons deze bede te horen doen: "Uw wil geschiede!" -Waar ziet men in de Kerk die wil van God?...De een bisschop verheft zich tegen de andere bisschop, de een Kerk tegen de andere Kerk Priesters,

monniken, nonnen twisten, strijden, krijgen, en in alle plaatsen is er niets dan tweedracht. En echter roept iedere partij dat er een goede wil, een oprechte gezindheid is; en zo verrichten allen tezamen, tot eer en heerlijkheid Gods, een werk van de Duivel...."

Ons dagelijks brood.

"Waarom zeggen wij: "ons brood?" "zo gaat hij voort terwijl hij de woorden: "Geef ons heden ons dagelijks brood," verklaart. "Omdat wij niet bidden om het gewone brood te hebben dat de Heidenen eten, en dat God aan alle mensen geeft, maar om *ons* brood, voor ons die *kinderen* zijn van de hemelse Vaders."

"En wat is dan dat brood van God?" Het is JEZUS CHRISTUS, onze Heere. "Ik ben het levende brood dat van de hemel neergedaald is en dat der wereld het leven geeft." Daarom, dat men zich niet bedriege! Alle leerredenen en alle onderwijzingen, die ons JEZUS CHRISTUS niet afmalen en doen kennen, zouden het dagelijks brood en het voedsel onzer zielen niet kunnen zijn...."

"Waartoe dient het dat zulk brood ons is toeberaid geworden, wanneer het ons niet wordt toegedeeld en wij het zo niet kunnen smaken!....Het is alsof men een prachtig gastmaal bereid had' en er niemand was om het brood rond te delen, om de gerechten op te dragen, om de wijn te schenken, zodat de gasten zich met het gezicht en de reuk moesten voeden.... Daarom moet men CHRISTUS alleen verkondigen."

Leerrede over de boetvaardigheid.

Maar wat is het dan CHRISTUS te kennen, zegt u, en welk voordeel ontstaat daaruit?...Antwoord: CHRISTUS te leren en te kennen is te verstaan wat de Apostel gezegd heeft: "CHRISTUS is ons van God geworden wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing." Nu dan, u verstaat dat, wanneer u erkent dat al uw wijsheid een verwerpelijke dwaasheid, uw rechtvaardigheid een verwerpelijke ongerechtigheid, uw heiligheid een verwerpelijke onreinheid, uw verlossing een rampzalige veroordeling is; wanneer u voelt dat u waarlijk voor God en alle schepselen, een dwaas, een zondaar, een onreine, een veroordeeld mens zijt; en wanneer u, niet slechts door woorden, maar uit grond uws harten, en door uw werken toont, dat u geen andere troost en geen ander heil overblijft dan CHRISTUS. Geloven is niets anders dan dit hemelse brood te eten."

Zo bleef LUTHER aan zijn besluit trouw om de ogen van een blind volk te openen, dat door priesters naar goedvinden geleid werd. Zijn schriften, in weinig tijds door geheel Duitsland verspreid, deden er een' nieuwe dageraad opgaan, en strooiden overvloedig de zaden van de waarheid op een' welbereide grond. Maar terwijl hij dacht aan degenen die ver waren, vergat hij diegenen niet die nabij waren. De Dominicaners verdoemden van al de kansels de eerloze ketter. LUTHER, de man van het volk, en die' zo hij het gewild had, met enige woorden de verbolgen driften van het zou hebben kunnen gaande maken, verachtte steeds zulk een zegepraal, en dacht op niets anders dan om zijn hoorders te onderwijzen.

De vergeving is afkomstig van Christus.

Dat deed hij. Zijn roem, die zich meer en meer verbreidde, de moed waarmee hij de banier van CHRISTUS in het midden van de in slavernij gebrachte Kerk plantte,

vermeerderden steeds te Wittenberg het verlangen om zijn prediciën te horen. Nooit was de toeloop zo groot geweest. LUTHER ging recht op het doel aan. Eens de predikstoel beklommen hebbende, ontvouwde hij de leer van de boetvaardigheid, en sprak bij deze gelegenheid een rede uit welke daarna zeer beroemd werd, en waarin hij verscheidene grondslagen van de Evangelische leer legde. Hij stelt eerst de menselijke vergiffenis tegenover de vergiffenis des hemels. "Er is tweeërlei kwijtschelding," zegt hij: "de kwijtschelding van straf en de kwijtschelding van schuld. De eerste verzoent uitwendig de mens met de christelijke Kerk. De tweede, welke de hemelse aflaat is, verzoent de mens met God. Wanneer de mens in zichzelf dat gerust geweten, dat blij gemoed niet vindt, welke de vergeving van God veroorzaakt, is er geen aflaat die hem kan helpen, al kocht hij die allen welke ooit op aarde geweest zijn."

Hij vervolgt: "Zij willen goede werken doen vóór dat de zonden vergeven zijn; terwijl de zonden vergeven moeten zijn vóór dat er goede werken kunnen gedaan worden. Het zijn niet de goede werken die de zonde verdrijven; maar verdrijft de zonde en u zult de werken hebben (2)! Want de goede werken moeten gedaan worden met een blij gemoed en een goed geweten voor God, dat is: met de vergeving der zonden."

(2) "Nicht die Werke treiben die Sünde aus; sondern die Austreibung van de Sünde thut gute Werke." (L. Opp. (L.), XVI I, 162.)

Nu komt hij op het hoofddoel van deze preek, wat ook dat van de Hervorming was. De Kerk had zich in de plaats van God en Zijn Woord gesteld; hij verwerpt dat, en doet alles afhangen van het geloof aan Gods Woord.

"De kwijtschelding van schuld is niet in de macht van de paus, van de bisschop, van de priester, of van enig mens wie het ook zij; maar zij rust alleen op het Woord van CHRISTUS en op uw eigen geloof. Want CHRISTUS heeft onze troost, onze verwachting, ons heil niet willen bouwen op een woord of op een werk van de mens, maar alleen op zichzelf en op Zijn werk en op Zijn Woord...Uw berouw en uw werken kunnen u bedriegen... Maar CHRISTUS, uw God, zal u niet misleiden, noch wankelen, en de Duivel zal Zijn woorden niet omver werpen (3).

(3) "CHRISTUS dein Gott wird dir nicht lügen, noch wanken." (Ibid.)

"Een paus, een bisschop hebben niet meer macht dan de minste priester, wanneer het de vergeving ener misdaad betreft. En zelfs, wanneer er geen priester is, kan ieder Christen, al was het een vrouw of een kind (4), hetzelfde doen. Want wanneer een eenvoudig Christen tot u zegt: "God vergeeft de zonde in de naam van JEZUS CHRISTUS," en u dat woord met een vast geloof aanneemt, alsof God zelf het tot u sprake, dan zijt u vrijgesproken...

(4) "Ob es schon ein Weib oder ein Kind wäre." (Ibid.)

"Indien u niet gelooft dat uw zonden u vergeven zijn, maakt u uw God tot een' leugenaar, en verklaart u u zekerder van uw ijdele gedachten dan van God en Zijn Woord....

"Onder het Oude Testament hadden noch priester, noch koning, noch profeet de macht om de vergeving der zonden te verkondigen. Maar onder het Nieuwe heeft

ieder Christen de macht. De Kerk is geheel vol van vergeving van de zonden (5)! Indien een Godvruchtig Christen, hetzij man of vrouw, jong of oud, uw geweten troost door het Woord des kruises, ontvang die troost met zulk een geloof, dat u u liever verscheidene malen liet ter dood brengen dan te twifelen dat het zo zij voor God....Heb berouw, doe alle werken die u kunt doen; maar dat het geloof wat u hebt in de vergeving van CHRISTUS de eerste plaats beklede, en alleen bevel voere op het slagveld (6)."

(5) "Also siehst du dass die ganze Kirche voll von Vergebung van de Sünden ist." (Ibid.)

(6) "Und Hauptmann im Felde bleibe." (Ibid.)

Zo sprak LUTHER tot zijn verbaasde en opgetogen hoorders. Al die barricaden welke onbeschaamde priesters, tot hun voordeel, tussen God en 's mensen ziel hadden opgericht, werden omver geworpen, en de mens in onmiddellijke betrekking met zijn' God gebracht. Het woord van de vergeving daalde zuiver uit de hoogte neer, zonder door duizend bedorven kanalen te komen. Opdat Gods getuigenis mocht gelden, was het niet meer nodig dat mensen er hun leugenachtig zegel op drukten. De alleenhandel van de priesterlijke kaste was vernietigd; de Kerk was vrijgemaakt.

Vrees van Luthers vrienden. Reis naar Heidelberg.

Intussen moest het vuur, dat te Wittenberg ontstoken was, ook elders ontstoken worden. LUTHER, niet tevreden van de waarheid des Evangelies in zijn woonplaats, hetzij aan de academische jongelingschap of aan het volk, te verkondigen, begeerde de zaden van de gezonde leer in andere plaatsen te verspreiden. De Augustijnenorde hield, in de lente van het jaar 1518, haar algemeen kapittel te Heidelberg. LUTHER werd er als een van de bekwaamste mannen van de orde op geroepen. Zijn vrienden deden al wat zij konden om hem het ondernemen van die reis af te raden. Inderdaad, de monniken hadden alles in het werk gesteld om de naam van LUTHER, in al de plaatsen die hij moest doorreizen, gehaat te maken. Bij beledigingen voegden zij bedreigingen. "Binnen veertien dagen," zeiden sommigen, "binnen een maand," zeiden anderen, "beloven wij u zijn as (1)." Er was weinig nodig om op zijn' doortocht een volksbeweging te verwekken, waarvan hij het slachtoffer zijn zou. "Of wel," hielden al zijn vrienden aan, "wat zij niet met geweld durven doen, zullen zij door hinderlagen en bedrog verrichten (2)." Maar LUTHER liet zich nimmer door vrees zelfs voor het dreigendst gevaar in de vervulling van een' plicht weerhouden. Hij sloot dan het oor voor de vreesachtige redenen van zijn vrienden: hij wees hen op Hem op Wien hij zijn vertrouwen stelde, en onder Wiens bescherming hij die zo gevreesde reis wilde ondernemen. Op de 13de april 1518, na de afloop van het Paasfeest, begaf hij zich gerust te voet op weg (3).

(1) "Adversus me mire fulminant de suggestu. Alius intra quindenum, alius intra mensem me promittunt populo certissime comburendum." (L. Epp., I, p. 98.)

(2) L. Epp., I, p. 98.

(3) "Pedester veniam." (Ibid.)

Hij had een' gids bij zich, met name URBANUS, die zijn klein reispakje droeg en hem tot Würzburg moest vergezellen. Hoe vele gedachten moesten elkaar niet verdringen in het hart van de dienaar des Heeren gedurende deze eenzame reis! Te Weissenfels werd hij door de priester, die hij niet kende, voor de leraar van Wittenberg herkend en voortreffelijk onthaald (4). Te Erfurt voegden zich twee andere

broeders van de Augustijnenorde bij hem. Te Judenbach ontmoetten deze drie de vertrouwdsde raadsman van de keurvorst, DEGENHARD PFEFFINGER, die de hun opzichte de eer van de herberg, waar zij hem aantrouffen, ophield. "Ik heb het genoeg moeten hebben," schreef LUTHER aan SPALATIJN, "die rijke heer enige grossen armer te maken: want u weet hoe graag ik bij iedere gelegenheid de rijken enig nadeel toebreng, ten voordele van de arme. vooral wanneer de rijken van mijn vrienden zijn (5),"

(4) Ibid., p. 105.

(5) Ibid., p. 104.

Hij kwam geheel afgemat te Coburg aan. "Alles gaat, door Gods genade, wèl," schrijft hij, "uitgenomen dat ik beken gezondigd te hebben door die reis te voet te ondernemen. Maar ik heb, denk ik, voor die zonde de vergeving van de aflaten niet nodig: want het berouw is volmaakt en de voldoening is volkomen. Ik ben van vermoeienis bezweken en alle rijtuigen zijn vol. Is dit niet genoeg en zelfs te veel boete, berouw en voldoening (6)?"

(6) L. Epp., I, p. 106.

De Hervormer van Duitsland, zelfs niet een plaats in de openbare rijtuigen, noch iemand die hem de zijn wilde afstaan, vindende, was, niettegenstaande zijn vermoeienis, verplicht de andere dag vroegtijdig opnieuw in alle nederigheid te voet van Coburg te vertrekken. Hij kwam de tweede Zondag na Pasen tegen de avond te Würzburg aan. Daar zond hij de bode terug, die hij te Wittenberg aangenomen had, en wiens trouw hij in een' brief aan SPALATIN roemt. "Laat aan hem nog iets geven," zegt hij; "want daar ik arm ben, en arm moet zijn, heb ik hem gering beloond."

Bibra.

Het was in deze stad dat zich bisschop BIBRA bevond, die zijn thesen met zoveel goedkeuring ontvangen had. LUTHER had voor hem bij zich een' brief van de keurvorst van Saksen. De bisschop, zeer verblijd over de gelegenheid die zich aanbood, om die onverschrokken voorvechter van de waarheid persoonlijk te leren kennen, haastte zich hem in het bisschoppelijk paleis te laten roepen. Hij ging hem tegemoet, sprak met veel hartelijkheid tot hem, en bood hem aan, hem een' gids tot Heidelberg te bezorgen. Maar LUTHER had te Würzburg zijn twee vrienden, de vicaris-generaal, STAUPITZ, en de prior van Erfurt, LANGE, ontmoet, die hem een plaats in hun rijtuig aangeboden hadden. Hij bedankte dan BIBRA voor zijn aanbod, en de volgende dag vertrokken de drie vrienden van Würzburg. Zij reisde dan nu omtrent drie dagen in elkaars gezelschap. Al de gemoederen zowel als de tijd waren zwanger van de dingen die stonden te gebeuren. De 21ste april bereikten zij Heidelberg. LUTHER stapte aan het Augustijnenklooster af.

Het kasteel van de Paltsgraaf.

De keurvorst van Saksen had hem een' brief meegegeven voor de paltsgraaf WOLFGANG, hertog van Beieren. LUTHER begaf zich naar zijn prachtig kasteel, welks heerlijke ligging nog op dit tijdstip de bewondering van de vreemdelingen tot zich trekt. De monnik uit de vlakten van Saksen bezat een hart om die ligging van Heidelberg te bewonderen, waar zich de twee schone valleien van de Rijn en de Nekker met elkaar verenigen. Hij stelde zijn aanbevelingsbrief aan JACOBUS

SIMLER, intendant van het hof, ter hand. Deze, hem aangenomen en gelezen hebbende, zei: "Waarlijk, u hebt daar een' kostelijke geloofsbrief (7)!" De paltsgraaf ontving LUTHER met veel beleefdheid. Hij nodigde hem dikwijls aan zijn tafel, zowel als LANGE en STAUPITZ. Zulk een vriendelijk onthaal was voor LUTHER een grote troost. "Wij verlustigden ons," zegt hij, "en vermaakten ons met elkaar door een' genoeglijke en aangename omgang, etende, drinkende, al de schoonheden van het paleis van de paltsgraaf in ogenschouw nemende, de sieraden, de wapenrustingen, de harnassen, met één woord alles wat dit doorluchtig, waarlijk koninklijk kasteel merkwaardigs opleverde, bewonderende (8)."

(7) "Ihr habt bei Gott einen kostlichen Credenz." (L. Epp., I, p. III.)

(8) L. Epp., I, III.

De paradoxen.

Intussen had LUTHER een ander werk te verrichten. Hij moest werken terwijl het dag was. Overgebracht ter plaatse van een hogeschool die een' grote invloed op het westen en het zuiden van Duitsland uitoefende, moest hij er iets ondernemen dat dit belangrijk gedeelte van de Germaanse Kerken zou doen waggelen. Hij begon dan thesen te schrijven, welke hij voornemens was in een' openbare redetwist te verdedigen. Zodanige redetwisten waren zeer gewoon; maar LUTHER voelde, dat, wanneer deze nut zou doen, zij de gemoederen moest treffen. Zijn natuurlijke neiging bewoog hem daarenboven de waarheid onder een vreemde (*paradoxale*) gedaante voor te stellen. De hoogleraren der universiteit wilden niet toestaan dat de redetwist in hun grote gehoorzaal zou plaats hebben. Men nam een zaal in het Augustijnenklooster, en de 26ste april werd vastgesteld als de dag van de strijd.

Redetwist.

De redetwist van Heidelberg was geheel iets anders dan die pennenstrijd welke LUTHER tevoren met onderscheidene doctoren gevoerd had. Heidelberg ontving later het Evangelische Woord, en de onderhandeling in het Augustijnenklooster bijwonende, kon men begrijpen dat zij vruchten zou dragen.

De hoorders.

De beroemde naam van LUTHER trok een' grote toeloop van hoorders derwaarts: hoogleraren, hovelingen, burgers, studenten bevonden er zich in menigte. Ziehier enige van de "paradoxen van de doctor:" dit is de naam die hij aan zijn thesen gaf. Zij zijn mogelijk nog in onze dagen paradoxen, gelijk ten tijde van de Hervormer. Het zou echter gemakkelijk zijn deze voor het natuurlijk verstand in duidelijke stellingen over te brengen.

1. "De wet van God is een heilzame leer van de levens. Nochtans kan zij de mens niet helpen in het najagen van de gerechtigheid; integendeel is zij hem een hinderpaal."

3. "Menselijke werken, hoe schoon en goed zij ook zijn mogen, zijn echter, naar allen schijn, niets anders dan doodzonden."

4. "Werken van God, hoe lelijk en slecht zij ook schijnen mogen, hebben echter een onsterfelijke waarde."

7. "De werken van de rechtvaardigen zelf zouden doodzonden zijn, zo zij niet, vervuld van heilig ontzag voor de Heere, vreesden dat hun werken inderdaad doodzonden waren (9)."

(9) "Justorum opera essent mortalia nisi pio Dei timore, ab ipsismet justis, ut mortalia timerentur." (L. Opp. Lat., I, 55.)

9. "Te zeggen dat de werken, buiten CHRISTUS gedaan, wel is waar, dood zijn, maar niet dodelijk, is een gevaarlijk vergeten van de vreze Gods."

13. "De vrije wil na 's mensen val is niet meer dan een louter woord; en indien hij doet al wat hem mogelijk is, zondigt hij dodelijk."

16. "Een mens die zich verbeeldt tot de genade te komen door zoveel te doen als hem mogelijk is, voegt de een zonde bij de andere, en hij is tweemaal schuldig."

18. "Het is zeker dat de mens geheel aan zichzelf moet wanhopen, ten einde vatbaar te worden gemaakt om de genade van CHRISTUS te ontvangen."

21. "Een Godgeleerde in naam noemt kwaad wat goed is, en goed wat kwaad is; maar een Godgeleerde van het kruis spreekt juist over de zaak."

22. "De wijsheid die Gods onzienlijke volmaaktheden in Zijn werken leert kennen, maakt de mens opgeblazen, verblindt en verhardt hem" (10)

(10) LUTHER spreekt hier niet van de strekking die deze wijsheid zou hebben uit haar eigen aard, maar alleen van het verkeerde gebruik wat men ervan maakt, en het uitwetsel, het zij thans alleen en op zichzelf toevalligerwijze, uithoofde van de verkeerdheid van het menselijk hart, heeft op een gemoed dat niet door het geloof in CHRISTUS is verlicht. Hij bedoelt dus geenszins, die wijsheid, mits op haar plaats recht gebruikte, te verachten, zo min als de wet van God; zo als een weinig verder uit de 24ste stelling duidelijk blijkt. Men houdt hier ook in het gemeen in het oog, dat het hier, zo als meermalen, LUTHERS doel is zich opzettelijk op een paradoxe, vreemdklinkende wijze uit te drukken, om de aandacht meer op te wekken en op zijn voorstellingen te vestigen.

23. "De wet verwekt Gods toorn, doodt, vervloekt, beschuldigt, oordeelt en verdoemt al wat niet in CHRISTUS is (11)"

(11) "Lex iram Dei operatur, occidit, maledicit, reum facit, judicat, damnat, quicquid non est in CHRISTO." (L. Opp. Lat., I, 55.)

24. "Nochtans is die wijsheid (õ 22) niet slecht, en de wet (õ 23) niet te verwerpen; maar de mens die de kennis van God niet beoefent onder het kruis, verandert al wat goed is in kwaad."

25. "Diegene wordt niet gerechtvaardigd die veel werken doet, maar hij die, zonder werken, veel in CHRISTUS gelooft."

26. "De wet zegt: Doe dat! en het wordt nooit gedaan. De genade zegt: Geloof in Hem! en reeds is alles gedaan." (12)

(12) "Lex dicit: Fac hoc! et nunquam fit. Gracia dicit: Crede in hunc! et jam facta sunt omnia." (L. Opp. Lat., I, 55.)

28. "De liefde Gods vindt niets in de mens, maar zij scheidt in hem wat zij bemint. De liefde des mensen ontstaat uit hetgeen haar beminnelijk is (13)."

(13) "Amor Dei non invenit, sed creat suum diligibile; amor hominis fit a suo diligibili." (Ibid.)

Bucer.

Vijf doctoren in de godgeleerdheid vielen deze thesen aan. Zij hadden deze gelezen met een verwondering, welke de nieuwigheid van een zaak verwekt. Die godgeleerdheid kwam hun zeer vreemd voor. Intussen redetwisten zij, naar de getuigenis van LUTHER zelf, met een vriendelijkheid, welke hem veel achting voor hen inboezemde, maar tegelijkertijd met kracht en fijne onderscheiding. LUTHER betoonde van zijn kant een bewonderenswaardige zachtzinnigheid in zijn antwoorden, een onvergelykelijk geduld om de tegenwerpingen van zijn tegenstanders te horen, en al de scherpzinnigheid van de heilige PAULUS om de moeilijke vragen, welke men hem gedaan had, op te lossen. Zijn korte antwoorden, maar die vol waren van Gods Woord, vervulden allen die hem hoorden met bewondering. "Hij is in alles aan ERASMUS gelijk," zeiden velen; "maar in éne zaak overtreft hij hem: namelijk dat hij openlijk belijdt wat ERASMUS zich tevreden houdt in stilte in te boezemen (14)."

(14) BUCER, In Scultet. Annal. evangel. renovat., p. 22.

De redetwist was bijna geëindigd. De tegenstanders van LUTHER waren tenminste met ere van het slagveld teruggetrokken; de jongste onder hen, doctor GEORGE NIGER, bleef alleen met de machtige kampvechter handgemeen: niet meer wetende hoe zich van de zaak af te maken, en verschrikt over de stoute stellingen welke LUTHER uitsprak, riep hij op de toon van de vrees uit: "Indien onze boeren zulke dingen hoorden, zouden zij u stenigen en om het leven brengen (15)!" Op deze woorden ontstond er een algemeen schaterend gelach in de gehoorzaal.

(15) "Si rustici haec audirent, certe lapidibus vos obruerent et interficerent." (L. Epp., I, p. III.)

Nooit hadden echter enige hoorders met zoveel aandacht een' Godgeleerde redetwist aangehoord. De eerste woorden van de Hervormer hadden de gemoederen doen ontwaken. Vraagstukken die een weinig tevoren niet dan onverschilligheid zouden ontmoet hebben, ondervonden op dit oogenblik de levendigste belangstelling. Men las op het gelaat van vele van de aanwezigen de nieuwe begrippen, welke de stoute stellingen van de Saksische doctor in hun geest deden ontstaan.

Drie jonge lieden vooral waren hevig bewogen. Een van hen was een Dominicaner van zeven en twintig jaren, die, niettegenstaande de vooroordelen zijner orde, niet één van de woorden van de doctor scheen te willen verliezen. Geboren in een kleine stad in de Elzas, was hij op zijn zestiende jaar in een klooster getreden. Hij gaf weldra zoveel blijken zijner geestvermogens, dat de verlichtste monniken van hem hoge verwachtingen hadden (16). "Hij zal eenmaal onze orde tot ere verstrekken," zeiden zij. Zijn oversten zonden hem dan naar Heidelberg, opdat hij zich daar aan de studie van de wijsbegeerte, van de godgeleerdheid, van het Grieks en Hebreeuws zou toewijden. Op dit tijdstip gaf ERASMUS verscheidene van zijn werken in het licht. MARTIJN BUCER, (zo was de naam van de jonge Dominicaner,) las deze gretig.

(16) "Prudentioribus monachis spem de se praeclaram excitavit." (M. ADAMI Vita BUCERI, p. 211).

Weldra verscheen de eerste schriften van LUTHER. De student van de Elzas beijverde zich om de leer van de Hervormer met de heilige Schriften te vergelijken. Toen kwam er enige argwaan omtrent de waarheid van de pauselijke godsdienst in zijn geest op (17). Zo verspreidde zich het licht in die dagen. De keurvorst van de Palts onderscheidde deze jongen man. Zijn krachtige en heldere stem, de bevalligheid van zijn manieren, de welsprekendheid zijner redenen, de vrijmoedigheid waarmee hij de heersende ondeugden aantastte, maakten van hem een' uitstekend' prediker. Hij werd tot kapelaan van de keurvorst benoemd; en hij nam zijn bedieningen waar toen men de reis van LUTHER naar Heidelberg aankondigde. Welke blijdschap voor BUCER! Niemand begaf zich met meer ongeduld naar de zaal van het Augustijnenklooster. Hij nam met zich papier, pennen, inkt: hij wilde in geschrift stellen al wat de doctor zou zeggen. Maar, terwijl zijn hand met gezwindheid op zijn bladeren aanstipte wat LUTHER zei, schreef de hand Gods met onuitwisbare letteren in zijn hart de grote waarheden welke hij hoorde. De eerste lichtstralen van de leer van de genade verspreidden zich in zijn ziel gedurende deze merkwaardige stond (18). De Dominicaner was voor CHRISTUS gewonnen.

(17) "Cum doctrinam in eis traditam cum sacris litteris contulisset, quaedam in pontificia religione suspecta habere coepit." (M. ADAMI Vita BUCERI.)

(18) "Primam lucem purioris sententiae de justificatione in suo pectore sensit." (M. ADAMI Vita BUCERI.)

Brenz.

Niet ver van BUCER bevond zich JOHANNES BRENZ of BRENTIUS, toen negentien jaren oud. BRENZ, de zoon van een' magistratspersoon van een stad in Zwaben, was op zijn dertiende jaar op de rol der studenten te Heidelberg ingeschreven geworden. Niemand toonde zoveel vlijt. Wanneer het uur van middernacht geslagen had, stond BRENZ op en begaf zich aan het werk. Hij maakte zich hiervan zulk een gewoonte, dat hij gedurende zijn hele leven na dit uur niet meer kon slapen. Later wijdde hij die stille ogenblikken aan de overdenking van de Schriften. BRENZ was een van de eersten om het nieuwe licht, dat toen in Duitsland scheen, te bemerken. Hij ontving het met een ziel vol van liefde (19). Hij las met gretigheid de schriften van LUTHER. Maar hoe groot was zijn geluk, toen hij hem zelf binnen Heidelberg kon horen! Een van de stellingen van de doctor trof vooral de jongen BRENZ; het was deze: "Diegene wordt niet voor God gerechtvaardigd die veel werken doet, maar hij die, zonder werken, veel in JEZUS CHRISTUS gelooft."

(19) "Ingens Dei beneficium laetus BRENTIUS agnovit, et grata mente amplexus est." (Ibid.)

Snepf.

Ene Godvruchtige vrouw van Heilbronn aan de Nekker, echtgenoot van een' raadsheer van die stad, met name SNEPF, had, op het voorbeeld van ANNA, haar eerstgeboren' zoon de Heere geheiligd, met een levendige begeerte van hem eenmaal zich geheel aan de godgeleerdheid te zien toewijden. Deze jongeling, geboren in het jaar 1495, maakte snelle vorderingen in de letteren; doch, hetzij uit smaak, hetzij uit eerezucht, of om de begeerte van zijn vader op te volgen, hij gaf zich aan de studie van de rechtsgeleerdheid over. De vrome moeder zag met smart haar zoon, haar EHRHARD, een andere loopbaan betreden dan die waaraan zij hem had

toegewijd. Zij waarschuwde hem, zij vermaande hem, zij spoorde hem zonder ophouden aan om zich de gelofte te herinneren, welke zij op de dag van zijn geboorte gedaan had (20). Eindelijk, door het aanhouden zijner moeder overwonnen, gaf EHRHARD SNEPF zich over. Weldra had hij zelf zoveel smaak in zijn nieuwe studie, dat niets ter wereld hem ervan zou hebben kunnen afbrengen.

(20) "Crebris interpellationibus eum voti quod de nato ipso fecerat, admoneret; et a studio juris ad theologiam quasi conviciis avocaret." (M. ADAMI Vita SNEPFII.)

Verkeer met Luther.

Hij was innig met BUCER en BRENZ verbonden, en zij bleven gedurende hun hele leven vrienden: "want," zegt een van hun levensbeschrijvers, "de vriendschap, op de liefde voor de letteren en de deugd gegrond, wordt nimmer verbroken." Hij was met zijn twee vrienden bij de redetwist te Heidelberg tegenwoordig. De paradoxen en de moedige worstelingen van de Wittenbergse doctor gaven hem een nieuwe veerkracht. De ijdele mening van de menselijke verdiensten verwerpende, omhelsde hij de leer van de genadige rechtvaardiging des zondaars.

De volgende dag begaf BUCER zich naar LUTHER. "Ik had met hem", zegt hij, "een gemeenzaam en vertrouwelijk gesprek, het heerlijkste maal, niet wegens de gerechten, maar wegens de waarheden die mij voorgesteld werden. Welke tegenwerpingen ik ook maakte, de doctor beantwoordde en verklaarde alles met de meeste duidelijkheid. Och! of het God behaagde dat ik de tijd had er u meer van te schrijven (21)!..." LUTHER zelf was over de gevoelens van BUCER getroffen. "Het is de enige broeder van zijn orde," schreef hij aan SPALATIJN, "die een goed geloof bezit; het is een jong mens van grote verwachting. Hij heeft mij in alle eenvoudigheid ontvangen; hij heeft met mij een leergierig gesprek gehouden. Hij is ons vertrouwen en onze liefde waardig (22)."

(21) GERDESIUS, Monument. antiq., etc.

(22) L. Epp., I, p. 412.

BRENTZ, SNEPF en meer anderen, door de nieuwe waarheden, welke in hun geest begonnen op te gaan, gedrongen, gingen LUTHER evenzo bezoeken; zij spreken en redeneren met hem; zij vragen hem inlichting omtrent hetgeen zij niet hebben begrepen. De Hervormer, op de Bijbel steunende, antwoordt hun. Ieder van zijn woorden doet voor hen een nieuw licht opgaan. Ene nieuwe wereld wordt hun geopend.

Werkzaamheden van de jonge leraren.

Na LUTHERS vertrek begonnen die edele mensen te Heidelberg te onderwijzen. Men moest voortzetten wat de man Gods had begonnen, en de lichttoorts welke hij ontstoken had niet laten uitgaan. De leerlingen zullen spreken wanneer de leraren zwijgen. BRENTZ, schoon nog zo jong, verklaarde echter de heilige MATTHEUS, eerst in zijn eigen kamer; daarna, het vertrek te klein wordende, in de filosofische gehoorzaal. De Godgeleerden, vol van nijd bij het gezicht van de grote toeloop van hoorders welke die jonge man tot zich trok, werden op hem verbitterd. BRENTZ nam toen de orde aan, en bracht zijn lessen naar het college van de kanunniken van de Heilige Geest over. Zo dan werd het vuur, dat reeds in Saksen ontvlamd was, ook

binnen Heidelberg ontstoken. Het licht vermenigvuldigde zijn brandpunten. Het was, gelijk men het uitdrukte, de zaaitijd voor de Palts.

Maar het was niet alleen de Palts die de vruchten van de redetwist van Heidelberg inoogstte. Die kloekmoedige vrienden van de waarheid werden ras grote lichttoortsen in de Kerk. Zij bezette alle verhevene plaatsen, en namen aan vele onderhandelingen deel waartoe de Hervorming aanleiding gaf. Straatsburg, en later Engeland, zijn aan de werkzaamheden van BUCER een zuiverder kennis van de waarheid verschuldigd. SNEPF onderwees deze eerst te Marburg, daarna te Stuttgart, te Tubingen en te Jena. BRENZ eindelijk, na te Heidelberg geleraard te hebben, deed het lange tijd te Halle in Zwaben en te Tubingen. Wij zullen deze mannen in de loop der Hervorming weervinden.

Uitwerking op Luther.

Deze redetwist deed LUTHER zelf vorderen. Hij nam van dag tot dag toe in de kennis van de waarheid. "Ik ben," zei hij, "een van diegenen die door schrijven en anderen te onderwijzen gevorderd zijn, en niet van diegenen welke eensklaps, van niets, aanzienlijke en zeer geleerde leraren worden."

Bovenal gaf deze hem nieuwe moed. Hij was vervuld van vreugde te zien met welke begeerte de schooljeugd de opkomende waarheid ontving. Hij troostte er zich dus over dat de oude leraren zo sterk aan hun gevoelens gehecht bleven. "Ik heb de heerlijke hoop," zei hij, "dat, evenals CHRISTUS, door de Joden verworpen, naar de Heidenen gegaan is, wij nu de ware godgeleerdheid, welke die grijsaards voor ijdele en hersenschimmige meningen verwerpen, tot het nieuwe geslacht zullen overgebracht zien (23)."

(23) L. Epp., I, p. 112.

De oude hoogleraar.

Het kapittel geëindigd zijnde, dacht LUTHER om naar Wittenberg terug te keren. De paltsgraaf stelde hem voor de keurvorst een' brief ter hand, gedagtekend van de 1ste mei, waarin hij zei dat "LUTHER in de redetwist zoveel bekwaamheid had aan de dag gelegd, dat daardoor een grote roem over de Wittenbergse hogeschool uitging." Men wilde niet toelaten dat hij de terugreis te voet ondernam (24). De Augustijners van Neurenberg namen hem tot Würzburg mee. Van daar begaf hij zich naar Erfurt met de kloosterbroeders van die stad. Nauwelijks was hij daar aangekomen, of hij begaf zich naar het huis van zijn voormalige meester, JODOCUS. De oude hoogleraar, zeer gebelgd en geërgerd over de weg welke LUTHER ingeslagen had, was gewoon voor al de gevoelens van LUTHER een *thêta* te plaatsen, van welke letter de Grieken zich bedienden om de veroordeling aan te duiden (25). Hij had de jonge doctor geschreven, om hem onderscheidene verwijten te doen. Deze wenste op zijn letteren mondeling te antwoorden. Daar hij echter niet ontvangen was geworden, schreef hij zijn meester: "De hele hogeschool, uitgezonderd één licentiaat, denkt als ik. Ja, wat meer is: de vorst, de bisschop, met één woord, vele andere prelaten, en alle verlichte burgers die wij hebben, verklaren uit één mond dat zij tot hertoe CHRISTUS en Zijn Evangelie niet gekend of gehoord hebben. Ik ben bereid uw berispingen te ontvangen. En al waren zij zelfs hard, zij zouden mij zeer zacht toeschijnen. Stort uw hart dan zonder vrees uit, ontlast uw toorn. Ik wil noch kan op u verstoord zijn. God en mijn geweten zijn daarvan getuigen (26)."

(24) "Veni autem curru qui ieram pedester." (Ibid., p. 110.)

(25) "Omnibus placitis meis nigrum theta praefigit." (Ibid., p. III.)

(26) L. Epp., I., p. III.

Het ware licht.

De oude doctor was over de gevoelens van zijn vorige leerling getroffen. Hij wilde zien of er geen middel was om de veroordelende thêta weg te nemen. Zij hadden een verklaring, maar deze was zonder gevolg. "Ik heb hem tenminste doen begrijpen," zegt LUTHER, "dat al hun gevoelens gelijk waren aan dat beest wat, naar men zegt, zichzelf verslindt. Maar het is vergeefs spreken tot een' dove. Die doctoren houden zich hardnekkig aan al hun kleine onderscheidingen vast, ofschoon zij bekennen niets anders te hebben om ze te bevestigen dan het licht, zoals zij zeggen, der natuurlijke rede, een donkere chaos voor ons, die geen ander licht verkondigen dan JEZUS CHRISTUS, het enige en waarachtige licht (27):"

(27) "Nisi dictamine rationis naturalis, quod apud nos idem est, quod chaos tenebratum, qui non praedicamus aliam lucem, quam CHRISTUM JESUM, lucem veram et solam." (Ibid.)

Terugkomst in Wittenberg.

LUTHER verliet Erfurt in het rijtuig van het klooster, dat hem te Eisleben bracht. De Augustijners in die plaats, trots op de doctor die zoveel luister verspreidde over hun orde en hun stad, waar hij het eerste levenslicht aanschouwd had, lieten hem van daar met hun paarden en op hun kosten naar Wittenberg vervoeren. Ieder wilde die buitengewone man, die bij iedere trede steeds groter werd, een bewijs van toegenegenheid en hoogachting geven.

Hij kwam des Zaterdags na Hemelvaartsdag aan. De reis had hem goed gedaan, en zijn vrienden vonden hem van beter voorkomen, en welvarender dan vóór zijn vertrek, weer (28). Zij verblijdden zich over al wat hij gezien en gedaan had. LUTHER rustte enige tijd van de vermoeienissen van zijn reis en van de strijd van Heidelberg uit. Maar deze rust was niet dan een voorbereiding tot zwaarder arbeid.

(28) "Ita ut nonnullis videar factushabitior et corpulentior." (L. Epp., I, p. III.)